

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

Katedra psychologie



BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Ověřování programu primární prevence proti homofobii na školách**

(Verification of primary prevention program against homophobia in schools)

Autor: Bc. Nikola Sodomková

Studijní program: Psychologie (B7701)

Studijní obor: Psychologie a speciální pedagogika

Vedoucí práce: doc. PhDr. Irena Smetáčková, Ph.D.

Praha

2016

## **Prohlášení**

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Ověřování programu primární prevence proti homofobii na školách vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce samostatně a pouze s využitím literatury, kterou cituji a uvádím v seznamu. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne .....

.....

## **Poděkování**

Na tomto místě bych chtěla poděkovat především vedoucí této bakalářské práce doc. PhDr. Ireně Smetáčkové, Ph.D. za trpělivost, odborné vedení, cenné rady a připomínky k práci. Dále Aleně Škaloudové, Ph.D., za ochotu a pomoc s empirickou částí práce. V neposlední řadě bych také chtěla poděkovat školní metodičce prevence víceletého gymnázia, která mi umožnila vstup do tříd, s nimiž jsem realizovala svůj výzkum.

.....

**Název:** Ověřování programu primární prevence proti homofobii na školách

**Autor práce:** Bc. Nikola Sodomková

**Vedoucí práce:** doc. PhDr. Irena Smetáčková, Ph.D.

**Katedra:** Katedra psychologie

## **Abstrakt**

Bakalářská práce se zabývá evaluací programu primární prevence proti homofobii. Konkrétně se věnuje změně znalostí a postojů k LGBT problematice u studentů/studentek dvou tříd, sekundě šestiletého a kvartě osmiletého gymnázia, a to před konáním preventivního programu a po něm. Teoretická část práce se zabývá vývojem identity, pohlavní i genderové, u dospívajících a různými teoriemi vzniku homosexuality. Celá kapitola je věnovaná postojům k homosexualitě, kde jsou zmíněny výsledky výzkumů v této oblasti. Dále se zabývá šikanou s akcentem na šikanu homofobní, jejími příčinami a důsledky. V závěru je zmíněna obecně prevence rizikového chování ve školství.

Empirická část práce je realizovaná formou evaluačního výzkumu, který zahrnoval zmapování znalostí a postojů k LGBT problematice studentů/studentek, poté v daných třídách proběhl již připravený preventivní program proti homofobii. Následně ve třídách proběhlo opětovné zmapování znalostí a postojů studentů/studentek. V závěru práce jsou prezentovány výsledky výzkumu, tedy zhodnocení změn znalostí a postojů studujících, které ukázaly, že program primární prevence proti homofobii studujícím znalosti nezvýšil a jejich postoje se po konání preventivního programu nezměnily.

## **Klíčová slova**

Sexuální orientace, homosexualita, homofobie, primární prevence, školní třída

**Title:** Verification of primary prevention program against homophobia in schools

**Author:** Bc. Nikola Sodomková

**Supervisor:** doc. PhDr. Irena Smetáčková, Ph.D.

**Department:** Department of psychology

## **Abstract**

The topic of this thesis is focused on the evaluation of primary prevention program against homophobia. Specifically, it examines changes in knowledge and attitudes towards LGBT issues of students of two classes, the second grade of six-year and fourth grade of eight-year grammar school, before the prevention program and thereafter.

In the theoretical part, it mentions the development of identity, including sexual and gender identity and also various theories of development of homosexuality. Main part of this thesis deals with attitudes toward homosexuality and mentions the results of research in this field. It also deals with bullying with an emphasis on homophobic bullying, its causes and consequences. In conclusion, it is generally mentioned risk behavior prevention in schools.

The research is realized in the form of evaluation research, which included mapping of knowledge and attitudes to LGBT issues of students. After that in those classes performed prevention program against homophobia. Then classes were re-mapping of the knowledge and attitudes of students. At the end of this thesis are the results of the research, thus evaluation of changes in knowledge and attitudes of students, which showed that primary prevention program against homophobia knowledge of students has not increased and their attitudes after prevention program has not changed.

## **Keywords**

Sexual orientation, homosexuality, homophobia, primary prevention, school class

# OBSAH

<b>ÚVOD.....</b>	<b>8</b>
<b>I. Teoretická část .....</b>	<b>11</b>
<b>1 IDENTITA A SEBEPOJETÍ.....</b>	<b>12</b>
1.1 Identita.....	12
1.1.1 Vývoj identity u dospívajících .....	13
1.2 Pohlavní identita.....	14
1.3 Gender a identita .....	14
<b>2 SEXUÁLNÍ ORIENTACE .....</b>	<b>16</b>
2.4 Sexuální chování .....	19
<b>3 HOMOSEXUALITA .....</b>	<b>20</b>
3.1 Vývoj pojmu homosexualita .....	20
3.2 Teorie homosexuality .....	21
3.2.1 Genetické dispozice.....	22
3.2.2 Hormonální vlivy v prenatálním období .....	23
3.2.3 Teorie svedení .....	23
3.2.4 Důsledky vlivu výchovy a prostředí.....	23
3.3 Homosexuální chování .....	24
3.6 Coming Out .....	25
<b>4 POSTOJE K HOMOSEXUALITĚ .....</b>	<b>26</b>
<b>5 HOMOFOBIE .....</b>	<b>30</b>
5.1 Příčiny homofobie .....	32
5.2 Homofobní šikana .....	34
5.2.1 O šikaně obecně .....	34
5.2.2 Genderový aspekt šikany .....	37
5.2.3 Důvody homofobní šikany .....	39
5.2.4 Oběti homofobní šikany .....	40
<b>6 ŠKOLNÍ TŘÍDA JAKO SOCIÁLNÍ SKUPINA.....</b>	<b>41</b>
6.1 Školský systém a přístup ke vzdělávání .....	41
6.2 Školní třída .....	43
<b>7 PRIMÁRNÍ PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ VE ŠKOLSTVÍ .....</b>	<b>45</b>
7.1 Rizikové chování.....	46
7.2 Prevence rizikového chování .....	47
7.3 Prevence homofobní šikany .....	49

<b>II. Empirická část.....</b>	<b>53</b>
<b>1 Úvod.....</b>	<b>54</b>
<b>2 Cíle a výzkumné otázky .....</b>	<b>55</b>
<b>3 Výzkumný soubor .....</b>	<b>55</b>
<b>4 Metody sběru dat.....</b>	<b>57</b>
<b>5 Výzkumné prostředí a doba konání .....</b>	<b>61</b>
<b>6 Realizace programu primární prevence proti homofobii.....</b>	<b>62</b>
6.1 Zadávání úvodního dotazníku 1 .....	62
6.2 Realizace preventivního programu.....	62
6.2.1 Jednotlivé aktivity programu.....	63
6.3 Zhodnocení atmosféry během programu ve třídách.....	68
6.4 Zadávání evaluačního dotazníku .....	69
<b>7 Zadávání dotazníků v kontrolní skupině .....</b>	<b>69</b>
<b>8 Způsob zpracování dat.....</b>	<b>70</b>
8.1 Analýza dotazníků.....	70
8.1.2 Znalosti studentů/studentek.....	71
8.1.3 Postoje studentů/studentek .....	81
8.2 Analýza evaluačních otázek .....	100
<b>9 Diskuse .....</b>	<b>105</b>
<b>ZÁVĚR.....</b>	<b>111</b>
<b>Seznam použité literatury a další zdroje.....</b>	<b>112</b>
<b>Seznam příloh .....</b>	<b>117</b>

## ÚVOD

Důvodem, proč jsem si zvolila téma evaluace programu primární prevence proti homofobii na školách je ten, že sama pracuji jako lektorka dlouhodobé primární prevence v jedné neziskové organizaci a tato práce mě velice baví a také má, dle mého názoru, opravdu smysl. Organizace, ve které pracuji, se zabývá tématy zaměřenými na některé druhy rizikového chování s orientací na zdravý životní styl, a to na drogy a závislosti, adrenalinové sporty, šikanu obecně (tedy ne zaměřenou na šikanu homofobní), riziko sociálních sítí a internetu obecně, mezilidské a partnerské vztahy a také sexualitu. Právě proto, že se toto téma nevyskytuje běžně v blocích programů primární prevence, jsem se jím rozhodla zabývat více prostřednictvím své bakalářské práce.

Výzkum jsem prováděla v kvartě osmi letého a sekundě šesti letého víceletého gymnázia, které odpovídají 9. třídě na běžných základních školách, a to se studenty/studentkami ve věku 14-15 let. Dle vývojové psychologie tito studenti/studentky spadají do období dospívání. Macek definuje tuto kategorii jako střední adolescenci, která je vymezena věkem 14-16 let a přiřkládá se k periodizaci, podle které se adolescenci označuje celé obdobím mezi dětstvím a dospíváním (Macek, 2003: 9). Dále rozlišuje kategorie časná adolescence (10-13 let) a pozdní adolescence (17-20 let), (tamtéž: 10).

Jedinci v tomto období hledají své místo ve světě. Mladí lidé začínají dozrávat a vyrovnávají se se vším, co se kolem nich děje. V první řadě si musí odpovědět na otázku, „Kdo jsem?“ (Carr-Gregg, Shale, 2010: 57). Převažuje u nich potřeba vymezit se vůči druhým a zároveň obhájit sebe a svoji „normalitu“, což se taktéž děje skrze útoky na jinakost. Mezi tyto útoky může patřit právě homofobie.

Mladý člověk si je často nejistý ohledně své sexuální orientace a zažívá tak časté pocity napětí. Pokud se člověk ocitne v kolektivu, kde je homosexualita odmítána, je to pro jedince o to problematičtější a často se tak snaží svá přání a sny potlačit. Jak již bylo výše zmíněno, pro mladého jedince je nesmírně důležité někam patřit a být prostě normální. Pro homosexuálně orientovaného člověka, či jedince, který si není svou sexuální orientací jistý, je toto málokdy možné, takový jedinec se cítí sám a má dojem, že nikam nepatří. Existují různá pojetí normality a jiný názor na to, co je normální můžeme zaznamenat u dětí, dospívajících a dospělých (Fischer, Škoda, 2009: 21-26). Pokud určujeme, co je normální dle toho, co je v dané společnosti časté, jedná se o *statistické pojetí normality*. Pojetí, kde je norma vymezena společenskými kritérii ve vztahu k tradici se nazývá *pojetí*



*sociokulturní*. Další pojetí normy závisí na konkrétním sociálním kontextu v rámci nějaké *skupiny*. Značnou úlohu při vymezení normality v dnešním světě hrají taktéž média (*mediální norma*). *Funkční pojetí normality* zase pokládá za normální to, co umožňuje nejvhodnější fungování jedince nebo skupiny ve společnosti. Podle mého názoru mají pro mladého jedince význam všechna výše zmíněná pojetí. Je pro něho/ní důležité někam patřit a být součástí nějaké skupiny, stejně jako to, být jako ostatní. Důležitou roli pro něho/ní taktéž hrají média, jelikož média často atraktivním způsobem prezentují to, co je žádoucí.

Ve škole homosexuálně orientovaní lidé často čelí obtěžování a homofobním poznámkám. Mnohdy tito jedinci nemají přístup k pozitivním informacím o homosexualitě a jsou tak vystrašení sami ze sebe a z toho, co je čeká. Často taktéž mají omezený přístup k pozitivním homosexuálním vzorům. Prožívají obavy, že je rodiče vyhodí z domu či ztratí své kamarády/kamarádky, pokud se ke své homosexualitě přiznají. Někdy nemohou nalézt lidi se stejnou orientací, kteří by je nějak mohli podpořit, protože se mohou skrývat za maskou heterosexuality, což zvyšuje osamělost těchto jedinců (tamtéž: 135-136).

Právě proto, že se stále ještě v naší společnosti objevuje homofobní chování, je důležitá již primární prevence v této oblasti, jakou se zabývá organizace PROUD, prostřednictvím takzvaných Duhových seminářů ve spolupráci s organizací Jules and Jim. Duhové semináře jsou projekt, jehož cílem je právě seznámit žáky/žákyně základních škol a studenty/studentky víceletých gymnázií se životem LGBT+.

Má bakalářská práce je rozdělena do celkem dvou velkých částí, a to části teoretické a empirické. V teoretické části práce se nejprve zabývám otázkou identity a sebepojetí. Věnuji se vývoji identity u dospívajících a poté obecnému dělení identity, tedy na pohlavní a genderovou. V následující podkapitole poté zmiňuji různé druhy sexuální orientace a sexuální chování v souvislosti s LGBT tematikou. Třetí kapitulu teoretické části práce věnuji zvlášť homosexualitě, konkrétně vývoji daného pojmu a různým teoriím homosexuality, mezi něž patří genetické teorie, teorie svedení, homosexualita v důsledcích hormonálních vlivů v prenatálním období a v důsledcích vlivu výchovy a prostředí. V této kapitole zmiňuji taktéž homosexuální chování a coming out. Následující kapitola se věnuje postojům k homosexualitě a jsou zde uvedeny výsledky výzkumů týkající se této problematiky. Šestá kapitola zmiňuje školní třídu jako sociální skupinu a v kapitole sedmé se zabývám primární prevencí rizikového chování ve školství, kde popisuji termín rizikové chování. V závěru teoretické části se zabývám samotnou prevencí homofobní šikany.

V empirické části práce se věnuji samotnému výzkumu, tedy evaluaci programu primární prevence proti homofobii. Nejdříve se zabývám cíli svého výzkumu a výzkumnými otázkami. Dále navazují kapitoly, které popisují výzkumný soubor, metody sběru dat, výzkumné prostředí a dobu konání výzkumu. V následující kapitole popisují realizaci programu primární prevence proti homofobii, kde představují jednotlivé aktivity daného programu. V předposlední části empirické části se věnuji analýze výsledků z dotazníků. V závěru je poté shrnutí výzkumu a diskuse.

## **I. Teoretická část**

# 1 IDENTITA A SEBEPOJETÍ

## 1.1 Identita

Velký psychologický slovník definuje identitu jako: „*prožívání a uvědomování si sebe samého, své jedinečnosti i odlišnosti od ostatních.*“ (Hartl, Hartlová, 2010: 212) Identita je tedy jakési sebeuvědomění člověka, prožívání sebe sama buď jako individua či jako člena nějakého společenství. Jedná se o odpověď na otázku: „kdo jsem“? (Výrost, Slaměník, 2008: 109). Identitu jako takovou můžeme rozdělit do dvou oblastí, a to osobní a sociální. K osobní identitě patří uvědomované představy, které má jedinec sám o sobě, zatímco identitu sociální značí příslušnost či členství v nějaké kategorii lidí (tamtéž: 111). Identita se postupně utváří, není tedy přítomna již od narození (Smetáčková, Vlková, 2005: 19). Smetáčková uvádí, že ji lze v našem kulturním kontextu jednoznačně rozpoznat u dětí až kolem tří let věku.

Máme několik pojetí identity. Nejhlubší součástí ženské a mužské identity je jádrová pohlavní identita, subjektivně vnímaný pocit sounáležitosti nebo naopak rozporu se svým vlastním tělem. (Procházka, 2004) Je taktéž součástí sebepojetí.<sup>1</sup> Komponenty, které se podílejí na mužské a ženské identitě, popisuje Smolík (1996: 397). První komponentou je *biologické pohlaví*, druhou komponentu představuje *jádrová pohlavní identita*, která, jak již bylo výše zmíněno, znamená základní vědomí jedince o příslušnosti ke skupině mužů nebo žen. Třetí součástí celkové identity je podle Smolíka *pohlavní identita v širším slova smyslu* (v našem případě genderová identita), tedy to, jak jedinec sám sebe prožívá a definuje jako příslušník dané skupiny a čtvrtou komponentou je *genderová role*, která je vyjádřena v chování.

Smetáčková dělí identitu na pohlavní (též sexuální) a identitu genderovou (Smetáčková, Vlková, 2005: 20). Pohlavní identita je vázána na biologické pohlaví a představuje prožívání sebe sama jako ženu či muže. Identita genderová taktéž představuje prožívání a určení sebe sama jako muže či ženu, ovšem ve smyslu sociálního definování.

V následujících kapitolách si přiblížíme vývoj identity u dospívajících a představíme si pohlavní a genderovou identitu.

---

<sup>1</sup> Více se pohlavní identitou budeme zabývat v kapitole 1.2 Pohlavní identita.

### 1.1.1 Vývoj identity u dospívajících

Veškeré změny, které souvisí s dospíváním, mají nějaký subjektivní význam a změna osobnosti ovlivňuje identitu dospívajícího/dospívající velice zásadním způsobem (Vágnerová, 2005: 402). Jedinec v období adolescence získává nové role, které jsou spojené se sociálním postavením, a osvojuje si nové kompetence. Snaží se sám sebe více poznat a přesněji se vymezit. Vágnerová definuje vytváření identity jako: „*proces, v němž se dospívající aktivně snaží uskutečnit svou představu, kým by chtěl být.*“ (tamtéž: 403) Jedinec se stále více zaměřuje na vlastní osobnost, s čímž je spojena nejistota, se kterou se musí vyrovnat, jak v rovině kognitivní, tak emocionální, kde mluvíme o takzvané sebeakceptaci. U jedinců v období adolescence často vnímáme zvýšenou sebekritičnost, která právě souvisí s nejistotou a komplikuje sebepoznání. Jako prostředek sebepoznání vidí Vágnerová hodnocení jiných lidí, které dospívajícímu/dospívající ukazuje informace o jeho/jejích vlastních kompetencích a vlastnostech. Pro sebepoznání dospívajícího/dospívající je důležité, jak naplňuje očekávání jiných lidí, především rodičů a vrstevníků/vrstevnic.

Dalším způsobem, jak adolescent/ka získává informace o sobě samém je srovnávání se s jinými lidmi. Jak již bylo výše zmíněno, dospívající se snaží sám/sama sebe přesněji vymezit a to dělá ve vztahu k ostatním lidem. Pokud si ovšem uvědomí rozpor v sebehodnocení, snaží se je nějak vyřešit. Výsledkem jeho/jejích úvah je přesvědčení o své vlastní komplikovanosti a cítí se zmatený/á, nejist/á a snaží se zjistit, kým vlastně je (Vágnerová, 2005: 408). Je velmi obtížné porozumět vlastním emocím, protože je často nelze ani přesně pojmenovat.

Jedinec se v období adolescence nachází v takzvaném přechodném období vytváření nové identity, což je proces obtížný a namáhavý (tamtéž: 409). Adolescent/ka si vytváří jakousi fantazijní představu sebe sama, přičemž tyto představy bývají často nereálné. Rozdíl mezi tímto ideálním já a skutečností bývá zdrojem frustrací, ale zároveň stimulem k aktivitě, která se snaží přiblížit se tomuto ideálu. Naplnění nebo nenaplnění očekávání v pohlavní roli u dítěte se projevuje do vztahu s rodiči, konkrétně více do vztahu s otcem, přičemž někteří homosexuálně orientovaní lidé nebo transsexuální jedinci mají horší vztahy s otcem než jejich sourozenci (Fifková, Weiss, Procházka a kol., 2008: 13)

Zatím jsme se věnovali pouze osobní identitě člověka, která je jednou z rovin identity jako takové. Je však důležité taktéž zmínit druhou rovinu, a to identitu sociální, kterou se zabýval Tajfel (1981). Sociální identita se odvíjí od členství v nějaké sociální

skupině, spolu s emocionálním významem tohoto členství. Dle teorie sociální identity lidé definují a hodnotí sami sebe ve smyslu skupin, ke kterým náležejí. Daná skupina poté lidem poskytuje kolektivní sebepojetí neboli sociální identitu. Sociální identita v podstatě definuje a hodnotí, kým jedinec je či jak by měl přemýšlet a jednat. Je již známo, že pro jedince v období adolescence je velice důležitá příslušnost k nějaké skupině, že klade důraz na přátelské a partnerské vztahy. „*Skupinová identita funguje jako opora dosud nejasné a nejisté individuální identity dospívajícího jedince. Přináší jistou orientaci, ve vztahu k sobě i k okolnímu světu.*“ (Vágnerová, 2005: 409) Vágnerová ovšem také zdůrazňuje, že příslušnost ke skupině jako náplň identity může být i ochuzující a to tím, že se nemusí zatěžovat zodpovědností, za své chování, protože skupina jej té individuální zodpovědnosti zbavuje.

## 1.2 Pohlavní identita

Pokud užíváme pojem pohlaví, hovoříme o biologických rozdílech mezi ženami a muži. Tyto rozdíly existují a existovaly ve všech společenských seskupeních (Janošová, 2008: 38-39). Pohlaví můžeme rozdělit do několika úrovní. Na základě pohlavních chromozomů se jedná o genetické pohlaví. Poté rozlišujeme gonadální nebo anatomické pohlaví podle přítomnosti pohlavních žláz. Pohlavní odlišnosti v sekreci hormonů popisuje neurohypothalamické pohlaví a v neposlední řadě rozlišujeme také psychické pohlaví, které vyjadřuje skutečnost, zda se jedinec cítí být ženou či mužem, tedy vyjadřuje: „*subjektivně vnímaný pocit sounáležitosti či naopak rozporu s vlastním tělem, s jeho primárními a sekundárními pohlavními znaky, i se sociální rolí přisuzovanou tomu kterému pohlaví.*“ (Procházka, 2004) Odráží se také v myšlení, cítění a chování jedince. Pohlavní (též sexuální) identita se také projevuje navenek, a to nazýváme pohlavní rolí.

## 1.3 Gender a identita

Pojem gender, vyjadřuje: „*rozdíly mezi muži a ženami, jejichž podstata spočívá v kulturních a sociálních vzorcích chování.*“ (Janošová, 2008: 40) Velký psychologický slovník gender definuje jako: „*soubor rolí, jež daná společnost a kultura přisuzuje mužskému a ženskému biologickému pohlaví.*“ (Hartl, Hartlová, 2010: 163) Mluví také o identitě genderové, která znamená postupné a taktéž výchovou předávané pojetí sebe samého buď jako muže anebo jako ženy, přičemž jedinec se může identifikovat se svým

biologickým pohlavím, ovšem nemusí však nutně přebírat všechny role s daným pohlavím spojené (tamtéž: 212). Zmiňuje taktéž důležitý pojem socializace, během které se genderová identita utváří. V souvislosti s genderem je podstatné definovat pojem psychické pohlaví, které Fífková definuje jako takové pohlaví, jehož příslušníkem se člověk cítí být (Fífková, Weiss, Procházka a kol., 2008: 127). V případě, že je naše biologické pohlaví v rozporu s psychickým a ostatní lidé se k nám chovají dle genderových stereotypů, může to způsobit problémy v budování vlastní identity. Stejně tak Weiss definuje psychické pohlaví jako: „*skutečnost, zda se člověk cítí být mužem nebo ženou.*“ (Weiss, 2012: 104) Jak již bylo zmíněno výše, genderová identita taktéž značí pojetí sebe buď jako muže či jako ženu. Podle těchto definic tedy můžeme říci, že genderová identita a psychické pohlaví je označení pro to ten stejný jev. Liší se však v tom, že psychické pohlaví je více medicínský (sexuologický a psychiatrický) pojem.

Fafejta termínem gender označuje: „*kulturní a sociální stereotypy a očekávání, které se pojí k jednotlivým pohlavím.*“ (Fafejta, 2004: 30) Také zmiňuje, že se jedná o sociální konstrukt, tudíž se jako takový mezi společnostmi liší a lze ho sociálně měnit. Je závazný pouze na základě sociálních norem. Jedná se vlastně o určité ženství a mužství, které je nám vštěpováno od narození a stává se tedy součástí naší identity. Je to tedy souhrn psychických vlastností, vzhledových charakteristik, zájmů či aktivit spojovaných v určité kultuře a určitém období s obrazem ženy nebo obrazem muže. Můžeme mluvit o ženském rodě, tedy feminitě a mužském rodě, tedy maskulinitě. Mezi femininní znaky řadíme citlivost, emocionalitu, fyzickou atraktivitu, zájem o vztahy, zatímco za maskulinní rysy značíme fyzickou sílu, racionalitu, dominanci či soutěživost.

Smetáčková definuje gender jako princip, který organizuje sociální realitu, na jehož základě je sociální realita dělena na dvě části, tedy ženskou a mužskou (Smetáčková, Braun, 2009). Toto dělení, dle Smetáčkové vychází z předpokladu, že mezi ženami a muži existuje zásadní biologická odlišnost, z čehož vyplývají rozdíly v chování, vlastnostech, sociálním postavení, kdy se tato rozdílnost přenáší také na věci, aktivity a hodnoty. Taktéž však zmiňuje, že: „*navzdory přesvědčení o biologické podmíněnosti vychází velká část rozdílů mezi muži a ženami ze sociálních vlivů.*“ (tamtéž: 10) Na muže i ženy jsou díky genderovým rolím, které představují obrazy „správných žen“ a „správných mužů“, kladeny nároky při budování jejich genderové identity.

V období adolescence se taktéž vyvíjí takzvaná genderová identita. Dochází zde k většímu vyhranění v souvislosti s pohlavním dozráváním, tedy jeho společenským

významem. Pro rozvoj genderové identity je důležitý způsob vymezení role mužské nebo ženské, které by měly být ve shodě s vnitřním prožíváním jedince. Jsou to role, se kterými se jedinec vnitřně shoduje. Společnost má k chlapcům a dívkám různá očekávání, kterým se obvykle snaží přizpůsobit (Vágnerová, 2005: 422). Ženská role je chápána jako méně imponující a je spojená s mnohými omezeními, zatímco role mužská přináší větší privilegia i vyšší společenskou prestiž. Přičemž projevy maskulinity u dívek jsou hodnoceny pozitivně a prestiž dívek zvyšují, zatímco projevy feminity u chlapců jsou spíše odmítány a sociální status chlapce by se snižoval.

Důležitým pojmem je taktéž heteronormativita, která je součástí genderového řádu. Heteronormativita obsahuje představu, že „správné ženy“ a „správní muži“ jsou heterosexuální. Genderový řád totiž stojí na dichotomii a komplementaritě, kdy předpokládáme, že vše můžeme rozdělit na dvě vzájemně se doplňující skupiny, které vytvářejí ideální celek. Pokud si tedy představíme vzájemné doplňování žen a mužů, je zde důležitý aspekt sexuality. Sexualita je považována za „biologické pojítko“ mezi ženami a muži. *„Je-li ideální komplementarita žen a mužů, je také ideální heterosexuality.“* (Smetáčková, Braun, 2009: 18)

Fafejta zmiňuje, že je důležité si všimnout, že gender jakožto sociální konstrukt spojujeme s pohlavím a teoreticky tuto spojitost lze uvolnit, protože dva lidé stejného pohlaví mohou žít v různých genderech (Fafejta, 2004: 30). Gendery tedy nemusí být pouze dva. Homosexuální muž může mít jiný gender než muž heterosexuální, a to z toho důvodu, že se mužství homosexuálně orientovaného jedince může pojít s jinými představami než mužství heterosexuála. *„Vzhledem k tomu, že gender je sociální konstrukt a počet genderů je dán sociálně, teoreticky jich může být nekonečně mnoho.“* (tamtéž: 31)

## 2 SEXUÁLNÍ ORIENTACE

Sexuální orientace je: *„stav jednoznačného a trvalého směřování sexuálního zájmu jedince k příslušníkům téhož pohlaví, opačného pohlaví nebo obou pohlaví.“* (Hartl, Hartlová, 2010: 371) Dále se dělí na egosyntonní sexuální orientaci, kdy je jedinec se svou orientací sám vyrovnaný a spokojen. Opakem je poté sexuální orientace egodystonní, která je provázena výskytem nespokojeností se svou orientací, která může vést až k psychickým poruchám.



Sexuální orientace, u které předpokládáme, že je vrozená, je jednou z vrstev sexuality (Sloboda, 2010). Další vrstvou je citění nebo afektivita, kdy dívka nebo chlapec cítí, že se jí/mu někdo líbí a zamiluje se. Třetí vrstvou je sexuální chování a poslední úrovní je identifikace nebo také identita. Identita, jak již bylo výše popsáno, znamená to, kým se cítíme být, do jaké skupiny cítíme, že náležíme anebo chceme náležet. Tyto úrovně nemusí být v souladu.

V následujících podkapitolách si popíšeme druhy sexuální orientace, transsexualitu a budeme se taktéž zabývat sexuálním chováním.

### ***Heterosexualita***

*„Naše identita je srozumitelná, je-li zařaditelná do jednoho ze dvou pohlaví. Naše pohlaví je srozumitelné, zařazuje-li se již předem do institucí heterosexualismu.“<sup>2</sup>* (Fafejta, 2004: 77) Heteronormativita je totiž jednou z dominantních institucí naší společnosti a působí rozdílně na mužský a ženský gender. Je přísnější vůči mužům v případě vyjadřování náklonnosti na veřejnosti. Pro ženu je zase mnohem obtížnější být v určitém věku neprovdanou a bývá tak označována „starou pannou“, naopak starší svobodný muž je chápán jako „starý mládenec“ (tamtéž: 77-78).

Heteronormativita je v naší společnosti zakořeněna, což je stále ještě vidět na některých rodičích či jiných blízkých příbuzných, kteří si myslí, že homosexuálně orientovaný jedinec svou homosexualitou svou rodinu zklamal. Pro některé to může být i důvod, proč se se svým potomkem přestat stýkat (tamtéž: 78). Heterosexismus by ovšem nemohl být normou, kdyby homosexualita neexistovala.

Heterosexualita znamená sexualitu orientovanou na osoby opačného pohlaví. Lze v ní rozlišit několik rovin, a to sexuální orientaci, sexuální chování včetně navazování afektivních a partnerských vztahů (Sloboda oproti Smetáčkové definuje afektivitu nebo citění zvlášť, jako další složku sexuality) a identitu, tedy vědomí sebe sama jako člověka s určitou sexualitou. Tyto oblasti, jak již bylo výše zmíněno, ovšem nemusí být v souladu (Smetáčková, Braun, 2009).

---

<sup>2</sup> Fafejta tento jev nazývá heterosexualismus. Ve své bakalářské práci se spíše přiklání k užívání pojmu heteronormativita (viz kapitola 1.3 Gender a identita).

### ***Homosexualita***

Používám-li ve své práci pojem homosexualita, mám tím na mysli celoživotní a stálou eroticko-sexuální orientaci na osoby stejného pohlaví (Vaculík, Červenková, 2007). Fafejta tvrdí, že ji většinová společnost vnímá jako analogii heterosexuality, a to v tom smyslu, že jsme přesvědčeni, že člověk se s tou orientací rodí a nejde tedy o volbu. Ovšem do té doby, než převažovala genetická teorie vzniku homosexuality, se to za volbu považovalo.<sup>3</sup> Taktéž je neoddělitelnou součástí jeho/její identity (Fafejta, 2004: 83). Dále zmiňuje, že je známá již antická homosexualita, ovšem termín homosexuál vznikl až na konci 19. století. Antická řečtina totiž neměla výrazy pro odlišení homosexuálního a heterosexuálního chování.

Stejně tak jako výše zmíněná heterosexualita i homosexualita je sociálně konstruovaná a je velice důležitá pro konstituování heterosexuality jako normy. A stejně tak i homosexualita zahrnuje tři následující oblasti. Těmi jsou sexuální orientace, sexuální chování včetně navazování afektivních a partnerských vztahu a identitu (Smetáčková, Braun, 2009).

### ***Bisexualita***

Znamená navazování sexuálních a partnerských vztahů s osobami stejného i opačného pohlaví. Již výše bylo zmíněno, že vše ve světě můžeme rozdělit na dvě skupiny, které se navzájem doplňují (viz kapitola 1.3 Gender a identita). Dle Slobody nám právě bisexualita tuto představu narušuje a dělá nám svět nepřehledným (Sloboda, 2010). Často i z tohoto důvodu, mnoho lidí chápe bisexualitu jako neexistující jev. Je však nutné si uvědomit, že svět založený na dichotomii a komplementaritě sice tvoří náš svět přehlednějším, ovšem vzniká tak nátlak se do nějaké skupiny zařadit, a tím pádem zneviditelnuje či stigmatizuje jinakost.

Někdy bývá bisexualita chápána jako dočasná fáze nejistoty ve vlastní sexualitě, přechodná fáze k homosexuální identifikaci či jako neochota přijmout vlastní homosexualitu. Přijetí bisexuální identity je dle Ondrisové a kol. (2002: 66) pravděpodobně ještě obtížnější než homosexuální identity, a to právě z toho důvodu, že je často pokládána za fázi vývoje směrem k homosexuální identitě. Bisexuálně orientovaní lidé často musí čelit neuznání bisexuality jako svébytného druhu sexuální orientace, obviněním z chamtivosti či promiskuity a tlaku na to, ať si jedinec vybere, zda je

---

<sup>3</sup> Jednotlivými teoriemi vzniku homosexuality se budeme zabývat v kapitole 3.2 Teorie homosexuality.

homosexuálně orientovaným či heterosexuálně orientovaným člověkem (Barker, Richards a kol., 2012).

### ***Transsexualita***

Fifková uvádí definici transsexuality podle Mezinárodní klasifikace nemocí (ICD 10), která říká, že transsexualita je: „stav jedince, který si přeje žít a být akceptován jako příslušník opačného pohlaví. Obvyklý je zde pocit nespokojenosti s vlastním anatomickým pohlavím nebo pocit jeho nevhodnosti a přání hormonálního léčení a chirurgického zásahu, aby jeho/její tělo odpovídalo (pokud možno) preferovanému pohlaví.“ (Fifková, Weiss, Procházka a kol., 2008: 16) Transsexuální osoby často pocítují ke svému tělu nenávist a nechtějí ho mít. Nejvíce se tento stav objevuje právě v období puberty (Sloboda, 2010: 27).

Homosexuálně a bisexuálně orientované jedince řadíme mezi sexuální menšiny. Dle Slobody ovšem výraz „sexuální menšiny“ s sebou nese dvě významová zatížení (tamtéž). Slovo sexuální totiž přináší redukci na sex, což je nepřesné a slovo menšiny, evokuje dojem, že se jedná o něco malého, nepodstatného či bezvýznamného a tudíž si to nezaslouží naši pozornost. Právě proto se tedy spíše uplatňuje pojem LGBT+, který označuje lesby, gaye, bisexuální a transsexuální jedince. Smetáčková do této skupiny dále řadí další skupiny osob, které se vymykají genderovému řádu, který stojí na ideálu heterosexuality (Smetáčková, Braun, 2009).

Souhlasím s tvrzením Slobody, a proto ve své bakalářské práci taktéž užívám termín LGBT+, namísto termínu sexuální menšiny.

## **2.4 Sexuální chování**

„Chování je „sexuální“ tehdy, týká-li se takového vztahu mezi mužem a ženou, jehož faktorem pohlavní spojení je, může být nebo si je jako součást tohoto chování někdo představuje.“ (Oakleyová, 2000: 79) My bychom do této definice mohli doplnit ještě vztah mezi ženou a ženou či mužem a mužem, který Oakleyová ve své definici opomíjí.

Sexuální chování je společně se sexuální orientací a sexuální identitou jednou ze složek sexuality. „Představy o sexualitě jedinci získávají v procesu socializace.“ (Smetáčková, Vlková, 2005: 24) V adolescenci jsou nejdůležitějším zdrojem informací

vrstevnické skupiny, prostřednictvím kterých se jedinci učí, jaké sexuální aktivity a pocity jsou „normální“. Jedinci v období adolescence v těchto skupinách hledají potvrzení svých pocitů, které je pro ně velice důležité. Právě tlak vrstevníků/vrstevnic bývá u adolescentů/adolescentek častý motiv k sexuálnímu chování. Kimmel ve svém výzkumu ukázal, že muži (33 %) i ženy (12 %) měli/y sex pouze proto, aby získali sexuální zkušenost, o které mohli/y hovořit před ostatními a zvednout si tak sebevědomí (Kimmel, 2000 podle Smetáčková, Vlková, 2005: 24).

Smetáčková dále uvádí, že dívky a chlapci se učí jiným očekáváním, pocitům a aktivitám (tamtéž). Chlapci se učí být aktivnějšími, zkušenějšími, mohou více experimentovat, být dominantnější vůči dívkám a být takzvanými „dobyvateli“. Oproti tomu dívky mají být žádoucí, atraktivní svým vzhledem a od vztahu více očekávají romantiku. Dále také uvádí, že i přes liberálnější přístup k sexualitě a zmenšování rozdílů mezi očekáváním dívek a chlapců, rozdíly stále přetrvávají. Heterosexualita v naší společnosti zůstává sociálním standardem, proto stále můžeme mluvit o heteronormativní společnosti.

## **3 HOMOSEXUALITA**

### **3.1 Vývoj pojmu homosexualita**

Homosexualitu ve smyslu chování a určité identifikace, tedy tak jak ji chápeme dnes, poprvé popsal Richard von Krafft-Ebbing v roce 1886 ve svém díle *Psychopathia sexualis* (O sexuálních poruchách). (Sloboda, 2010) Krafft-Ebbing mluvil o homosexualitě jako o jedné z variant a nepovažoval ji za perversi, kterou je nutné vymýtit. Dále Sloboda zmiňuje sexuologa Magnuse Hirschfelda, který rozpracoval pojem homosexualita a jehož dílo *Homosexualita muže a ženy* (1914) je označováno za bibli homosexuálů. Jak již bylo popsáno výše, samotný termín homosexualita byl objasněn až na koci 19. století, přestože homosexuální chování bylo známo již v antice (tamtéž).

Americká psychiatrická asociace nepovažuje homosexualitu za nemoc od roku 1973, kdy byla homosexualita vyškrtnuta ze seznamu nemocí amerického seznamu DSM III. Světovou zdravotnickou organizací WHO byla vyřazena ze seznamu sexuálních nemocí (MKN 10) v roce 1992 (Kaňka, 2000: 3). Transsexualita ovšem v seznamu nemocí stále zůstává. Negativní vztah k homosexualitě se poté objevuje spíše v náboženských kruzích (Jandourek, 2011: 28).

V Československé republice byl vývoj v oblasti sexuálního chování ovlivněn, stejně jako v ostatních zemích, politickým systémem. Komunistický režim, podobně jako všechny diktatury, byl v oblasti sexuality velmi prudérní a konzervativní. „*Ještě v 80. letech bylo například v Českém rozhlasu nepříjemné vyslovit slovo „homosexuál“, teprve epidemie AIDS umožnila náznak osvěty i v této oblasti.*“ (Weiss, Janáčková, 2011: 35) V polistopadovém období se pak objevily nové jevy, o kterých se nemohlo mluvit zcela otevřeně, nebo jednoduše doposud neexistovaly. To se týká například již výše zmíněného pojmu gender. Oficiální ideologie tvrdila, že žijeme v rovnosti, což se mělo týkat nejen rozdělení tříd ve společnosti, ale také vztahu mezi ženami a muži. To znamená, že zkoumání pojmu gender nebylo třeba a definování genderové role tedy v období socialismu nikoho ani nenapadlo (Jandourek, 2011: 26-27).

### 3.2 Teorie homosexuality

Homosexuální chování bylo v některých společenstvích součástí výchovy mladých chlapců. To by ovšem pro naši kulturu bylo nepřijatelné a zařadili bychom takové chování za trestné, jakožto homosexuální pedofilii. Ovšem některé kultury to považovaly za integrální a nutnou součást výchovy, bez čehož by výchova a vzdělávání nebyly možné či velice těžko uskutečnitelné. Jako příklad Fafejta uvádí instituci homosexuální pedagogiky, se kterou jsme se mohli setkat v antickém Řecku (Fafejta, 2004: 84). V této společnosti byl běžný vztah mezi učitelem a žákem, mezi kterými musel vzniknout pevný vztah, jehož součástí byla láska propojená s erotikou.

V naší kultuře homosexualita z výše zmíněných důvodů nespadá pod instituce výchovy a vzdělání, ovšem spadá pod sexualitu (Fafejta, 2004: 88). „*Naše společnost považuje homosexualitu za součást celoživotní identity jedince, ale v jiných jde o dočasnou roli, kterou normální jedince v předem daném momentě opouští a žije již výhradně heterosexuálně.*“ (tamtéž) Homosexualita je tedy součástí lidské identity, ovlivňuje chování dané osoby, a je tak přirozenou součástí jeho/její osobnosti. Fafejta opět zmiňuje, že pojem heterosexuál vznikl ve stejné době jako homosexuál, tedy někdy na konci 19. století. I na tom lze vidět, že instituce heterosexualismu potřebuje homosexualitu pro svou existenci.

„*Člověk buďto je, nebo není homosexuálem, a pokud je, lze homosexualitu vystopovat v každém ryse jeho chování – proto nejde pouze o jeden z mnoha rysů chování.*“ (tamtéž: 120) Pokud jedinec svoji homosexualitu přijme, stává se součástí jeho

identity a tvoří tak pevné jádro jeho osobnosti, což můžeme nazvat homosexuální identitou. V případě, že svou homosexuální orientaci odmítá, může se stát, že ji úplně vytěsni a svoji identitu postaví na tom, že je bojovníkem proti homosexualitě.

Pokud je dotyčný jedinec sám spokojen a neohrožuje nikoho dalšího, společnost nemá právo ho/jí trestat. Paradoxem je, že kategorie „homosexuál“ vznikla proto, aby bylo možné homosexualitu poznat a odstranit. Ovšem o sto let později je cílem homosexualitu poznat z toho důvodu, abychom mohli bojovat za práva homosexuálů (tamtéž).

V současné době není homosexualita natolik prozkoumána, abychom mohli jednoznačně říci, jaká je přesná příčina jejího vzniku. Ty nejznámější teorie popisuje Janošová ve své knize a jedná se o teorii genetických dispozic, teorii vlivu na vývoj jedince v prenatálním období, teorii vlivu prostředí a výchovy a teorii svedení (Janošová, 2000: 25-30). Tyto nejznámější teorie si představíme v následujících podkapitolách.

### **3.2.1 Genetické dispozice**

Na základě některých výzkumů (Janošová, 2000 podle Ellis, 1915-1950, Henry, 1941), které poukazovaly na častější výskyt homosexuálně orientovaných jedinců v příbuzenství, se začalo obecně předpokládat, že homosexualita vzniká cestou genetických vlivů. Díky těmto názorům přestala být homosexualita vnímána jako: „*zhýralý výstřelek sexuálně se nudících jedinců.*“ (Janošová, 2000: 26) Další výzkumy, které dokládají, že při vzniku homosexuality hrají vliv dědičné dispozice, jsou výzkumy jednovaječných dvojčat, kdy je korelace uváděna nad hranici 50 % (Janošová, 2000 podle Green, Stoller, 1971, Pillard a kol., 1981). Říčan dokonce uvádí 100 % korelaci. U dizygotních dvojčat či sourozenců nedvojčat toto ovšem v takové míře prokázáno nebylo.

Hamer v roce 1993 provedl genetickou analýzu chromozomu X (jeden z chromozómů určující pohlaví dítěte) u homosexuálních mužů. V úseku q 28 dlouhého raménka našel sekvenci nukleotidu, tedy pravděpodobně „homosexuální gen“. Podle této teorie je tedy homosexuální orientace geneticky podmíněná a přenáší se přes pohlavní X chromozóm. Kritiku ovšem tento výzkum nese z důvodu toho, že se absolutně nezabývá ženskou homosexualitou a také z důvodu nedostatků kontrolní skupiny. (Hamer, 1993 podle Kaňka, 2000).

### 3.2.2 Hormonální vlivy v prenatálním období

Tato teorie se zabývala měřením testosteronu u prenatálního plodu v 13 - 15. týdnu těhotenství (Janošová, 2000 podle Kaplan, 1990). U plodů později heterosexuálních mužů zjistil větší množství testosteronu, než u později homosexuálních mužů. Oproti tomu zjistil u plodů později heterosexuálních žen menší množství testosteronu než u později homosexuálních žen.

Novější teorie se však přiklání k názoru, že dalšími faktory, které na sexuální orientaci v prenatálním období mohou působit, jsou vlivy toxických látek či prožitý stres.

### 3.2.3 Teorie svedení

Dle této teorie je příčinou homosexuality svedení jedince v období dospívání. Ovšem současné důkazy v medicínských a psychologických oborech tuto teorii vyvracejí. Někteří autoři tuto teorii připouští u žen vlivem negativního sexuálního zážitku v dětství, kdy se ženy mohou stát prostitutkami či lesbami (Janošová, 2000 podle Tůma, 1996). U těchto žen však spíše dochází k odmítání vlastní sexuality a vzniku odporu k mužům.

### 3.2.4 Důsledky vlivu výchovy a prostředí

Dle mnohých autorů lze mužskou homosexualitu v některých případech vysvětlit přítomností dominantní matky a slabého otcovského vzoru v dětství (Yablonsky, 1995) či naopak příliš silným poutem mezi matkou a dcerou a mezi otcem a synem (Moberlyová, 1983 podle Janošová, 2000). Podle dalších výzkumů byli homosexuální muži v dětství často silně citově fixováni na matku, zatímco jejich otcové neplnili svou rodičovskou roli příliš dobře (Bieber, 1992 podle Yablonsky, 1995). Prostředí tedy může ovlivnit predispozice k určitému sexuálnímu založení, ovšem pouze v prvních letech života, asi do 3. roku věku dítěte. Na jedince pravděpodobně působí rodičovské chování či další psychogenní faktory, ovšem je důležité zmínit, že tyto vlivy mohou mít větší význam pouze pro ty jedince, kteří mají genetické dispozice, či u nich probíhal odlišný prenatální vývoj.

Podle Janošové se většina vědců shoduje na tom, že se na vzniku homosexuality podílí více faktorů. *„Největší měrou tu působí zřejmě faktory biologické (genetické predispozice a průběh prenatálního vývoje). Postnatální vlivy mohou mít význam zřejmě*

*jen u disponovaných jedinců (připouští se vliv nejpozději do 3 let věku dítěte.)“ (Janošová, 2000: 30)*

### **3.3 Homosexuální chování**

*„Vnější projevem lidské sexuality je sexuální chování.“ (tamtéž: 15)* Oblast sexuálního chování, dle Janošové, ale nemusí korespondovat s reálnou situací (tamtéž). Za některých okolností se může heterosexuální jedinec chovat homosexuálně a naopak. Proti homosexualitě se často vymezuje prostředí, ve kterém by se chování dalo interpretovat jako homosexuální. Takovým příkladem může být například radost po vstřeleném gólu při fotbale. Fotbalisté po sobě často navzájem skáčou, objímají se či se po sobě válejí (Fafejta, 2004: 80).

Jak již bylo zmíněno výše, v historii bylo homosexuální chování v mnoha společnostech považováno za součást výchovy mladých chlapců. V některých kulturách je tomu tak stále, což je ovšem pro naši společnost a kulturu nepředstavitelné a takové chování bychom vnímali jako trestný čin (tamtéž: 84).

Typickým příkladem, kde se můžeme častěji setkat s homosexualitou, jsou mužské věznice. V takovém typu zařízení se sexualita nerozlišuje podle pohlaví, ale podle aktivity (tamtéž: 91). Z muže dělá homosexuála pouze jeho trvalá pasivní role. Pokud je ovšem muž v tomto ohledu aktivní, může se sexuálně stýkat s kýmkoli a žádným způsobem ho to nestigmatizuje. V tomto případě se totiž jedná o model aktivní či naopak pasivní sexuality. Mužský gender je více vnímán jako aktivní, zatímco ten ženský jako pasivní. Tedy pasivní muž je stigmatizován za své ženské chování, ne za svou homosexualitu. Tento model je ale spíše součástí jiných kultur, než té euroamerické. V naší kultuře je aktivní muž stejným homosexuálem, jako ten pasivní. Je tedy důležité zmínit, že v jiných kulturách vlastně neexistuje homosexualita jako zvláštní typ sexuality, ale existuje zde pouze homosexuální chování a je tedy důraz na odlišení mužského a ženského a ne na heterosexuálního od homosexuálního.

U mladých lidí může být přítomno sexuální vzrušení vůči osobě stejného pohlaví, ovšem může to být spíše spjato s obdivem ke starší autoritě. V této situaci to působí jako znejišťující faktor při hledání sexuální identity (Janošová, 2000: 16).



### 3.6 Coming Out

Slovo coming out je anglickým termínem, který doslova znamená „vyjít ven“ a užívá se v souvislosti s homosexualitou (Nedbálková, 2007: 16). Znamená tedy vyjít ven s pravdou o své sexuální orientaci. Coming out je: *„individuální záležitostí, u které záleží třeba na tom, jaké máme vztahy s rodiči, do jaké školy chodíme, jaké máme kamarády, čemu se věnujeme ve volném čase, kde žijeme, anebo v co věříme.“* (tamtéž)

U procesu, jakým je coming out, můžeme rozlišit dvě fáze (Sloboda, 2010: 14). První fází je takzvaný *Vnitřní coming out*. Během tohoto procesu si chlapec či dívka uvědomují, že je u nich v oblasti sexuality něco tak trochu jinak. Mívají často pocity osamění, ovšem v dnešním světě si hlavně díky internetu mohou nalézt informace o důvodech svých pocitů a mnohdy tak zjistí, že v tom nejsou na světě sami. Reprezentace homosexuálně orientovaných jedinců ovšem v médiích bývá dle Slobody často zatížená různými stereotypy, což může být pro zmateného mladého člověka velice náročné. U vnitřního coming outu si jedinec svoji odlišnou sexuální orientaci uvědomí a vnitřně ji přijme. Oproti tomu *Vnější (někdy také Veřejný) coming out* je pro jedince pravděpodobně ještě náročnější, a to z toho důvodu, že jde o odhalení své sexuální orientace rodině, přátelům nebo obecně společnosti. Právě z tohoto důvodu vyžaduje velkou míru osobní statečnosti a síly. Je však důležité zmínit, že ke coming outu může dojít nedobrovolně, a to tak, že člověk může být označen jako gay nebo lesba ostatními ve chvíli, kdy na to sám není připraven/a. Sloboda uvádí, že proto, že žijeme v heteronormativní společnosti je vnější coming out pro homosexuálně orientované jedince nutností (Sloboda, 2010). Probíhá opakovaně, a to v každém novém prostředí, do kterého jedinec přichází, ať už se jedná o novou školu, práci a tak dále.

Vnější coming outem se nám bude procházet snáz, pokud sami budeme se svou sexuální orientací vyrovnání (Nedbálková, 2007: 16). Nejtěžší však bývá svěřit se vlastním rodičům (Sloboda, 2010). Přijmout toto zjištění nebývá ani pro rodiče snadné. *„Úzkost z reakce rodičů na zjištění homosexuality jejich potomka bývá snad největší obavou v celém coming outu.“* (Procházka, 2002: 14) Vyrovnávání se s odlišnou sexuální orientací někoho blízkého se mnohdy označuje jako sekundární coming out. Lidé, kteří projdou tímto procesem, jsou s odlišnou sexuální orientací své blízké osoby smíření, nestydí se za to, neskrývají tuto skutečnost a jsou schopni o tom otevřeně mluvit. Otcové často přijímají hůře homosexualitu především u synů, což opět můžeme vysvětlit vzhledem

k genderovému řádu.<sup>4</sup> U rodičů taktéž převažují stereotypy, týkající se odlišné sexuální orientace – například, že homosexuální lidé jsou promiskuitní, nemají možnost dlouhodobého vztahu, u chlapců představa zženštilosti, ženy jsou zase často vykreslovány jako mužatky a tak dále. Stále se můžeme setkat s tím, že se rodiče nedokáží smířit s odlišnou sexuální orientací svého dítěte a vyhodí ho/ji z domu.

Stejně tak jako homosexuálně a bisexuálně orientované osoby, musí projít coming outem i transsexuálně orientovaní jedinci (Sloboda, 2010). Transsexuální děti a dospívající se mnohdy chovají jako opačné pohlaví a musí, často již od dětství, poslouchat upozornění typu „tohle holčičky/kluci nedělají“, což je pro ně a budování jejich identity velice náročné.

## 4 POSTOJE K HOMOSEXUALITĚ

*„Postoj představuje sympatii nebo nesympatii – pozitivní nebo negativní hodnocení a reakce vztahující se k objektům, osobám, skupinám a situacím nebo k dalším aspektům světa.“* (Atkinson, 2003: 616) V této práci vycházím z koncepce postojů Fishbeina a Ajzena (1975) kteří říkají, že postoje obsahují kognitivní, afektivní a behaviorální složku. Dle Atkinsonové sociální psychologové při výzkumu negativních postojů k menšinám vidí rozdíl mezi negativními stereotypy, predsudky a diskriminací (Atkinson, 2003: 616). Negativní stereotypy představují negativní přesvědčení o skupině a vnímání skupiny a nazývá se tak *kognitivní složkou*. Predsudky představují negativní pocity vůči menšině a mluvíme tedy o *afektivní složce*. *Behaviorální složka* představuje diskriminaci, čili negativní činy proti menšině.

Ve společnosti se i dnes můžeme setkat s významným počtem jedinců, kteří mají homosexualitě negativní postoj. U české populace převládají spíše medicinizující pohledy na homosexualitu, a tedy nejčastější odpovědí je pojetí homosexuality jako nemoci. Z výzkumu Weisse a Zvěřiny vyplývá, že výrazně restriktivní postoj mělo cca 6 % mužů a žen. Jako odchylku od normálu homosexualitu vnímá 15,4 % mužů a 12,1 % žen. Nejvíce osob vnímá homosexualitu jako nemoc a to celkem 33,4 % mužů a 41 % žen. Jako odchylku od normálu, která však nikomu neškodí, vnímá homosexualitu 23,5 % mužů a

---

<sup>4</sup> Viz kapitola 1.3 Gender a identita.

19,3 % žen a jako přirozený projev lidské sexuality vnímá homosexualitu 21,6 % mužů a 21,9 % žen (Weiss, Zvěřina, 1997: 211-212).<sup>5</sup>

Postoje žen jsou o něco liberálnější než postoje mužů. Toto můžeme vysvětlit ve vztahu k výše zmíněnému genderovému řádu, který je ve společnosti udržován za pomoci genderových stereotypů (Smetáčková, 2006: 2). Genderové stereotypy jsou zobecňujícím přesvědčením o podobnosti žen a podobnosti mužů. Zároveň však také přesvědčením o jejich vzájemné odlišnosti až protikladnosti. Na muže jsou kladeny vyšší nároky na to být „správnými“ muži a taktéž se mezi sebou muži sami kontrolují, aby z této představy nevybočili (Connel, 1995 podle Smetáčková, Braun, 2009). Je jim přisuzována aktivní role a více se u nich toleruje agresivní chování. Oproti tomu ženy nemají ve vztahu k genderovému řádu takové postavení jako muži a není jim přisuzovaná aktivní role. Ženská homosexualita je proto méně ohrožující pro genderový řád než mužská.

Dalším významným faktorem je věk. Co se vzdělání týče, faktor dosaženého vzdělání hraje roli spíše u mužů, zatím u žen je to velikost místa bydliště. Věřící jsou taktéž méně liberální než ateisté (Procházka, 2001). Tedy mezi nejvýznamnější faktor, který ovlivňuje postoje lidí k sexuálním otázkám, patří náboženské přesvědčení (Weiss, Zvěřina, 2001: 109). Dle Sneddona a Kremera vede náboženské přesvědčení k negativnějším postojům k homosexualitě, antikoncepci i předmanželským stykům (Sneddon, Kremer, 1992). Dle Marsiglia zase přispívá k negativním postojům k homosexualitě tedy homofobním postojům (Marsiglio, 1993).

Podle Weisse a Zvěřiny má nejvýraznější vliv na sexuální postoje pohlaví. Tvrdí, že postoje mužů v sexuální oblasti (myšleno náhodné sexuální styky, interrupce, skupinový sex, předmanželské sexuální styky) jsou liberálnější než postoje žen. Tedy až na postoje k homosexualitě. V této oblasti je to dle šetření přesně naopak (Weiss, Zvěřina, 2001: 110).

Ovšem dle výzkumu Sociologického ústavu AV ČR, který se zabýval tolerancí k vybraným skupinám obyvatel, se tolerance k homosexuálním jedincům v České republice zvyšuje (Tuček, 2015). Respondenti/respondentky odpovídali/y na otázku, jakou skupinu lidí, by nechtěli mít za sousedy a celkem 23 % respondentů/respondentek označilo jedince s homosexuální orientací. V roce 2003 to bylo 42 % respondentů/respondentek a v roce 2010 celkem 25 % respondentů/respondentek.

---

<sup>5</sup> Jedná se o výzkum z roku 1997. Novější výzkumy jsou představeny v této kapitole níže, a dále v kapitolách 5.2 Homofobní šikana a 5.2.4 Oběti homofobní šikany.

Janošová se zabývala názory společnosti na homosexualitu (Janošová, 2000: 194). Na základě jejího výzkumu tvrdila, že již před 16 lety, tedy v době výzkumu, se postavení gay-minority výrazně, oproti minulým letům, zlepšilo. Za uspokojivé považovala především trend větší informovanosti a důraz na individualitu, jedinečnost a svobodu každého jedince. Stejně tak, jako ostatní autoři zmiňuje, že postoje jednotlivých společenských skupin se liší. I přes to, že Janošová uvádí jisté zlepšení v postojích naší společnosti k homosexualitě, stále ještě nemůžeme tvrdit, že postoje v naší společnosti jsou již pozitivní.

Společnost Člověk v tísni se zabývala průzkumem postojů středoškolských studentů/studentek k menšinám. Výzkumu se účastnilo celkem 1103 respondentů/respondentek ve věku 15 - 20 let a probíhal v letech 2008/2009, 2012 a 2014 na různých typech středních škol, tedy na gymnáziích, středních odborných školách i středních odborných učilištích. Měřily se postoje studentů/studentek k menšinám zahrnující kulturní odlišnosti (cizinci/cizinky, věřící), menšinám, které bývají spojovány se sociálně patologickými jevy (lide bez domova, vězni/vězeňkyně, drogově závislí, prostitutky/prostitutky a Romové/Romky). Dále postoje k sexuálním menšinám a menšinám s fyzickou odlišností (lidem starším a lidem s postižením). Výzkum zjistil, že studenti/studentky vždy hodnotí menšiny lépe, pokud jejich příslušníka znají osobně. 61 % studentů/studentek znalo osobně gaye, 57% studentů/studentek znalo osobně lesbu/lesby. Nejpalčivěji se tento rozdíl obecně projevil právě u sexuálních menšin, křesťanů/křesťanek a lidí jiného vyznání, než je islám. Stejně tak jako u výzkumu dospělé populace, i u výzkumu mezi dospívajícími hodnotí sexuální menšiny výrazně lépe ženy než muži. Od roku 2007 se mezi studenty/studentkami taktéž zlepšilo hodnocení gayů, přesto, že výzkum ukázal, že studenti/studentky mají mírně pozitivnější postoje k lesbám než ke gayům. K lesbám uvedlo velmi pozitivní vztah 23% respondentů/respondentek, 30 % uvedlo spíše pozitivní vztah, 11 % spíše negativní vztah, velmi negativní vztah vyjádřilo 6 % respondentů/respondentek, a 30 % respondentů/respondentek uvedlo, že nemá názor, či jim je tato menšina „jedno“. Ke gayům panuje mezi studenty/studentkami spíše neutrální či rozpolcený vztah. Pozitivní vztah ke gayům vyjádřilo celkem 21 % respondentů/respondentek, spíše pozitivní vztah 25 %, u 12 % převažuje spíše negativní vztah, velmi negativní vztah ke gayům má 13 % respondentů/respondentek, 29 % respondentů/respondentek uvedlo možnost „nemám názor, jsou mi jedno.“ (Člověk v tísni, 2015).

Vaculík a Červenková ve své práci uvádějí jako determinanty postoje k homosexualitě pohlaví, vzdělání, věk a velikost místa bydliště. Zabývali se výzkumem formování postoje k homosexualitě a mezi jednotlivé vlivy, které formují postoj k homosexualitě, patří následující (Vaculík, Červenková, 2007: 62-67).

- *Osobní zkušenost s homosexuální osobou*, která se jeví jako jeden z nejvýznamnějších možných vlivů formování pozitivního postoje k homosexualitě.
- *Zdroje informací o homosexualitě a přisuzovaná důvěryhodnost zdroje*, kdy v případě pozitivního postoje k homosexualitě se zdá být důležitým vlivem využívání samotných homosexuálních osob jako zdrojů informací o homosexualitě.
- *Sexuální aspekt homosexuality* – pocity, které vyvolává představa intimního homosexuálního chování, mají silný vliv na formování negativního postoje k homosexualitě. Obecně tyto osoby často uvádějí, že homosexuální orientaci spojují především se sexuálním aspektem a tento fakt se tedy projevil jako významný pro formování negativního postoje k homosexualitě.
- *Přesvědčení o abnormalitě homosexuality* lze opět vnímat jako významný faktor při formování negativních postojů k homosexualitě.
- *Přesvědčení, že homosexuálové/homosexuálky jsou stejní jako držitel postoje (až na odlišnou sexuální orientaci)*, se jeví jako vliv, který formuje pozitivní postoj k homosexualitě.
- *Přesvědčení týkající se výchovy dětí homosexuálními páry*. Přesvědčení o neakceptovatelnosti požadavku homosexuálních párů na výchovu dětí je také důležitý vliv při formování negativního postoje k homosexualitě.
- *Postoj k ženské a mužské homosexualitě*, se u osob s pozitivním postojem k homosexualitě nijak neliší. U mužů s negativním postojem k homosexualitě byl postoj k ženské sexualitě odlišný od postoje k homosexualitě mužské.
- *Názorové působení rodičů v otázkách sexuality, postoj rodičů k homosexualitě*. Tento faktor nebylo možné posoudit, jelikož respondenti/respondentky postoj rodičů k homosexualitě neznali. Autoři ovšem uvádí výsledky výzkumu (Vaculík, Červenková, 2007 podle O'Bryan, Fishbein, Ritchey, 2004), kde zjistili, že na vytvoření předsudků k homosexualitě u adolescentů/adolescentek mají významný vliv otcové: „*Absenci názorového a postojového působení otců a současnou toleranci matky k homosexualitě*

*vnímáme jako jeden z možných stavů v primární rodině, který se uplatňuje při formování pozitivního postoje k homosexualitě.*“ (tamtéž: 65).

- *Vliv aktuálních významných druhých.* Respondenti/respondentky uvedli, že pro ně není důležité, aby jejich významní druzí měli podobný nebo stejný postoj k homosexualitě. Tento faktor se tedy neukázal být významný pro formování postojů k homosexualitě.
- *Působení sekundárních skupin* se taktéž nejeví být významným činitelem formování postoje k homosexualitě.
- *Životní hodnoty* se taktéž nemají vliv na formování postoje k homosexualitě, jelikož respondenti/respondentky uvedli, že životní hodnoty má každý člověk jiný nezávisle na sexuální orientaci.
- *Vnímané hodnocení homosexuality společností a vnímané společenské normy* se taktéž nezdaří být důležitými činiteli pro utváření postojů k homosexualitě.
- *Prezentace homosexuality v masmédiích.* Zkoumané osoby uvedly masmédiá spíše za zdroj informací o daném jevu, ale nevnímají je jako činitele formujícího pozitivní či negativní postoj k homosexualitě.

Výzkum tedy ukázal, že pravděpodobné vlivy formování negativního postoje k homosexualitě je přesvědčení o abnormalitě homosexuality, nepříjemné pocity při představě homosexuálního pohlavního styku, přesvědčení o neakceptovatelnosti výchovy dětí homosexuálními páry a obavy z obtěžování ze strany homosexuálních mužů, což platí pouze pro heterosexuální muže.

Mezi faktory, které ovlivňují postoje pozitivním směrem, patří pozitivní osobní zkušenost s homosexuálními osobami, přesvědčení, že jsou homosexuálně orientovaní jedinci stejní jako on či názorová a postojová pasivita otce při současné toleranci matky k homosexualitě.

## 5 HOMOFOBIE

Smetáčková definuje homofobii široce jako: *„obavu z homosexuality a homosexuálně orientovaných osob, která může vést k pocitům odporu, nepřátelství až nenávisti a může se stát základem pro odmítající, zesměšňující či ubližující chování vůči homosexuálním lidem nebo vůči lidem, u nichž je homosexualita předpokládána.“* (Smetáčková, Braun, 2009) Velký psychologický slovník vymezuje homofobii jako

nadměrný strach buď z homosexuálních pocitů, myšlenek či chování a osob s homosexuální orientací vůbec, anebo jako vyloženě strach z homosexuality obecně (Hartl, Hartlová, 2010: 185).

Homofobie je směřovaná k osobám homosexuálním, tedy gayům a lesbám a taktéž k bisexuálním a transsexuálním jedincům. Jako první pojem homofobie užil psycholog George Weinberg v roce 1972 ve své knize *Society and the healthy homosexual* (Herek, 2004). Weinberg homofobii pojmenoval jako iracionální strach, hostilitu a nepřátelské postoje vůči homosexuálně orientovaným lidem a pomohl popularizovat přesvědčení, že se jedná o sociální problém, který si zaslouží vědeckou analýzu a intervenci (tamtéž). Chápání pojmu homofobie se od té doby rozšířil a dnes se používá při zachycení celého spektra negativního cítění, myšlení a konání ve vztahu k lesbám, gayům či bisexuálním jedincům (Ondrisová, 2002: 33). Může se projevovat nepříjemnými pocity či pocity nejistoty při kontaktu s homosexuálně či bisexuálně orientovaným jedincem. Také ovšem může přejít k posměškům, odmítání osobního kontaktu s homosexuálně či bisexuálně orientovaným člověkem, v extrémní formě také fyzickým útokům nebo násilí (tamtéž).

Homofobie je nejrozšířenějším termínem používaným v souvislosti s nepřátelskými postoji a chováním vůči homosexuálně/bisexuálně orientovaným jedincům. Ovšem dle Pechové, není užívání tohoto slova z etymologického hlediska zrovna šťastné (Pechová, 2007: 55). Homofobie vzhledem ke kořenu slova poukazuje na fobii či duševní poruchu. Příčinou této konstrukce slova, byl předpoklad, že hostilita vůči homosexuálně orientovaným jedincům souvisí s vlastními potlačenými homosexuálními sklony. Tento názor je dle Pechové ale velice těžko prokazatelný, a to z toho důvodu, že se na homofobních postojích podílí také kulturní a sociální faktory. V minulosti proběhlo již několik pokusů slovo homofobie nahradit pojmy jako je homosexismus, homonegativismus či anti-gay předsudky, ovšem žádný z těchto pojmů se neujal (tamtéž).

Dalším pojmem, který Pechová vymezuje ve vztahu k homofobii, je již výše zmíněný pojem heterosexismus (tamtéž). Jedná se o přístup, který obvykle nevědomě považuje heterosexuální za jedinou správnou či přirozenou sexuální orientaci. Homofobie má také, dle Pechové spíše útočný charakter, oproti obrannému heterosexismu. Ovšem v takovém případě by bylo vhodnější užívat termín heteronormativita, který je přesnější a taktéž více rozšířen.

I přes nepřesnost termínu homofobie, budu tento termín ve své bakalářské práci uplatňovat a to právě z důvodu jeho širokého užívání jak v českém tak světovém kontextu.

Ve své bakalářské práci budu vycházet z definic výše zmíněných autorů (Weinberg, 1975, Smetáčková, Braun, 2009, Hartl, Hartlová, 2010).

## 5.1 Příčiny homofobie

Jak již bylo výše zmíněno mezi ženami a muži existují kromě biologických rozdílů také rozdíly vytvářené sociálně. Smetáčková zmiňuje důležitost genderové perspektivy při správném porozumění tomu, proč lidé zastávají homofobní postoje (Smetáčková, Braun, 2009). Genderový řád stojí na takzvané dichotomii a komplementaritě, tedy předpokládá se, že téměř vše můžeme rozdělit na dvě skupiny (ženy/muži, noc/den, pravice/levice), a to se navzájem doplňuje. Při konkrétní představě doplňování žen a mužů je dle Smetáčkové neopomenutelný aspekt sexuality, kdy při komplementaritě žen a mužů je ideální heterosexuality. Rozdíl mezi ženami a muži není pouze v biologických aspektech, ale také jejich vlastnostech či schopnostech. Běžně můžeme slyšet, že ženy jsou více empatické a naopak nejsou zdatné v technice. Oproti tomu muži jsou racionálnější a neumí se věnovat více aktivitám současně (Smetáčková, Braun, 2009). Smetáčková tedy zmiňuje, že rozdíly neexistují pouze na biologické rovině, ale také sociální, které jsou stejně důležité (tamtéž). Bourdieu v této souvislosti zmiňuje androcentrismus, neboli nadřazování maskulinity nad feminitou, tedy tendenci stavět mužský pohled na svět do centra dění. A tvrdí, že rozdělení světa na „ženské“ a „mužské“ tvoří zdánlivě přirozený základ pro dělení práce a poté celého kosmu. Mužům je přidělování maskulinita, která odpovídá těm „správným“ mužům a to samé platí i o ženách a jejich feminitě (Bourdieu, 2000: 24).

Mezi nejčastější důvody, proč lidé mají předsudky vůči homosexuálně orientovaným jedincům, patří to, že se jedná o jev nepřirozený či je v rozporu s náboženským cítěním. Dále že homosexualita snižuje autoritu rodiny ve společnosti, znejišťuje tradiční hodnoty, homosexuálně orientovaní jedinci mají negativní vliv na mládež či se gayové a lesby chovají v rozporu se svou sexuální rolí ([www.gay.iniciativa.cz](http://www.gay.iniciativa.cz)) [online].

Někteří autoři vidí příčiny homofobie v nedostatečné sexuální výchově ve školách a také v silném nedostatku základních znalostí o příčinách homosexuality v populaci obecně. „*Homofobní postoje se často dají účinně změnit osvětlením základních biologických příčin homosexuality.*“ ([www.004.cz](http://www.004.cz)) [online].

Často i ti lidé, kteří homosexualitu tolerují tvrdí, že je to něco, co se nemá prezentovat na veřejnosti (Fafejta, 2004: 80). Homosexualita by, dle nich, měla být soukromou věcí, která by neměla být dávana na veřejnosti najevo. Otevřeně poukazovat na



to, že je člověk gayem či lesbou se ještě stále může považovat za neslušné. Fafejta dále poukazuje na to, že běžné hospody či bary jsou považovány za veřejné, ovšem různé gay bary či kluby lidé považují za prostor soukromý a lidé s většinovou sexuální orientací je běžně nenavštěvují (tamtéž).

Homofobie se týká strachu:

- ze svých vlastních homosexuálních tendencí, jako obranný mechanismus,
- z homosexuálních osob – strach ze styku s nimi i z jejich společenského a legislativního zrovnoprávnění s heterosexuály (Hartl, Hartlová, 2010: 185).

V naší kultuře bývá často gay vykreslován jako zženštilý muž (Fafejta, 2004: 92). Často se takovému muži říká teplouš a je vnímán jako komediální typ, kterému se líbí sladké barvy. Jako povoláním je kadeřník či módní návrhář a má ženské pohyby. Oproti tomu homosexuální žena bývá popisována jako žena s krátkými vlasy, spíše mužskou postavou a mužskými koníčky.

Častým důvodem stigmatizace sexuálního styku osob stejného pohlaví je to, že nevede k rozmnožování „*Sexualita je zde vnímání jako způsob reprodukce, ne jako svébytná aktivita, jejímž cílem by mohlo být pouhé sexuální uspokojení.*“ (tamtéž) Je tedy vnímána jako nástroj plození a tím pádem tedy nemá homosexuální styk žádný smysl. V historii se totiž mělo za to, že nereprodukční sexualita oslabuje jak společnost, tak jedince a byla tedy považována za nepřirozenou (tamtéž: 109).

Mezi takzvaně silně homofobní, tedy homosexualitu odmítající prostředí můžeme řadit například armádu či mužské věznice, kde paradoxně homosexuální styk nebývá výjimkou. Ačkoli se vězni za homosexuály nepovažují, ba naopak homosexualitu striktně odmítají, se někteří nebrání homosexuálnímu styku (tamtéž: 80).

Můžeme odlišovat celkem dvě formy homofobie, dle odlišných příčin (Smetáčková, Braun, 2009). První typem jsou *negativní postoje vůči lidem, kteří projeví svou homosexualitu, bisexualitu či transsexualitu*. Příčinou tohoto typu homofobie je sexuální orientace a sexuální chování. Druhým typem jsou *negativní postoje vůči lidem, kteří se odlišují svým vzhledem či chováním od tradičních představ o „správných mužích či ženách“ a proto jsou označovány za homosexuální*. V tomto případě se nálepka homosexuality užívá jako prostředek k projevení negativních postojů k člověku.

## 5.2 Homofobní šikana

Ještě než se budeme zabývat homofobní šikanou, si v následující podkapitole přiblížíme šikanu na té nejobecnější rovině.

### 5.2.1 O šikaně obecně

Jednotliví autoři definují šikanu různě. Fieldová tvrdí, že šikana znamená: „*psychické, citové, společenské nebo fyzické zneužívání.*“ (Fieldová, 2007: 24) Zmiňuje, že klíčovým rysem je vlastní vnímání situace, kdy se oběť v danou chvíli cítí bezmocná. Pothe zase definuje šikanu jako široký okruh chování dítěte či skupiny, jejichž cílem je ohrožit, ponížit, zastrašit či jinak ublížit jinému dítěti nebo skupině (Pothe, 1999: 140). Dle Gajdošové zase pojem šikana pochází z francouzského slova „chicané“, což znamená zlomyslné obtěžování, pronásledování, týrání. „*Šikana je vlastně zneužívání síly nebo pravomocí, se kterým se setkáváme už i ve školách.*“ (Gajdošová, Herényiová, 2006: 215-216). Hudecová šikanu popisuje jako: „*úmyslné jednání namířené proti jinému subjektu, jehož podstatou je útok proti lidské důstojnosti.*“ (Hudecová, 2010: 218) MŠMT v Metodickém pokynu k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních definuje šikanu jako mimořádně nebezpečnou formy násilí (agrese), která ohrožuje naplňování stanovených cílů ve školách a školských zařízeních (MŠMT). Kolář definuje šikanu široce a tvrdí, že: „*šikanování je nebezpečně rozbujelou sociální nemocí ve společnosti, jejímž důsledkem je poškozování zdraví jednotlivce, skupin, včetně rodiny a společnosti vůbec.*“ (Kolář, 2011: 18) Taktéž zmiňuje, že se s ní můžeme setkat v rodině, například mezi sourozenci, pokračuje poté ve školce a dalších školách, v zaměstnání, zájmových skupinách, v nemocnicích či mezi nájemníky domu (tamtéž: 17). V této práci se však budu zabývat šikanou ve školách, konkrétně šikanou homofobní.

Tento pojem dle Gajdošové zavedl pražský psychiatr J. Příhoda, a to až kolem roku 1989. Jako první hovořil o šikaně jako takové veřejně. Jevy jako agrese, násilí či šikana se sice vyskytovaly na pracovištích a školách již dříve, ovšem byly tabu, takže se o nich veřejně nemluvilo (Gajdošová, Herényiová, 2006)

Podstata šikany spočívá v tom, že se jedná o dlouhodobé, opakované a úmyslné ubližování s cílem získat převahu, přičemž charakteristickým znakem je právě nepoměr sil mezi obětí a agresorem (Hudecová, 2010: 218). Smetáčková taktéž zmiňuje, že k ní dochází v asymetrických vztazích, kde jedna strana (agresor/agresorka) má psychickou,

fyzickou či sociální převahu (Smetáková, Braun: 15). Šikanování můžeme zařadit do kategorie agresivního chování. Hudecová zmiňuje, že se postupem času posouvá věková hranice, kdy se s šikanováním můžeme setkat. A to již u dětí v období mladšího školního věku a přibývá v něm bezohlednost a brutalita (Hudecová, 2010: 218). Důsledkem je poté poškození zdraví jedince, skupiny, rodiny i společnosti.

U jevu, jakým je šikana, můžeme rozdělit účastníky na agresory/agresorky a oběti. Agresory/agresorky můžeme rozdělit na tři typy (Kolář, 1997 podle Gajdošová, Herényiová, 2006: 217-218). Prvním typem agresora/agresorky je člověk hrubý, primitivní, s narušeným vztahem k autoritě. Šikanuje tvrdě, je nelítostný a vyžaduje absolutní poslušnost. Užívá si zastrašovat ostatní jedince a v jeho/její rodině se často objevuje agresivita. Druhým typem je slušný/á, kultivovaný/á a uzavřený/á agresor/agresorka, který/á užívá násilí rafinovaně a cíleně. Uskutečňuje se často bez přítomnosti svědků. Tento jedinec byl často vychováván velice důsledně a přísně. Třetím a posledním typem je agresor/agresorka ve skupině velice oblíbený/á a vlivný/á. Šikanuje pro pobavení své i ostatních lidí. V rodině tohoto agresora/agresorky můžeme nalézt absenci mravních a duchovních hodnot a je zde přítomna citová subdeprivace jedince.

Taktéž dělíme dva různé typy obětí šikanování. Prvním typem je dítě, které je pasivní, úzkostné a nejisté, a které není schopné se agresí jakkoli bránit. Druhým typem je oběť, která agresora/agresorku provokuje či jinak dráždí a vysmívá se mu/jí. Pokud na něho někdo zaútočí, brání se (Hudecová, 2010: 220). Besag k těmto typům přidává takzvané účelové oběti, což jsou děti, které se snaží za každou cenu získat pozornost, a stávají se takzvanými „třídními šašky“ ([www.odrogach.cz](http://www.odrogach.cz)) [online]. Vacek zase tvrdí, že nejčastější obětí šikany je submisivně pasivní jedinec, dále ty provokující, který si o potrestání říká, jindy zase jedinec, který narušuje stávající vztahy, tedy například nový žák/žákyně (Vacek, 2009: 65). Jak můžeme vidět, existuje mnoho různých dělení. Všechna se však shodují v tom, že společným znakem je odlišnost či jinakost jedince vzhledem ke skupině.

Rozlišujeme celkem pět stádií šikany (Kolář, 2009: 24-25).

- Zrod ostrakizmu – jednotlivci, kteří se ocitnou na okraji skupiny, se podrobují mírným formám psychického násilí. Jsou neoblíbení a neuznávání. Ostatní členové skupiny tyto jednotlivce odmítají, nebaví se s nimi, jsou terčem různých posměšků

či „drobných“ legráček. Jedná se často o jedince, kteří jsou vůči dané skupině odlišní.

- Fyzická agrese a přitvrzování manipulace – v této fázi jedinci na okraji společnosti slouží ostatním jako hromosvod na odreagování v náročných situacích, jako je například blížící se písemná práce. Začíná se objevovat fyzická agrese a přitvrzuje manipulace.
- Vytvoření jádra agresorů/agresorek – v této fázi dochází ke spolupráci agresorů/agresorek, kteří začínají systematicky šikanovat tu nejzranitelnější oběť/oběti.
- Přijetí norem agresorů – ostatní členové/členky skupiny postupně přijali/y normy agresorů, které se stávají nepsaným zákonem. I ukáznění žáci/žákyně se začínají chovat krutě k ostatním.
- Totalita/dokonalá šikana – posledním stadiem je absolutní totalita, kdy pravidla agresorů/agresorek přijali všichni/všechny členové/členky skupiny, která se rozdělila na otrokáře/ky a otroky/kyně. Otrokáři/ky mají moc, kterou maximálně využívají ke svému prospěchu a mohou si s obětí/oběťmi dělat cokoli, přičemž oběť/oběti nejsou schopné se bránit. Taktéž zde chybí jakýkoli pocit viny. Otroci/kyně naopak nemají žádnou moc.

Ve vztahu k šikaně ve třídě je taktéž důležité zmínit roli vyučujících. Vacek uvedl, že učitelé jsou v situacích šikany bezradní a zhruba devět z deseti si s ní neumí poradit (Vacek, 2009: 66). Učitelé by dle Vacka měli umět šikaně předcházet, a to pomocí prevence specifické i nespecifické, diagnostikovat ji, řešit ji a následně taktéž umět rekonstruovat neboli léčit třídu. To mimo jiné zahrnuje taktéž práci jak s oběťmi tak agresory/agresorkami a normalizaci jejich role ve třídě, pokud nepřestupují do třídy jiné.

Mezi důsledky šikanování u obětí Hudecová uvádí nízkou schopnost koncentrace, sníženou pozornost, psychosomatické nemoci, jako jsou bolesti hlavy, břicha či poruchy spánku. Dále také záškoláctví, deprese či úzkostné stavy a v neposlední řadě také sebevražedné pokusy (Hudecová, 2010: 225). Fieldová dále mezi fyzické důsledky řadí pomočování, bledý či nervózní pohled a celkové špatné držení těla. Intelektuální důsledky zahrnují ztrátu motivace k učení nebo se jedinec naopak soustředí výhradně na učení a vyhýbá se mimoškolním činnostem. Mezi sociální důsledky řadí chudý společenský život,

omezení rozvoje sociálních schopností či strach vyjádřit nahlas svůj názor. Šikana má také dopad na sebevědomí jedince, které se rapidně snižuje. Obviňují sami sebe za to, co se jim děje a začnou být extrémně citlivé na kritiku, včetně té konstruktivní. Co se týká citových důsledků, dítě se nedokáže chovat uvolněně, je neustále ve stresu. Oběti jsou sklíčené, plačtivé a smutné (Fieldová, 2007: 65-69).

U agresorů/agresorek se můžeme setkat s důsledky, jako je odmítání zodpovědnosti za své chování, impulzivní řešení problémů, neschopností předvídat důsledky svého chování a také absolutní neschopností soucitu s obětí/oběťmi (Hudecová, 2010: 225). Agresoři/agresorky si také často fixují agresi jako efektivní způsob chování.

Hudecová také uvádí, že nejjednodušším a neúčinnějším způsobem, jak zabránit šikaně, je tomuto jevu předcházet (Hudecová, 2010: 225). V této problematice zmiňuje důležitost primární prevence, která je zaměřená na formování morálních hodnot a vedena směrem ke zdravému životnímu stylu.<sup>6</sup> Právě jednou z organizací, která se primární prevencí proti šikaně (konkrétně homofobní) zabývá je organizace Jules and Jim ve spolupráci s organizací PROUD.

### **5.2.2 Genderový aspekt šikany**

Říčan a Janošová považují genderový aspekt šikany za hledisko, které je při řešení šikany perspektivní (Říčan, Janošová, 2009: 29-30). Existují rozdíly mezi šikanou dívek a šikanou chlapců. Mezi dívkami často převažují intriky, pomlouvání, odmítání či psychické týrání a často se odehrávají v blízkých nebo kamarádských vztazích. Oběti, tedy šikanované dívky často považují agresorku za kamarádku a jsou na ní závislé. Oproti tomu šikana mezi chlapci je spíše fyzického rázu a častěji šikanují chlapce, kteří se neocitají v okruhu jejich blízkých přátel. Je ale riskantní se podle tohoto orientovat, protože pak se snadno přehlédnou projevy, které těmto trendům neodpovídají (tj. psychická šikana mezi chlapci). Tento jev můžeme vysvětlit vzhledem k genderové socializaci, ve které se chlapci učí být chlapci a dívky zase dívkami. To probíhá právě na základě výše zmíněných genderových stereotypů, tedy toho jak má „správná žena“ a „správný muž“ vypadat. Mužům je tedy obvykle přisuzována agresivita a dominance vůči jiným lidem a obecně

---

<sup>6</sup> Primární prevenci homofobní šikany se podrobněji zabývám v kapitole 7.3 Prevence homofobní šikany.

maskulinní chování a vzhled, oproti tomu ženám je přisuzovaná spíše pasivita, větší emocionalita a empatie.

Existuje taktéž inter-genderová šikana, která probíhá mezi chlapci a dívkami vzájemně (Říčan, Janošová, 2009: 30). Autoři uvádějí, že mívá v určité míře erotický podtext. V případě inter-genderové šikany se jedná o situaci, kdy skupina chlapců šikanuje skupinu dívek (či dívku jako jednotlivce) a to nejčastěji v podobě sexuálního obtěžování. Autoři také uvádějí, že se můžeme setkat s dívkami, které šikanují chlapce, ovšem v mnohem menší míře než v opačném případě. Nejčastěji bývají šikanované děti/dospívající, u nichž se vyskytují vlastnosti, které můžeme označit jako femininní a děti citlivé či úzkostné. Naopak děti/dospívající s maskulinními znaky, které se mezi ostatními dokáží rychle prosadit, jsou častěji v roli agresorů/agresorek (Říčan, Janošová, 2009: 30).

### ***Homofobní šikana***

Homofobní šikana má různou škálu podob. Může se jednat o zdánlivě neproblematické vtipy týkající se homosexuality až po fyzické násilí vůči konkrétním jedincům (Smetáčková, Braun, 2009: 23). Nejčastějším projevem agrese vůči neheterosexuálně orientovaným jedincům jsou verbální projevy, jedná se právě o posměšky, výhrůžky, pomluvy či vydírání. Mezi verbální agresi se taktéž řadí takzvaný outing neboli zveřejnění údajného homosexuálního založení veřejně známé osoby proti její vůli ([www.gay.iniciativa.cz/](http://www.gay.iniciativa.cz/)) [online].

Smetáčková upozorňuje, že je třeba věnovat pozornost i zdánlivě neškodným projevům. Pokud se tak neděje, otevírá se tím prostor pro vznik závažnějších projevů proti homosexuálním jedincům (Smetáčková, Braun, 2009). Mezi projevy homofobního obtěžování a šikany řadí různé vtipy, komentáře o homosexualitě, bisexualitě a transsexualitě, které zesměšňují či znevažují homosexualitu. Nejsou zaměřeny na konkrétní osoby, ovšem vytvářejí celkově nepřátelskou atmosféru vůči neheterosexuálním lidem. Dále se jedná o verbální poznámky vůči konkrétním jedincům, které jsou urážlivé a zesměšňující. Mimické výrazy, gesta či pohyby, které jsou taktéž namířené vůči konkrétním dívkám či chlapcům, včetně zasílání urážlivých emailů, sms nebo jiných vzkazů těmto jedincům. Do homofobní šikany a obtěžování můžeme taktéž zařadit dotýkání, svlékání, předstírání sexuálních pohybů vůči konkrétním jedincům. Taktéž se

může jedna o fyzické napadání či ignorování konkrétních homosexuálně orientovaných dívek či chlapců (Smetáčková, Braun, 2009: 23-24).

Smetáčková zmiňuje užívání homofobního jazyka v žákovském kolektivu. „*Jedná se o používání takových slov, spojení a obrátů, v nichž se odrážejí negativní postoje vůči jiným než heterosexuálním lidem a celková nadřazenost heterosexuality.*“ (Renold, 2002 podle Smetáčková, Braun, 2009: 25) Jedná se o slova jako je teplouš, buzna, bukvice, homouš či teploušský. Jak si můžeme všimnout, existuje mnoho nadávek pro gaye. Pro lesby žádné typické homofobní výrazy neexistují, ovšem samy lesby za něj označují pojem lesbička. Samy lesbické aktivistky se zasazují o to, aby mnohdy užívané slovo lesbička, bylo nahrazenou pojmem lesba, a to z toho důvodu, že termín lesbička z nich dělá dětské tvory, které není třeba brát vážně. Stejně tak jako neužíváme pojem „gejíček“, tak bychom, dle samotných leseb, neměli užívat pojem lesbička, protože tento pojem působí směšně až výsměšně (Fafejta, 2011).

V roce 2003 upořádala Gay iniciativa průzkum, který se stal podkladem pro studii, zabývající se vztahem české společnosti k LGBT komunitě. Výzkumu se účastnilo celkem 267 osob a jednalo se o gaye, lesby a bisexuálně orientované jedince. Zkušenosti s diskriminací zažilo celkem 65 % osob, zkušenosti s fyzickým násilím (v souvislosti s neheterosexuální orientací) zažilo celkem 15 % osob. Verbální agrese zažilo celkem 38 % zúčastněných osob a 12 % osob zažilo diskriminaci na pracovišti z důvodu své sexuální orientace (Procházka, Janík, Hromada, 2003).

### **5.2.3 Důvody homofobní šikany**

Je velice obtížné popsat jedince, kteří homofobní obtěžování a šikanu páchají, jelikož jsou velice různorodí (Smetáčková, Braun, 2009: 26). Tito lidé se cítí v převaze oproti neheterosexuálně orientovaným lidem, jelikož takové lidi hodnotí jako méněcenné. Může se však také jednat o jedince, kteří si jsou sami sebou či svou sexuální orientací nejistí.

Důvodem toho, proč lidé, kteří otevřeně obtěžují a šikanují homosexuálně orientované jedince, jsou homofobní předsudky. Tedy přesvědčení, že lidé s jinou než heterosexuální orientací jsou špatní. Dalšími příčinami homofobního obtěžování a šikany může být to, že se obtěžující jedinec sám v minulosti setkal s něčím podobným, což mu/jí snížilo sebevědomí a on/ona to nyní vrací někomu jinému. Dále jak již bylo výše zmíněno nejistota ohledně vlastní sexuální orientace, kterou jedinec odmítá přijmout. V neposlední

řadě také se může jednat o svědka homofobní šikany, který se může k agresorům/agresorkám přidat z obavy, že by sám byl nařčen z homosexuality, pokud by se oběti zastal (Homophobic bullying, 2007 podle Smetáčková, Braun, 2009: 27).

Homofobního obtěžování a šikany se více dopouštějí chlapci než dívky, což opět můžeme přisoudit genderovému řádu a jeho přísnějšímu pohledu na „správné muže“.

## **5.2.4 Oběti homofobní šikany**

Již výše bylo zmíněno, že nejčastějším důvodem je jakási odlišnost vůči ostatním jedincům ve skupině či odlišnost vůči tradiční představě takzvaně „správných mužů“ a „správných žen“ dle genderového řádu. Dle Smetáčkové se toto však nedá generalizovat a neznamená to, že všichni chlapci a dívky, kteří jsou nějakým způsobem odlišní či nemají dostatečné femininní nebo maskulinní znaky, se stanou obětí homofobní šikany (Smetáčková, Braun, 2009: 29).

Nejčastěji bývá homofobní šikana namířena proti homosexuálním, bisexuálním a transsexuálním jedincům, kteří již prošli vnějším coming outem a jsou za to ostrakizováni. Dalšími jedinci jsou lidé, kteří mají ve své rodině či mezi přáteli neheterosexuálně orientované lidi a dále také jedinci, kteří tedy nesplňují genderové představy o maskulinitě či feminitě, ovšem bez přímé vazby na sexualitu (tamtéž).

Stejně jako obecně šikany, i homofobní šikana má závažné následky na jedince, na které je namířena. Jedná se o celkově strach ze školního prostředí, prožívání úzkosti, vytvoření záporného vztahu ke škole, který může vést k častým absencím až úplnému vyloučení ze školy. Dále také pocity osobního selhání, snížení sebevědomí a nespokojenosti se sebou samým. Tyto pocity mohou vést k sebepoškozování a v neposlední řadě také k sebevražedným tendencím (tamtéž: 30).

Pechová se zabývala výzkumem, ve kterém se pokoušela zjistit stav diskriminace na základě sexuální orientace v České republice (Pechová, 2009). Výzkumu se účastnilo celkem 496 respondentů/respondentek, z toho bylo 150 lesbických žen, 289 gayů, 33 bisexuálně orientovaných žen a 24 bisexuálních mužů. Celkově se s diskriminací setkalo 56 % respondentů/respondentek, z toho 50 % lesbických žen, 60 % homosexuálních mužů, 55 % bisexuálních žen a 50 % bisexuálních mužů. Zkušenosti s fyzickým napadením v souvislosti se sexuální orientací mělo celkem 11 % odpovídajících, z toho 14 % gayů, 6 % lesbických žen, 9 % bisexuálních žen a 8 % bisexuálních mužů. Verbální násilí v souvislosti s odlišnou sexuální orientací zažilo celkem 35% respondentů/respondentek,



z toho 35 % leseb, 36 % gayů, 42 % bisexuálek a 29 % bisexuálů. S obtěžováním v zaměstnání vzhledem k odlišné sexuální orientaci se setkalo celkem 14 % respondentů/respondentek. Jednalo se o 10 % leseb, 16 % gayů, 18 % bisexuálek a 21 % bisexuálů, a to nejčastěji ve smyslu homofobních poznámek. Dále se Pechová zabývala diskriminací ve službách, se kterou se v oblasti zdravotnictví, stejně jako v oblasti bydlení setkalo celkem 4 % respondentů/respondentek. Co se týká diskriminace a obtěžování v oblasti školství 67 % respondentů/respondentek uvedlo, že se s tímto problémem ve školách setkalo. Z toho se jednalo o 25 % mužů a 13 % žen. O něco častěji se s diskriminací a obtěžováním setkali bisexuálně orientovaní jedinci (24 %) než homosexuálně orientovaní lidé (20 %), ovšem Pechová uvádí, že se nejedná o statisticky významný rozdíl. Za alarmující považuje, že v některých případech o tom věděli pedagogičtí pracovníci/pracovnice, kteří nijak nezasáhli, či se na obtěžování či diskriminaci sami podíleli. Odlišné zkušenosti ovšem mají jedinci, kteří v posledních pěti letech navštěvovali pouze vysokou školu. V tom případě se setkalo s diskriminací a obtěžováním pouze 8 % respondentů/respondentek. U jedinců, kteří navštěvovali střední či základní školu, se s diskriminací či obtěžováním setkalo 34 % lidí.

V závěru tedy lze říci, že s homofobní šikanou se setkali více muži než ženy, přičemž tento rozdíl se blížil nejnižší hladině statistické významnosti. Jedinci s bisexuální orientací byli zase častěji diskriminováni než jedinci s homosexuální orientací, ovšem tento rozdíl byl statisticky jen málo významný (Pechová, 2009).

## **6 ŠKOLNÍ TŘÍDA JAKO SOCIÁLNÍ SKUPINA**

### **6.1 Školský systém a přístup ke vzdělávání**

Ještě než se budeme bavit o školní třídě, popíšeme si školský systém z genderového hlediska. Smetáčková popisuje, že škola má v současné době, tedy době institucí, klíčový význam pro jak život jednotlivce, tak pro život společnosti (Smetáčková, Vlková, 2005: 73). Tvrdí, že je důležitá z toho důvodu, že prostřednictvím školy si společnost zajišťuje kontinuitu a konsenzus, tedy to, že každá generace se ve škole učí zvyklostem jednotně a tím si zaručuje vysokou míru konsenzu. Kdyby tomu tak nebylo, každá generace by se lišila v jejích normách a hodnotách. Díky škole se také učíme orientovat se ve světě a seznamujeme se s kulturou a společností, ve které žijeme (tamtéž). Dá se tedy říci, že škola má v našem životě nezastupitelné místo.

Smetáčková taktéž uvádí, že škola má vliv na utváření genderové identity.<sup>7</sup> Škola klade na žáky a žákyně určité genderové očekávání, předkládá jim genderové vzorce, čímž buď podporuje, nebo naopak nabourává genderové stereotypy a nerovnosti, které z nich vyplývají (tamtéž). Ve škole tedy probíhá takzvaná genderová socializace, kdy jejím hlavním nástrojem je kurikulum, které děláme na formální (učivo a učebnice) a neformální (poměr mužů a žen mezi vyučujícími, frekvence a obsah kontaktů vyučujících žáků/žákyní a organizace školních činností) (tamtéž).

Co se týká zastoupení učitelů/učitelek v učitelském povolání, výrazně v něm dominují ženy, přičemž nejvyšší podíl žen najdeme v mateřských školách a postupně základní a střední školu jejich podíl klesá. Na školách vysokých poté převažují muži. (tamtéž) To může mít na žáky/žákyně vliv v tom smyslu, že se jim potvrdí genderové zvyklosti ve společnosti. „Protože v něm pracují zejména ženy, odnáší si studující informaci, že ženy mají potřebu a dispozici pomáhat a pečovat o druhé více než muži.“ (Smetáčková, Vlková, 2005: 75) Opět zde můžeme vidět souvislost s genderovými stereotypy a jejich potvrzením právě prostřednictvím povolání učitelů/učitelek.

V jednom z předchozích odstavců jsme zmínili kurikulum, což je nástroj, kterým probíhá genderová socializace. Formálním kurikulem je učivo a učebnice. Smetáčková tvrdí, že učivo není objektivním ani nezávislým výběrem nejpodstatnějších informací o světě, ale naopak sociálním konstruktem a je tedy důležité, kdo a s jakým cílem učivo vybírá, protože právě tato volba může podléhat genderovým stereotypům (Smetáčková, Vlková, 2005: 76) Častým požadavkem na učivo a učebnice je ten, aby byly efektivní, kdy efektivita spočívá v jejich názornosti. Učivo je tedy vysvětlováno prostřednictvím příkladů, které žáci/žákyně znají ze své vlastní zkušenosti (tamtéž). Smetáčková tvrdí, že problematika LGBT komunity by taktéž měla být obsažena v běžném učivu, kde by například ve slovních úlohách mohly být zahrnuty homosexuální páry.<sup>8</sup> (Smetáčková, Braun, 2009) Další důležitou oblastí týkající se učiva a učebnic jsou ilustrace. V učebnicích matematiky lze běžně nalézt příklady s obrázky, na kterých sedí dívka, která si neví rady s nějakým matematickým příkladem a přijde k ní chlapec, který jí poradí s postupem správného výpočtu. Zde opět můžeme vidět genderový stereotyp, kdy dívka nemá matematické vlohy a sama příklad nedokáže pochopit a chlapec naopak. (Smetáčková, Vlková, 2005: 76) V neposlední řadě taktéž Smetáčková zmiňuje užívání

---

<sup>7</sup> Genderové identitě jsme se věnovali v kapitole 1.3 Gender a identita.

<sup>8</sup> Více se této tématice věnuji v kapitole 7.3 Prevence homofobní šikany.

generického maskulina, které vnímá z genderového hlediska jako zvláště nebezpečné (tamtéž: 77). Souhlasím s tvrzením, že užívání generického maskulina není vhodné, proto se ve své bakalářské práci snažím užívat jak ženské, tak mužské rody zároveň (například studenti/studentky).

Školní třída je genderově smíšeným kolektivem, což znamená, že se v ní objevují jak dívky, tak chlapci. Smíšené třídy mají své výhody, stejně tak jako rizika. Mezi výhody smíšených tříd patří formální rovnost v přístupu ke vzdělání, rovnost v podmínkách výuky a taktéž poskytuje žákům/žákyním větší pestrost zkušeností, které mohou získat ve vrstevnické skupině (Datnow, Hubbard, 2002 podle Smetáčková, 2013). Smetáčková také ale uvádí, že dle výzkumů, samotná koedukace nezaručuje spravedlivé a rovné zacházení s dívkami a chlapci (Klein et al., 2007; Skelton, Francis, Smulyan, 2006; Datnow, Hubbard, 2002 podle Smetáčková, 2013). „*Koedukace sice má potenciál prohlubovat rovné příležitosti dívek a chlapců, ale zároveň prostřednictvím ní může naopak docházet ke zdůrazňování genderových rozdílů.*“ (tamtéž: 718) Ve smíšených třídách totiž roste inklinace k odlišným očekáváním vůči chlapcům a dívkám a také k upozorňování na různé odlišnosti v jejich projevech (Hayes, Pahlke, & Bigler, 2011 podle Smetáčková, 2013). To znamená, že se odlišnosti jednotlivých dívek či chlapců dostávají do pozadí, a naopak vystupují „průměrné“ odlišnosti skupin dívek a skupin chlapců obecně. Ve smíšených třídách taktéž můžeme vidět odlišnosti v komunikaci vyučujících s dívkami a chlapci. Dle výzkumů totiž s vyučujícími obecně více komunikují chlapci než dívky a nejvíce je tento rozdíl vidět v období puberty (Jones, Dindia, 2004 podle Smetáčková, 2013).

Je však důležité zmínit, že negativní důsledky koedukace, tedy smíšeného vzdělávání, nastávají hlavně v případě, kdy učitelé/učitelky nemají dostatečné povědomí o genderových stereotypech. Je tedy podstatné, aby si vyučující existenci genderových stereotypů a jejich vliv uvědomovali a mohli se jim tak bránit.

## 6.2 Školní třída

Jeden Polský sociolog uvádí, že sociální skupina má tři základní znaky, těmi jsou interakce, komunikace a organizace (Sczepanski, 1970 podle Řezáč, 1998). Sociální skupin dle Scepanskeho tvoří lidé, kteří jsou navzájem v meziosobních vztazích, určitým způsobem spolu komunikují a jejich vztahy jsou strukturované, a to tak, že tvoří strukturu navzájem propojených a hierarchicky uspořádaných pozic a rolí (tamtéž). I školní třídu tedy řadíme mezi sociální skupinu.

Krejčová uvádí, že celý edukační proces, včetně vývojových změn neovlivňují ve škole pouze vyučující a jiné osoby, ale také spolužáci/spolužačky ve třídě a další dospívající jedinci v rámci celé školy, a to ve značném rozsahu (Krejčová, 2011: 91). Arnett považuje studenty celé školy za velice významnou velkou sociální skupinu, která sehrává v životě dospívajících důležitou roli (Arnett, 2009 podle Krejčová, 2011: 91). „*Funkcí vrstevníků je především posílení vývoje identity jedince, která se v této době pojí se silnou potřebou patřit k nějaké vrstevnické skupině.*“ (Krejčová, 2011: 92) V běžné školní třídě se tak běžně můžeme potkat se zástupci různých skupin či subkultur. Ať už se jedná o skupiny odlišující se podle hudby, kterou poslouchají, oblečení které nosí či koníčků, kterým se věnují. I přes odlišnosti, které různé skupiny provází, v určitých okamžicích spolu dokáží vzájemně kooperovat a zjistí tak, že to není problém (tamtéž). V každé školní třídě vznikají různé dílčí podskupiny. Je naprosto běžné a je tomu tak pravděpodobně v každé školní třídě. Vzhledem k velikosti je to přirozené a vznikají často na principu podobnosti (stejně koníčky, či poslech stejné hudby) a blízkosti (spolusedící v lavicích) (Ryan, 2001 podle Krejčová, 2011: 94). Cílem třídního učitele/učitelky či obecně pedagoga na škole je poté zajistit vzájemné tolerance mezi skupinami a propustnost mezi skupinami.

Školní třídu považujeme za specifickou sociální skupinu, kde je mnohdy poměrně velké množství jejich členů (tamtéž). Krejčová připisuje velkou roli vedoucímu této skupiny, tedy třídnímu učiteli, který dokáže život v té dané skupině koordinovat. Třídní učitel by měl celý kolektiv vést a zároveň s ním spolupracovat (tamtéž: 93).

Ve třídě často také vzniká takzvané jádro skupiny, které tvoří zpravidla ti nejvýraznější členové třídy, a které se snaží o určitý rozvoj dění ve skupině. Další jedinci poté doplňují svými rolemi to jádro (Rieger, 2007 podle Krejčová, 2011: 94). Třída jakožto sociální skupina obsahuje různé sociální role. Některé z těchto rolí jsou formální (předseda/předsedkyně třídy, nástěnkář/nástěnkářka) a nejsou tolik zatížené kritériem pohlaví. Oproti tomu role neformální jsou vázány právě na pohlaví žáků/žákyní. (Smetáčková, Vlková, 2005: 78) V období adolescence je běžné, že se třída dále dělí na dvě menší skupiny, tedy chlapecké a dívčí, kdy každá z těchto dvou skupin má svého vůdce/vůdkyni. Je tedy potom na vyučujících, aby ovlivňovali neformální i formální struktury žákovského kolektivu a mohou buď genderové stereotypy podporovat, nebo naopak odmítat. Je tedy důležité v roli učitele/učitelky pěstovat vlastní genderovou senzitivitu a podporovat kooperaci mezi žáky/žákyněmi, sestavovat smíšené kolektivy při

skupinových aktivitách či dohlížet na vyváženost komunikace mezi oběma gendery a vyhnout se tak genderovým stereotypům. (Smetáčková, Vlková, 2005: 79)

Krejčová dále zmiňuje, že k životu sociální skupiny také patří vybudování sociálních norem a hodnot, kterými se její členové řídí (Krejčová, 2011: 96). Je jisté, že základní pravidla fungování školní třídy stanovuje školní řád, každá třída si však individuálně buduje své vlastní normy. S těmito normami také úzce souvisí fenomén skupinové konformity. „*Jestliže se dospívající nechovají v souladu s pravidly své třídy a školy, jejich další členství ve skupině je ohroženo.*“ (tamtéž: 97) Skupinová konformita může souviset s již v úvodu zmíněnou touhou jedince být „normální“ či někam patřit, což pro jedince s odlišnou sexuální orientací ve třídě, která ještě k tomu odmítá homosexualitu, velice problematické. Nemusí se však jednat pouze o odlišnou sexuální orientaci, ale jakoukoli jinakost jedince vůči dané skupině. Právě kvůli sociální nekonformitě může vzniknout homofobní či jakákoli jiná šikana. Současně škola by však měla poskytnout dostatek podnětů k nekonformitě a kreativitě a podpořit tak další rozvoj jedince (Gillernová, 1998 podle Krejčová, 2011: 97).

Všichni studenti/studentky by vzhledem svým spolužákům/spolužačkám měli/y mít symetrickou roli, ovšem jak bylo zmíněno v předchozích kapitolách, tato symetrická role se v případě šikany mění na asymetrickou a spolužáci se dostávají do rolí agresorů/agresorek a obětí.

## **7 PRIMÁRNÍ PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ VE ŠKOLSTVÍ**

Všechny tři druhy primární prevence – tedy školská, zdravotnická a prevence kriminality, se navzájem doplňují a často také překrývají. Je důležité si uvědomit, že oblast primární prevence je mezioborovou záležitostí a setkává se zde několik oborů, jako je psychologie, pedagogika, veřejné zdraví či sociologie.

Co se týká historie programů prevence rizikového chování, je velice těžké zmapovat vývoj těchto programů a to z důvodu její koncepční i tematické nehomogenity, ale nejrychleji se vyvíjí a vyvíjela prevence v oblasti užívání návykových látek (Miovský, 2015: 18). Velkými změnami prošla primární prevence v naší zemi po roce 1989, přičemž

o stabilizaci a systematizaci můžeme hovořit až v přibližně v letech 2002-2008 (tamtéž: 28).

## 7.1 Rizikové chování

Pod pojmem rizikové chování si představujeme takové vzorce chování: „v jejichž důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných (včetně vzdělávacích) a dalších rizik pro jedince nebo společnost.“ (Miovský, Zapletalová, 2006: 21) Tímto pojmem také nahrazujeme dosud používaný termín sociálně-patologické jevy a to z toho důvodu, že se jedná o termín stigmatizující, normativně laděný a klade velký důraz na společenskou normu. Taktéž souhlasím se stigmatizujícím zněním pojmu sociálně-patologické jevy, proto ve své bakalářské práci užívám termín rizikové chování.

Za rizikové chování tedy považujeme soubor fenoménů, jejichž existenci a důsledky můžeme podrobit vědeckému zkoumání, a které lze ovlivnit preventivními či léčebnými intervencemi. Miovský do konceptu rizikového chování řadí (Miovský, 2015: 29):

- šikanu a násilí ve školách včetně dalších forem extrémně agresivního jednání,
- záškoláctví,
- užívání návykových látek,
- nelátkové závislosti (gambling, problémy spojené s nezvládnutým využíváním PC, atd.)
- užívání anabolik a steroidů,
- obecně kriminální jednání,
- sexuálně rizikové chování,
- vandalismus,
- xenofobii,
- rasismus,
- intoleranci a antisemitismus,
- komerční zneužívání dětí,
- týrání a zneužívání dětí, atd.

Z výše uvedených jevů se dle Miovského postupně vykrystalizovalo sedm základních typů rizikového chování, na které se zaměřují programy primární prevence (Miovský, 2015: 29). Mezi těchto sedm typů patří: záškoláctví, šikana a extrémní projevy

agrese, extrémní rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, rasismus a xenofobie, negativní působení sekt, sexuální rizikové chování a závislostní chování (adiktologie). V širším pojetí se k těmto sedmi základním typům rizikového chování řadí ještě okruh poruch a problémů spojených se syndromem týraného a zneužívaného dítěte (syndrom CAN) a spektrech poruch příjmu potravy.

Širůčková vymezuje rizikové chování více obecně, a to jako: „*takové chování, které má negativní dopady na fyzické či psychické fungování člověka, a které je nějakým způsobem ohrožující i pro jeho okolí.*“ (Širůčková, 2015: 161) Co se týká forem rizikového chování, Širůčková stejně jako Miovský zmiňuje dopady na zdraví, sociální nebo psychické fungování člověka, včetně dopadu na sociální okolí. Ovšem oproti Miovskému navíc dodává, že dané ohrožení může být reálné nebo pouze předpokládané.

## 7.2 Prevence rizikového chování

„*Za prevenci rizikového chování považujeme jakékoli typy výchovných, vzdělávacích, zdravotních, sociálních či jiných intervencí směřujících k předcházení výskytu rizikového chování, zamezujících jeho další progresi, zmírňujících již existující formy a projevy rizikového chování nebo pomáhajících řešit jeho důsledky.*“ (Miovský, 2015: 29)

Primární prevenci dále dělíme na takzvaně specifickou a nespecifickou. Specifická primární prevence rizikového chování se zaměřuje na konkrétní problém a patří do ní takové aktivity, které jsou konkrétně zaměřeny na určitou formu rizikového chování. Zatímco nespecifická primární prevence rizikového chování působí směrem k celkovému formování osobnosti ve smyslu zdravého životního stylu. Jedinec by měl být schopen odolávat nejrozličnějším ohrožením či negativním vlivům. Jako centrum nespecifické primární prevence můžeme zařadit školu či obecně volnočasové aktivity.

Specifická primární prevence se dále dělí do třech následujících úrovní (Černý, 2010: 42). Ta záleží na intenzitě programu a nástrojích, které daný program využívá. Dále také podle toho, na jaké úrovni participace je cílová skupina. Prvním typem je *Všeobecná primární prevence*, která se zaměřuje na běžnou populaci dětí a mládeže, zohledňuje pouze věkové složení nebo případná různá specifika. Jedná se o větší skupinu osob, která se v danou chvíli nejeví jako riziková. Další úroveň specifické primární prevence se nazývá *Selektivní primární prevence* a ta se již zaměřuje na osoby, u kterých jsou přítomny rizikové faktory pro vznik rizikového chování v různých formách. V této formě se více

využívá práce s menší skupinou osob či jednotlivci. Třetím typem je *Indikovaná primární prevence*, která je zaměřená na osoby, u kterých se již vyskytly projevy nějakého rizikového chování či jsou vystaveni působení výrazně rizikových faktorů. V těchto případech třeba neprodleně zahájit intervenci (Gallá, Aertsen, Daatland, DeSwert, Fenk, Fisher, 2005).

Konkrétní program primární prevence proti homofobii, kterým se ve své bakalářské práci zabývám, tedy může být považován za specifickou primární prevenci, protože se zabývá konkrétním rizikovým chováním a to homofobní šikanou. Danou úrovní specifické primární prevence je všeobecná primární prevence, jelikož program působí na všeobecné úrovni na běžné populaci dětí a to ve třídách na víceletých gymnáziích.

Resortem, který koordinuje aktivity v oblasti primární prevence rizikového chování u dětí a mládeže je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT), které dále na krajské úrovni spolupracuje s krajskými školskými koordinátory prevence. Na úrovni bývalých okresů poté s pedagogicko-psychologickými poradnami a školními metodiky prevence.

V rámci dokumentu Strategie primární prevence 2013-2018, uvádí MŠMT devět hlavních zásad efektivní primární prevence (MŠMT, 2013).

- Partnerství a společný přístup, kde zmiňuje širokou spolupráci na všech úrovních při respektování kompetencí.
- Komplexní řešení problematiky primární prevence rizikového chování, tedy propojení všech subjektů v rámci primární prevence.
- Kontinuita působení a systematičnost plánování, protože působení pomocí primární prevence musí být systematické a dlouhodobé.
- Uplatňování ověřených dat a hodnocení efektivity.
- Racionální financování a garance kvality služeb.
- Cílenost a adekvátnost informací i forem působení, kdy realizovaný preventivní program musí odpovídat cílové skupině a jejích potřebám a je třeba u každého programu definovat, pro jakou cílovou skupinu je určen.
- Včasný začátek preventivních aktivit, ideálně již v předškolním věku.
- Pozitivní orientace primární prevence.
- Orientace na kvalitu postojů a změnu chování, klade si tedy za cíl mít pozitivní vliv na změnu postojů a chování jedince.



Mezi kompetence MŠMT v oblasti primární prevence rizikového chování patří zpracovávání příslušného koncepčního materiálu resortu na dané období, tedy strategii a akční plán, metodická podpora a koordinace aktivit v oblasti primární prevence. Dále vytváření podmínek pro realizaci resortního systému prevence na národní úrovni a to v oblasti metodické a legislativní. Vyčleňuje finanční prostředky, podílí se na certifikačním procesu a podporuje kvalitní certifikované programy. Spolupracuje také s odbornou veřejností (MŠMT, 2013).

### ***Požadavky na preventivní program***

Miovský definuje tři obecné charakteristiky, resp. požadavky, které by měl preventivní program splňovat (Miovský, 2015: 31). Jedná se o *přímý a explicitně vyjádřený vztah k určité konkrétní formě rizikového chování a tématům s tím spojeným. Dále jasná časová a prostorová ohraničenost realizace* a v neposlední řadě také *zacílení na jasně ohraničenou a cílovou skupinu a s tím související zdůvodnění matchingu*, tedy přiřazování určité skupiny či jednotlivce k danému typu programu odpovídajícím potřebám a problémům cílové skupiny. Přičemž každý program má písemně zpracované všechny části, definované konkrétní cíle, časový plán, provedení, nástroje a jakým způsobem bude program hodnocen a také návaznost, tedy určeno co a proč bude po programu následovat.

### ***Cílová skupina primárně preventivních programů rizikového chování***

Každý preventivní program má svoji cílovou skupinu, která je jasně definovaná a lze ji popsat prostřednictvím základních znaků (věk, pohlaví, vzdělání, příslušnost k určité sociální skupině, projevy rizikového chování a tak dále). (tamtéž: 32) Každý preventivní program má také jasně dáno, při jakém maximální nebo naopak minimálním počtu může být realizován. Dalším důležitým bodem je definování cílových skupin a zdůvodnění vhodnosti konkrétního programu právě pro danou cílovou skupinu.

Každý program primární prevence také musí respektovat specifické problémy a potřeby své cílové skupiny a musí respektovat základní práva jeho účastníků/účastnic (tamtéž).

## **7.3 Prevence homofobní šikany**

Cílem školní prevence je dle Hudecové: „rozpoznat příznaky osobních nebo sociálních problémů u dětí a mládeže. Podporovat rozvoj pozitivních vztahů, usměrňovat

*chování dětí tak, aby uměly zvládat svoje emoce a řešit konflikty.*“ (Hudecová, 2010: 226) Je důležité rozvíjet dovednosti, jako je sebeúcta a úcta k druhým lidem, spolupráce, empatie, komunikace, nenásilné řešení konfliktů či nezáujatost a kritické myšlení.

Smetáčková zmiňuje, že obecnou zásadou proti šikaně je komplexní opatření, které vzniku šikany a obtěžování předchází a taktéž mít připravené mechanismy pro případ, kdy již k tomuto jevu dojde (Smetáčková, Braun, 2009: 32). Taktéž uvádí, že v případě konkrétně homofobní šikany je důležité porozumět perspektivě již výše několikrát zmíněného genderového řádu, protože předsudky týkající se neheterosexuálních jedinců jsou prostoupeny celou společností, nejsou tedy selháním jednotlivých jedinců. Přesto, že se situace zlepšuje, naše společnost je stále spíše homofobní a vyznává genderové stereotypy (je tedy heteronormativní). (tamtéž)<sup>9</sup>

Co se týká samotné prevence, tedy předcházení homofobnímu obtěžování a šikaně, může mít specifickou či nespecifickou podobu. Nespecifický druh prevence se snaží o celkově zkvalitnění atmosféry ve škole a vede žáky/žákyně k vzájemnému respektu, zatím co specifická prevence se zabývá konkrétními homofobními předsudky a jejich projevy ve škole (tamtéž). Za nejdůležitější zmiňuje: *„explicitně odmítnout homofobii a homofobní obtěžování, a to ve školním vzdělávacím programu, v prezentaci školy na webových stránkách či nástěnkách a zejména v každodenním jednání.*“ (tamtéž: 33)

Smetáčková dále uvádí několik možných způsobů, co dělat proti homofobní šikaně (tamtéž: 32-35). Každá třída by si měla vytvořit svá třídní pravidla, která konkrétně říkají, jaké druhy chování jsou nevhodné a nesprávné, spolu s následky za nedodržování stanovených pravidel. Taktéž by měli studenti/studentky, kteří/které se stanou obětí či svědky/svědkyňmi homofobního chování vědět, na koho se v takovém případě obrátit. Nejčastěji se jedná o výchovného poradce/poradkyni či školního metodika/metodičku prevence. V neposlední řadě by s informacemi o homofobním obtěžování a šikaně měli být obeznámeni všichni vyučující prostřednictvím speciálního školení. Měli by dokázat homofobii rozeznat, rozumět, proč k ní dochází a taktéž by v dané situaci měli umět zakročit. Podstatné samozřejmě je, aby sami nebyli zastánci homofobních předsudků. Samotní žáci/žákyně by měli mít možnost dostat informace prostřednictvím speciálních seminářů či workshopů nebo právě různých preventivních programů proti homofobii. Tato problematika by taktéž měla být zahrnuta jak do běžné výuky školních předmětů, jako je například sexuální, občanská či rodinná výuka, tak i do předmětů, které jsou zdánlivě

---

<sup>9</sup> Viz výsledky výzkumů v kapitole 5.2.4 Oběti homofobní šikany.

vzdálené této problematice. Smetáčková uvádí příkladem předmět matematiky, kde by slovní úloha mohla zahrnovat homosexuální pár – „*Petr s Matějem si vybírají ze dvou sedacích souprav, jejichž ceny se liší o 37%*“ (Smetáčková, Braun, 2009: 34). Další z možností, která pomáhá odstranit předsudky proti homosexuálně orientovaným lidem je poukazovat na to, že i mezi slavnými či významnými osobnostmi jsou homosexuálně, bisexuálně a transsexuálně orientovaní lidé. Škola by také měla aktivně mapovat postoje žáků a to nejen týkající se tématu homofobie, ale celkově rizikového chování. Na základě výsledků, lze pro školu připravit opatření, která by jim pomohla případný problém vyřešit.

Další důležitou oblastí, která má vliv na vznik šikany, je rodina. „*Přesto, že škola hraje v omezování šikany význačnou roli, nelze svalovat odpovědnost výhradně na ni.*“ (Fieldová, 2009: 97) Důležitá je již „správná“ výchova, kdy by dítě mělo cítit lásku a pocit bezpečí, aby se naučilo zdravé sebedůvěře. Dítě by taktéž mělo mít stanovené jasné mantinely a vědět, co je správné a co špatné. Je také nutné, aby rodiče projevovali zájem o to, jak jejich dítě tráví svůj volný čas. Ovšem i přes „správnou“ výchovu se může stát, že se dítě stane obětí šikany (Synková, 2010: 3). A to právě z důvodu již výše zmíněné odlišnosti vůči dané skupině/třídě, ať už se jedná o odlišný vzhled, sexuální orientaci či jinou odlišnost. Pokud se tak stane, v první řadě je třeba s dítětem diskutovat a zjistit od něj, co se děje. Nejjednodušší způsobem je se dítěte přímo zeptat a poté sledovat jeho řeč těla. Někdy ovšem dítě o šikaně mluvit nechce. V tom případě je možné získat informace od jiných zdrojů (Fieldová, 2009: 102). Je také důležité dítěti důvěřovat a nebrat jeho slova na lehkou váhu. Rodič by v takové situaci měl školu navštívit se situací seznámit jak třídního učitele/učitelku, výchovného poradce/poradkyni, tak i ředitele/ředitelku. Rodič by se také měl dále zajímat, jakým způsobem škola šikanu řeší (Malěř, 2010: 4). Je tedy důležité, aby škola a rodina spolu vzájemně spolupracovaly. „*Školy musejí respektovat, že rodiče mají právo být do řešení šikany zapojeni, a rodiče musejí pochopit roli školy a meze jejich možností.*“ (Fieldová, 2009: 125) Za šikanu totiž nenese odpovědnost pouze jediná osoba. Zodpovědná je jak škola, učitelé/učitelky, žáci/žákyně, tak i rodiče.

Pokud již ve třídě či škole dojde k homofobnímu obtěžování nebo šikaně, je třeba každý takový případ důkladně prošetřit, čímž dá škola jasně najevo, že homofobii netoleruje (Smetáčková, Braun, 2009).

Všichni zaměstnanci školy by měli jasně vědět a zároveň dávat najevo, že šikana je špatná. (Fieldová, 2009: 146). Je tedy třeba, aby vyučující měli dostatečnou přípravu týkající se šikany, aby pochopili a podpořili strategie obrany proti šikaně a poté je začlenili

do práce ve třídě (tamtéž). Měli by tedy vytvořit pozitivní sociální prostředí, které u studentů vyvolá pocit sounáležitosti, podporovat činnosti, v nichž se rozvíjí empatie, dodat vrstevníkům a přihlížejícím při šikaně vhodně zasáhnout, strukturovat třídu tak, aby oběti byly chráněny a agresori/agresorky pod dohledem, učit žáky/žákyně respektu a v neposlední řadě také pomáhat rozzlobeným či vyděšeným rodičům (tamtéž: 147 – 148). Pro vyučující se zásadní, aby žáci/žákyně měli/y k vyučujícím důvěru, a v případě šikany se jim přišli/y svěřit.

V dnešní době školy běžně využívají různé dotazníky pro zjištění šikany. Mezi nejznámější patří takzvaný SO - RA – D, což je nejznámější a nejpoužívanější sociometrický dotazník. Tato metoda umožňuje diagnostiku emocionálního klimatu, rozdělení sociální moci ve třídě, podskupin uvnitř třídy, stejně jako psychosociální diagnostiku jednotlivých žáků/žákyně včetně jejich vztahu k ostatním žákům/žákyním. ([www.testcentrum.com](http://www.testcentrum.com)) [online]. Existují také různé depistážní dotazníky, které jsou přímo zaměřené na odhalování šikany, jejich obětí i agresorů/agresorek. Jedním z takových depistážních dotazníků je například Depistážní dotazník Michala Koláře (Kolář, 2011). Tyto dotazníky se však zabývají šikanou obecně, neobsahují otázky zaměřené na šikanu homofobní.

## **II. Empirická část**

## 1 Úvod

Cílem empirické části této bakalářské práce je evaluace programu primární prevence proti homofobii na školách. Primární prevence v této oblasti je velice důležitá, a to právě z toho důvodu, že se v naší společnosti stále ještě objevuje homofobní chování. Oblastí primární prevence se v této problematice zabývá organizace PROUD, prostřednictvím Duhových seminářů. Součástí těchto seminářů je pak Projekt neviditelné menšiny. Cílem Duhových seminářů je seznámit studující na základních a středních školách i vyučující se životem LGBT osob. Zaměřují se taktéž na budoucí odborníky/odbornice a odborníky/odbornice z řad pedagogů či sociálních pracovníků. Duhové semináře se snaží tuto cílovou skupinu seznámit, proč máme tendenci někoho zařazovat do skupiny takzvaných genderových menšin a někoho ne.

Na školách se sice běžně realizuje sexuální výchova, ovšem souhlasím s tvrzením, které zastává organizace PROUD, že se tento předmět často zaměřuje na sexuálně-hygienická a zdravotní témata a nezabývá se v takové míře například lidskou emocionalitou a sexualitou ve smyslu sociálních, kulturních a historických aspektů romantického života, které jsou zdrojem našich identit. Neznalost či nedostatečná informovanost se poté může stát zdrojem různých nepochopení, stereotypů, marginalizace, diskriminace anebo také šikany ([www.duhoveseminare.cz](http://www.duhoveseminare.cz)) [online].

Duhové semináře se zabývají tématy: co je to normalita, z čeho vůbec diskriminace pramení, jak se naše společnost mění z hlediska historického a v neposlední řadě také kulturními odlišnostmi, tedy různými pojetími toho, co je v různých kulturách normální a přirozené. Vzhledem k tomu, že semináře probíhají ve třídě, tedy v celém kolektivu, mají tak účastníci možnost vyslechnout a pochopit názory svých spolužáků.

Vedle nabídky vzdělávacích seminářů také organizace PROUD nabízí certifikované preventivní semináře k prevenci homofobie a šikany ve spolupráci s organizací Jules and Jim. Tato organizace spolupracuje se základními a středními škola především ve Středočeském kraji a Praze a vysílá konkrétní lektory/lektorky ze svých řad, které působí na daných školách jako lektoři/lektorky primární prevence.

Na obsahu preventivního semináře jsem neměla možnost se sama podílet, což ale považuji za částečnou výhodu, protože jsem tak méně zaujatá při evaluaci daného programu.

## 2 Cíle a výzkumné otázky

Jak jsem již psala výše, cílem mého výzkumu je ověřit efektivitu programu primární prevence proti homofobii. Konkrétně se ve výzkumu zaměřuji na znalosti a postoje studentů/studentek a jejich změnu před a po působení daného preventivního programu.

V rámci svého výzkumu jsem si stanovila celkem tři výzkumné otázky. V oblasti zaměření na znalosti studentů/studentek jsem formulovala následující výzkumnou otázku.

- *Zvyšuje program primární prevence proti homofobii znalosti, týkající se LGBT problematiky, u studentů/studentek víceletých gymnázií?*

Druhou výzkumnou otázkou, zaměřenou na oblast (ne)změny postojů je následující otázka.

- *Dochází ke změně postojů týkající se homosexuality u studentů/studentek víceletých gymnázií po proběhnutí programu primární prevence?*

Třetí a poslední výzkumná otázka mé práce se zabývá rozdíly mezi znalostmi a postoji u chlapců a dívek.

- *Jak se liší znalosti a postoje v oblasti homosexuality u chlapců a u dívek?*

## 3 Výzkumný soubor

Obecně cílovou skupinou těchto preventivních programů dle metodiky konkrétního semináře Duhové prevence jsou žáci/žákyně od sedmé třídy na běžných základních školách, tedy zhruba ve věku od 12 let, až po poslední ročník na středních školách, tedy do 19 let věku. Programu by se mělo účastnit minimálně dvanáct a maximálně třicet žáků/žákyní z jedné třídy. Je třeba zmínit, že každá věková kategorie má svá specifika a je tedy nutné s nimi pracovat různými způsoby, přičemž lektori/lektorky jsou na tuto práci připraveni a dodržují tak principy pro práci s danou cílovou skupinou.

V mém výzkumu se semináře účastnily celkem dvě třídy jednoho víceletého gymnázia v Praze. Jednalo se o sekundu šestiletého gymnázia a kvartu osmiletého

gymnázia. Celkově se zadávání úvodního dotazníku účastnilo ve výzkumné skupině 61 studentů/studentek, v kontrolní skupině 27 studentů/studentek. Samotného preventivního programu zúčastnilo 59 studentů/studentek. Zadávání druhého dotazníku/úvodního dotazníku 2 se účastnilo 58 studentů/studentek ve výzkumné skupině a 24 studentů/studentek ve skupině kontrolní. Všichni studující byli ve věku 14 až 15 let.

V následující tabulce jsou uvedeny celkové počty studujících, kteří byli přítomni při zadávání úvodního dotazníku 1, během programu primární prevence a zadávání druhého dotazníku/úvodního dotazníku 2.

POČET ŽÁKŮ/ŽÁKYNĚ	Před programem/1. setkání (úvodní dotazník 1)	Během programu	Po programu/2. setkání (druhý dotazník)
Třídy s programem primární prevence	61 (Ž = 32 / M = 29)	59 (Ž = 31 / M = 28)	58 (Ž = 30 / M = 28)
Třída bez programu primární prevence	27 (Ž = 16 / M = 11)	_____	24 (Ž = 14 / M = 10)

V následující tabulce můžeme vidět kolik chlapců a dívek se celkově účastnilo prvního setkání a druhého setkání.

Jsi žena, nebo muž?	Před konáním programu primární prevence/ úvodní setkání		Po konání programu primární prevence/ druhé setkání	
	žena	muž	žena	muž
dívky	48	0	44	0
chlapci	0	40	0	38

V další tabulce je uvedeno, s kým respondenti/respondentky bydlí ve společné domácnosti. Můžeme zde vidět, že většina studujících žije s rodiči a sourozencem či sourozenci, celkem 77 % ve výzkumné skupině a 78 % ve skupině kontrolní.

Ve výzkumné skupině pouze s rodiči žije 5 % respondentů/respondentek, pouze s matkou 3 %, pouze s otcem či prarodiči žádný z respondentů. S rodiči a prarodiči žijí 2 % studujících a s rodiči, prarodiči i sourozenci žije 7 % studujících a s někým jiným žije 6 % respondentů/respondentek.

Ve skupině kontrolní žije 4 % studujících pouze s rodiči a stejné procento respondentů/respondentek žije pouze s matkou. Pouze s otcem, pouze s prarodiči či



s rodiči, prarodiči a sourozenci nežije žádný/á z respondentů/respondentek. Shodně 7 % procent uvedli studující u bydlení s rodiči a prarodiči a s někým jiným.

S kým bydlíš ve společné domácnosti?	Před konáním programu primární prevence/ úvodní setkání							
	s rodiči	s rodiči a sourozencem/sourozenci	pouze s matkou	pouze s otcem	s prarodiči	s rodiči a prarodiči	s rodiči, sourozencem/sourozenci i prarodiči	s někým jiným
Třídy s programem primární prevence	5%	77%	3%	0%	0%	2%	7%	6%
Třída bez programu primární prevence	4%	78%	4%	0%	0%	7%	0%	7%

Co se týká dosaženého vzdělání rodičů studentů/studentek, v následující tabulce můžeme vidět, že ve výzkumné skupině dosáhlo středoškolského vzdělání s maturitou celkem 20 % rodičů, vysokoškolského vzdělání 80 % rodičů. V kontrolní skupině to bylo 22 % středoškolského a 78 % vysokoškolského vzdělání.

Jakého nejvyššího vzdělání dosáhli tvoji rodiče?	Před konáním programu primární prevence/ úvodní setkání			
	základního	středoškolského s výučním listem	středoškolského s maturitou	vysokoškolského (i bakalářské a VOŠ)
Třídy s programem primární prevence	0%	0%	20%	80%
Třída bez programu primární prevence	0%	0%	22%	78%

## 4 Metody sběru dat

K dosažení cíle práce, jsem se rozhodla využít kvantitativní i kvalitativní přístup. Pro výzkumné šetření jsem užila metodu dotazníkového šetření. Tuto metodu jsem zvolila, vzhledem k jednoduššímu získání statistických dat, která jsou pro můj výzkum nezbytná. Uvědomuji si však, že vzhledem k relativně nízkému počtu osob má použití statistických procedur velká omezení. V dotazníku byly použity jak uzavřené otázky, které jsem analyzovala kvantitativně, tak otevřené otázky, které vyžadovaly analýzu kvalitativní. Jedná se tedy o kombinovaný výzkum.

Celkem jsem použila tři dotazníky.<sup>10</sup> Dle Chrásky je metoda dotazníku velice frekventovanou metodou. Jedná se vlastně o kladení písemných otázek a získávání písemných odpovědí. „*Samotný dotazník je soustava předem připravených a pečlivě formulovaných otázek, které jsou promyšleně seřazeny a na které dotazovaná osoba (respondent/ka) odpovídá písemně.*“ (Chráska, 2007: 163) Co se týká formy požadovaných odpovědí, v dotazníku jsem kombinovala jak otevřené, tak uzavřené otázky. Chráska uvádí, že u uzavřených, tedy strukturovaných otázek, respondent/respondentka určitým způsobem manipuluje s již navrženými odpověďmi, zatímco u otevřených neboli nestrukturovaných otázek, respondent/respondentka odpovědi sám/sama utváří (tamtéž: 165).

U otevřených otázek je poté nutné provést dodatečnou kategorizaci, která nám poté umožní velký a nepřehledný počet individuálních odpovědí převést na určitý menší počet kategorií. Chráska dále uvádí, že se jedná o časově náročný proces a je třeba zkušenosti poměrně kvalifikovaného pracovníka (tamtéž). I přes tyto nevýhody jsem se rozhodla několik otevřených otázek do dotazníku zařadit, protože jejich klady vidím především v možnosti hlubšího proniknutí ke sledovaným jevům a pochopení skutečného mínění a názorů respondentů/respondentek.

Co se týká designu výzkumu, jedná se o evaluační studii, která obsahovala pretest a posttest. Tento typ výzkumu porovnává výsledek účastníků před programem a po programu. Primárním účelem této evaluační studie je tedy zjistit efektivitu programu primární prevence proti homofobii na školách. Součástí mého výzkumu je kromě výzkumné skupiny také neaktivní kontrolní skupina, tedy třída, kde primárně preventivní program neprobíhal.

- **PRETEST - Úvodní dotazník na ověření programu primární prevence na školách 1**

Tento dotazník obsahuje celkem 31 otázek a je pomyslně rozdělen do čtyř částí. První část obsahuje základní zjišťovací (uzavřené) otázky týkající se pohlaví/genderu, věku, dosaženého vzdělání rodičů a otázky na to, s kým respondent/respondentka bydlí ve společné domácnosti.

Druhá část obsahuje celkem osm (uzavřených i otevřených) otázek, které se zaměřují na znalosti respondentů/respondentek. Chráska upozorňuje, že tyto otázky je v dotazníku nutné formulovat velice opatrně, a to z toho důvodu, aby se respondent/respondentka

---

<sup>10</sup> Všechny zmíněné dotazníky jsou v plném znění zahrnuty v kapitole Seznam příloh.

necítil/a kompromitován/a při neznalosti správné odpovědi (tamtéž: 168). Toho jsem se snažila docílit například formulováním otázek typu: „*Jak rozumíš pojmu gay/lesba?*“ namísto otázky typu: „*Kdo je to gay/lesba?*“. V dotazníku mého výzkumu se tedy jednalo o otázky, týkají se vysvětlení pojmů, jako je homosexualita, bisexualita, lesba, gay či homofobie.

Třetí a čtvrtá část je zaměřená na postoje respondentů/respondentek. Třetí část obsahuje celkem sedm (uzavřených) otázek, zatímco čtvrtou částí jsou otázky škálového typu. V teoretické části práce byla zmíněna teorie Fishbeina a Ajzena (1975), kteří říkají, že postoje obsahují složku kognitivní, afektivní a konativní. Konativní neboli behaviorální složka postojů označuje chování vzhledem k předmětu postoje či dané problematice. V mém dotazníku jsou na tuto podkategorii zaměřeny první čtyři škálové otázky (20-23). Kognitivní neboli poznávací složka postojů tedy označuje názory a myšlenky osoby o dané problematice. V dotazníku se na tuto složku postojů zaměřuje celkem pět otázek (24-28). Poslední afektivní neboli citová složka postojů vyjadřuje emocionální reakce směrem k objektu postoje a v úvodním dotazníku jsou na tuto složku zaměřeny poslední tři otázky (29-31). Chráška zmiňuje důležitou zásadu při formulování otázek, týkající se postojů, a to takovou, že se v otázkách nesmí projevovat názory, hodnocení či postoje autora dotazníku (tamtéž: 168).

- *POSTTEST - Druhý dotazník na ověření programu primární prevence na školách*

Druhý dotazník obsahuje celkem 38 otázek. Dotazník je oproštěn od úvodních otázek, které se vyskytovaly již v úvodním dotazníku. První částí jsou otázky zaměřující se na znalosti studentů, druhá částí otázek se zaměřuje na postoje respondentů/respondentek, třetí částí jsou také otázky na postoje škálového typu (všechny uvedené otázky jsou shodné s otázkami z úvodního dotazníku). Čtvrtá a poslední část obsahuje evaluační otázky. Jedná se celkem o 10 otázek, které ověřují efektivitu programu primární prevence proti homofobii. Zaměřovaly se na to, co se respondenti/ respondentky díky programu dozvěděli nového, jestli pro ně byl přínosný, měli také možnost vyjádřit se k jednotlivým aktivitám či lektorce. Součástí evaluačního dotazníku také byly otázky týkající se změny postojů.

- *Úvodní Dotazník na ověření programu primární prevence na školách 2*

Tento dotazník jsem využila při druhém setkání s kontrolní skupinou, u které neprobíhal žádný preventivní program zaměřený na homofobii. Dotazník je oproštěn od úvodních zjišťovacích otázek, jinak obsahuje naprosto stejné otázky jako Úvodní dotazník na ověření programu primární prevence na školách 1.

K vyhodnocení škálových dat u postojů byla použita statistická metoda dvouvýběrový t-test pro porovnání dvou výběrových souborů, konkrétně nepárový t-test. Nepárový t-test porovnává data, které pocházejí ze dvou různých skupin jedinců. Porovnávám tedy hodnoty výzkumné skupiny, kde proběhl program primární prevence proti homofobii a skupiny kontrolní, kde tento program neproběhl. Zvolila jsem si hladinu významnosti 0,05.

T-test jsem provedla nejdříve u hodnot před konáním programu primární prevence, kde jsem očekávala, že se hodnoty mezi výzkumnou a kontrolní skupinou u leseb a u gayů nebudou statisticky významně lišit. Poté jsem t-test provedla po konání programu primární prevence, kde jsem naopak očekávala, že se hodnoty statisticky významně lišit budou.

### ***Pilotáž dotazníků***

Ú vytvořených dotazníků jsem provedla pilotáž, tedy ověření dotazníku, které jsem aplikovala na malém vzorku respondentů/respondentek. Jednalo se celkem o tři respondenty/respondentky ve stejném věku jako výzkumný soubor a kontrolní skupina. Dotazníky jsem respondentům/respondentkám zadala osobním předáním, po kterém následovalo jejich vyplnění a zpětné vybrání. Výhodou tohoto osobního předání dotazníků je, dle Chráska, jejich stoprocentní návratnost (Chráska, 2007: 174). Vyplnění dotazníků bylo anonymní, takže respondenti/respondentky měli/y záruku, že výsledky dotazníku nebudou nijak zneužity proti nim. Pilotáž jsem provedla z důvodu zjištění srozumitelnosti otázek a času, který respondenti potřebují k vyplnění celého dotazníku. V následném rozhovoru, jsem se žáků/žákyň ptala na srozumitelnost každé otázky, zdali jim vyhovuje způsob zadávání otázek, případně zdali mají k dotazníkům nějaké jiné připomínky či podněty. Při tomto rozhovoru se ukázalo několik nesrozumitelností, na základě kterých jsem přistoupila k úpravě dotazníku. Konkrétně se jednalo o následující body.

- U otázky: „*V důsledku čeho podle Tebe vzniká homosexualita?*“, jsem u možnosti C, v důsledku nedobrovolné homosexuální zkušenosti v období adolescence, změnila termín adolescence na pojem dospívání, z důvodu toho, že někteří respondenti/respondentky neporozuměli termínu adolescence.

- Otázku: „*Vadí Ti projevy homosexuality na veřejnosti? (držení se za ruce, líbání,...)*“, jsem rozdělila na dvě otázky a to s ohledem na ženskou a mužskou homosexualitu. Respondenti/respondentky při pilotáži nedokázali odpovědět na otázku, která obsahovala ženskou a mužskou homosexualitu jednotně. Nové otázky tedy zněly: „*Vadí Ti projevy MUŽSKÉ homosexuality na veřejnosti? (držení se za ruce, líbání,...)*“ a „*Vadí ti projevy ŽENSKÉ homosexuality na veřejnosti? (držení se za ruce, líbání,...)*“.

Díky této pilotáži jsem opravila dotazníky do podoby, kterou jsem poté předložila studentům/studentkám z výzkumné i kontrolní skupiny.

## **5 Výzkumné prostředí a doba konání**

V přípravné fázi výzkumu jsem komunikovala pomocí emailu se zástupci organizace Jules and Jim. Organizace již měla domluvené konkrétní třídy na konkrétní škole, kde bude program primární prevence proti homofobii probíhat. Já jsem poté kontaktovala školu s dotazem, zda v jejich třídách mohu provádět výzkum. Ten jsem poté realizovala od října do prosince roku 2015. V měsíci říjnu jsem byla v emailovém kontaktu s metodičkou primární prevence, která působí na daném víceletém pražském gymnáziu a domluvila jsem se s ní na konkrétním termínu zadání úvodního dotazníku studentům/studentkám ještě před samotným konáním preventivního programu. Následující týden probíhal dvouhodinový blok primární prevence, v každé třídě zvlášť. Pět týdnů po konání preventivního programu jsem pro zhodnocení programu, jeho působení a efektivitu využila evaluační dotazník, který vyplnili/y studenti/studentky účastníci se bloku primární prevence. Osobní zadávání úvodního dotazníku, program primární prevence i zadávání evaluačního dotazníku probíhalo na půdě víceletého gymnázia. Všechny dotazníky byly anonymní.

Jak již bylo výše zmíněno, kontrolní skupinou byla taktéž kvarta víceletého pardubického gymnázia. Komunikovala jsem se zástupcem školy a domluvila jsem se s ním na termínu pro zadání úvodního dotazníku. V kontrolní skupině neprobíhal žádný

program primární prevence proti homofobii. Čtyři týdny po zadání úvodního dotazníku jsem třídě zadala stejný úvodní dotazník znovu (Úvodní Dotazník na ověření programu primární prevence na školách 2). Zadávání obou dotazníků taktéž probíhalo na půdě tohoto víceletého gymnázia. Všechny dotazníky byly taktéž anonymní.

## **6 Realizace programu primární prevence proti homofobii**

### **6.1 Zadávání úvodního dotazníku 1**

Studenti/studentky byli/y o výzkumu informováni školní metodičkou prevence, se kterou jsem komunikovala na začátku hodiny, v níž jsem jim následně osobně rozdávala dotazníky, a to v každé ze dvou tříd zvlášť. Dotazníky jsem respondentům/respondentkám v obou třídách osobně rozdala a představila jsem jim, čeho se dotazník týká a účel mého výzkumu. Dotazníky byly anonymní a studentům/studentkám trvalo jejich vyplnění 10 – 15 minut.

### **6.2 Realizace preventivního programu**

Jeden týden po vyplnění dotazníků respondenty/respondentkami se konal samotný program primární prevence proti homofobii. Za hlavní cíle si tento program dle Metodiky duhové prevence stavuje, aby žáci/žákyně porozuměli různorodosti jako normálnímu stavu a taktéž aby si sami pro sebe pojmenovali svůj postoj k LGBT komunitě. Program může poskytnout impuls ke změně negativních postojů a taktéž si může uvědomit, jaké chování je pro LGBT komunitu zesměšňující a zraňující. Mezi vedlejší cíle si program stanovuje porozumění studentů/studentek pojmům stereotyp, předsudek, jak vznikají a taktéž čím mohou být prospěšné nebo naopak omezující. Účastníci/účastnice programu by taktéž měli/ porozumět faktickým pojmům souvisejícím s LGBT komunitou a zvědomit si, že pravidla a normy nastavuje společnost různými způsoby. Tyto způsoby však nejsou objektivní, ale podléhají určitým historickým, politickým, kulturním či ekonomickým podmínkám. V neposlední řadě je taktéž vedlejším cílem to, aby si všichni studenti/studentky, hledající ukotvení ve své identitě uvědomili/y, že jsou rovnocenní s ostatními a nejsou na takovou situaci sami. Dozví se také o institucích, které podporují LGBT komunitu.

Co se týká harmonogramu celého bloku primární prevence, je koncipován na dvě vyučovací hodiny, tedy devadesát minut čistého času. Metodika duhové prevence

umožňuje, v případě domluvy s třídním učitelem/učitelkou, využití přestávky mezi vyučovacími hodinami a získat tak více času pro diskuse, ovšem v případě dvou konkrétních tříd, účastníci se mého výzkumu, tato možnost využita nebyla.

Délka jednotlivých aktivit, které si představíme v následující podkapitole, je orientační a lektor/lektorka není povinen/povinna ji dodržet. Taktéž není třeba je realizovat všechny, ovšem lektor/lektorka by pomocí nich měl/měla směřovat k dosažení výše stanovených cílů.

### **6.2.1 Jednotlivé aktivity programu**

V této podkapitole si představíme všechny aktivity, které byly použity při programu primární prevence v obou třídách, které se účastnily mého výzkumu. Hodnocení těchto jednotlivých aktivit (mimo úvodu) bylo taktéž zahrnuto ve druhém dotazníku.

#### ***Takový normální příběh***

Týden před konáním preventivního programu byl studentům/studentkám rozdán příběh ve formě textu pro evokaci daného tématu, který si studenti/studentky měli/y sami/y individuálně přečíst.<sup>11</sup> Jednalo se o příběh o dvou dívkách, Marice a Báře, které si šly jednoho dne spolu zaběhat. Dívky si při běhání jen tak povídají a najednou narazí na téma registrovaného partnerství. Bára je totiž lesba. Společně si tak povídají o svých vztazích a dojdou k závěru, že je to ve vztazích stejné, ať už se jedná o vztah heterosexuální či homosexuální.

Tento příběh má studujícím evokovat tematiku, se kterou lektorka při preventivním programu přichází. Příběh má přimět studenty a studentky se nad danou problematikou zamyslet a pojmenovat si tak pro sebe postoj k LGBT tematice, což je, jak již bylo výše zmíněno, jeden z hlavních cílů celého preventivního programu. Týden po zadání tohoto příběhu následuje samotný průběh programu, který dále pracuje s uvedenými hlavními i vedlejšími cíli pomocí následujících aktivit.

Rozdání příběhu určitou dobu před konáním samotného programu vnímám jako velice přínosné, ve smyslu toho, že studenti/studentky mají čas na to, se zamyslet nad problematikou LGBT komunity, zamyslet se nad ní a pojmenovat si své postoje. Taktéž

---

<sup>11</sup> Znění celého příběhu je uveden v kapitole Seznam příloh.

mají prostor pro připravení a formulování případných otázek, což je jistě přínosné pro následnou diskusi při programu.

## **Úvod**

Při vstupu do třídy nás (mě a lektorku primární prevence) školní metodička prevence představila studentům/studentkám. Lektorka poté požádala studenty/studentky o vytvoření kruhu ze židlí pro přítomný počet žáků. Já jsem působila jako pozorovatelka a seděla jsem mimo vytvořený kruh. Školní metodička prevence byla na blocích přítomna, ovšem působila v roli aktivní pozorovatelky, tedy samotného programu se neúčastnila. V úvodu první hodiny bloku lektorka požádala studenty/studentky o vytvoření jmenovek pomocí bílých samolepek a fixů, které měla k dispozici, a jejich vylepení na viditelné místo, nejlépe na hrudník.

V úvodu taktéž lektorka představila sama sebe, organizaci Jules and Jim, ze které přichází, a v neposlední řadě taktéž organizaci Proud a její Projekt duhové prevence. Poté se zeptala studentů/studentek, zda si přečetli/y příběh, který jim byl rozdán v minulém týdnu. Studenti/studentky většinou přikývli, ale lektorka se nijak dál příběhem nezabývala. Následně se však věnovala organizačním věcem, kdy účastníkům/účastnicím sdělila, že program bude celkově probíhat dvě vyučovací hodiny, tedy devadesát minut. Taktéž zmínila základní pravidla, se kterými na blok přichází. Těmi pravidly jsou:

- mluví jenom jeden,
- každý máme právo říct svůj názor na věc, vyjádřit své přání týkající se podoby programu a jednotlivých aktivit, druzí naše komentáře nezesměšňují,
- pravidlo stop – tedy, že se studenti/studentky nemusí účastnit aktivit, které jim nejsou příjemné,
- nemluvíme o někom, kdo na programu není, tedy nemůže se bránit nebo říci svůj pohled či názor na věc,
- informace zůstávají pouze ve skupině a nejsou vynášeny mezi jiné studenty/studentky,
- neskákání do řeči, každý mluví sám za sebe.

V úvodu studující lektorku poslouchali, ovšem já jsem vnímala v obou třídách stále šum studentů/studentek, který byl způsobem některými jedinci, kteří si povídali mezi



sebou. Jako velice přínosné vnímám zmínění základních pravidel, která lektorka vnesla do třídy. Přestože si myslím, že záleží na fungování celého kolektivu i mimo blok primární prevence, pravidlo jako každý máme právo říct svůj názor, může studentům/studentkám pomoci v tu chvíli vnímat třídu jako bezpečné prostředí pro otevřené vyjádření svého názoru. Taktéž považuji za velice důležité zmínění pravidel - mluví jenom jeden či neskáče si do řeči, přestože tato pravidla patří mezi běžná pravidla slušného chování, je důležité je zmínit právě pro zmírnění šumu ve třídě či zamezení soukromé diskuse mezi studenty/studentkami.

### ***Divný - normální - cool - jiný***

Po úvodním představení následovala první aktivita bloku, která se nazývá Divný - normální - cool - jiný. Lektorka umístila do všech čtyř rohů v místnosti barevné cedule s nápisy divný, normální, cool, jiný. Všichni/všechny studující se na začátku aktivity postavili/y doprostřed místnosti. Lektorka poté přečetla po sobě několik výroků a studenti/studentky měli/y za úkol přemístit se individuálně do toho roku, jak na ně výrok působil. Všechny výroky byly zaměřeny na LGBT tematiku a patřily mezi ně následující výroky: „Co kdybych řekl/a, že...“

- jsem kluk a mám v uchu náušnici.
- jsem holka a bavím se jen s holkami.
- jsem kluk a moje nejlepší kamarádka je holka.
- jsem kluk a bavím se jen s holkami.
- jsem kluk a byl jsem s jiným klukem na Kanárech.
- jdu po mostě a přede mnou se chytí dvě holky za ruce.
- jdu po mostě a přede mnou se chytí dva kluci za ruce.
- jsem holka a líbám se s holkou.
- jsem kluk a líbám se s klukem.
- jsem kluk a s kamarády se občas pláceme přes zadek (během sportu).
- je mi jedno, jestli se líbám s klukem nebo holkou.
- mám dvě mámy a táta k nám chodí jen na návštěvy.
- mám dva táty a maminku neznám.

Po přečtení každého výroku se lektorka na chvíli pozastavila nad tím, proč se studenti/studentky zařadili/y ke zvolené ceduli a vznikla tak krátká diskuse.

Studentům/studentkám poté pokládala otázky typu: „*Proč ses přesunul/a právě do tohoto rohu k této ceduli?*“, „*Čím to je, že na Tebe výrok působí právě takto?*“.

Na tyto otázky studenti/studentky reagovali/y v obou třídách poměrně s nezájmem. Buď odpovídali/y tak, že nevědí proč, že jim to prostě připadá divné, nebo naopak: „*prostě proto, že mi to připadá normální a nepříjde mi to divný.*“ Při této aktivitě si studující také často povídali mezi sebou a lektora je musela mnohdy usměřňovat. Aktivita na mě celkově působila spíše chaotickým dojmem, přesto ji vnímám jako přínosnou, pro zamyšlení se nad problematikou a svými postoji k ní.

### ***Normální diskuse***

Při této aktivitě se studenti/studentky opět usadili/y do vytvořeného kruhu ze židlí, aby na sebe při diskusi všichni dobře viděli. Cílem této aktivity je uvědomění si, že normy a pravidla nastavuje většinová společnost tedy majorita a je úplně v pořádku být jiný.

Lektorka se snažila celou diskusi vztahovat k tématu celého semináře, tedy LGBT komunitě. Studenti/studentky začali/y diskutovat o normalitě, o tom, jak poznáme, že je něco normální, či jak se normativita může projevovat. Lektorka položila otázky, které se týkaly toho, kdo nastavuje, co je normální a zdali je pro nás normální to, co například pro naše rodiče.

Při této aktivitě se studující zapojovali a byli při diskusi aktivní. Odpovídali/y na otázky otevřeně, bylo vidět, že si uvědomují, že normy nastavuje majorita, ovšem, že je v pořádku být jiný. V kvartě taktéž z diskuse vyplynulo, že být jiný neznamena být špatný, což považuji za velice přínosné. Tuto aktivitu vnímám jako vhodně zvolenou a došlo zde k naplnění jednoho z hlavních cílů celého programu, tedy porozumění tomu, co je normalita, či jak se normativita projevuje.

### ***Wanted***

V této aktivitě lektorka roztříbila třídu na menší skupiny, ve kterých měly za úkol vytvořit takzvanou Detektivní příručku, podle které detektiv pozná homosexuálního muže, heterosexuální ženu, teenagera dívku a transsexuální osobu. Lektorka všem malým skupinám zadala pomocné otázky, aby se jim obraz lépe tvořil. Jednalo se o následující otázky.

- Jak vypadá?

- Jaké má vlastnosti?
- Jak se projevuje ve společnosti?
- Jaké jsou jeho/její povolání či koníčky?

Následovala spolupráce v určených malých skupinách studentů/studentek. Poté studenti/studentky diskutovali o tom, jak vypadá takzvaná Detektivní příručka, kterou vytvořili.

Při této aktivitě všechny skupinky pracovaly aktivně a všechny taktéž vytvořily svou Detektivní příručku. Studenti/studentky si při tvorbě dělali/y legraci z toho, jak jejich příručka vypadá, ovšem dali/y si na tvorbě záležet. Právě zde se velice ukázaly stereotypy, které studující promítli do svých obrázků. Tuto aktivitu vnímám jako velice vhodně zvolenou právě v návaznosti na poslední aktivitu, kde se studentům/studentkám jejich stereotypy nabouraly.

### ***Fotky a diskuse***

Následně lektorka promítala připravenou prezentaci v počítačovém programu power point, která žákům přiblížila pojmy týkající se LGBT tematiky. Jednalo se o pojmy jako je heterosexuality, homosexualita, LGBT, lesba, gay, bisexuál/ka, transsexualita, coming out, stereotyp a předsudek. Poté lektorka účastníkům/účastnicím programu ukázala fotky veřejně známých osobností, kde byli jak zástupci LGBT komunity, tak i heterosexuálně orientovaných jedinců. Lektorka se vždy zeptala, jaké si myslí, že jsou sexuální orientace.

Tato aktivita, dle mého názoru, studenty/studentky zaujala nejvíce. Soustředili/y se a bylo vidět, že poslouchají a zajímají se o to, jaké mají známé osobnosti sexuální orientaci. Také neskrývali/y své překvapení, pokud se dozvěděli/y nějakou informaci, kterou předtím nevěděli/y. Myslím, že tato aktivita je obecně pro studující zajímavá právě proto, že jim jsou ukázány fotky známých celebrit, které taktéž mohou být jejich vzorem, či se v nich mohou vidět.

Aktivita, jak již bylo výše zmíněno, navazuje na předchozí aktivitu Wanted, kde měli studující za úkol vytvořit detektivní příručku, podle které poznají zástupce/zástupkyni nejen LGBT komunity. Ovšem aktivita Fotky a diskuse jim stereotypy, podle nichž detektivní příručku vytvářely, nabourala a účastníci/účastnice programu si mohli/y uvědomit, že ne vždy lze zástupce/zástupkyni LGBT komunity poznat podle vzhledu či jeho/jejích koníčků.

V závěru celého bloku lektorka shrnula, jaké aktivity se během bloku dělaly. Poté ještě rozdala studentům/studentkám takzvaný „handout“ neboli základní přehled pojmů dané tematiky. V úplném závěru se se studenty/studentkami rozloučila a odešla ze třídy.

Metodice Duhových seminářů je taktéž uvedena technika Psaní na závěr, kterou ovšem lektorka do bloku nezařadila, pravděpodobně s časových důvodů. Jedná se o aktivitu, která slouží jako evaluační dotazník organizace Jules and Jim. Studující mají za úkol zamyslet se individuálně nad svým postojem k LGBT komunitě a napsat na papír, co je k tomuto tématu napadá. Mohou si vybrat ze dvou zadání, buď napsat svůj pohled na LGBT problematiku nebo napsat, co by se stalo, kdyby mu/jí nějaký blízký člověk řekl/a, že je homosexuálně orientovaný/á. Na konci bloku mohou, pokud chtějí, své texty přečíst nahlas.

### **6.3 Zhodnocení atmosféry během programu ve třídách**

Jak již bylo zmíněno výše, samotného programu primární prevence proti homofobii se účastnilo celkem 59 studentů/studentek, z toho 31 dívek a 28 chlapců. Jednalo se o dvě třídy jednoho víceletého gymnázia, kvartu a sekundu, přičemž u každé třídy probíhal preventivní program zvlášť. U obou tříd jsem byla přítomna jako pozorovatelka. Programu se taktéž účastnila školní metodička prevence, která ovšem do programu nezasahovala a byla tak v roli aktivní pozorovatelky.

Vzhledem k tomu, že atmosféra probíhala v obou třídách ve stejném duchu, rozhodla jsem se zhodnotit atmosféru v obou účastnících se třídách najednou. Celkově program probíhal v příjemné atmosféře, studenti/studentky byli/y aktivní, diskutovali/y a odpovídali/y na otázky, které jim lektorka pokládala. V obou třídách bohužel mnoho studentů/studentek vyrušovalo nebo si při aktivitách mezi sebou povídali/y a lektorka musela studenty/studentky velice často usměrňovat, aby dávali/y pozor a na program se soustředili/y. Ovšem, co se týká diskuzí, studenti/studentky si vzájemně naslouchali a o tématu obecně byli dobře informovaní. Celkově třída při programu projevovala vysoké znalosti týkající se dané problematiky i pozitivní postoje k LGBT tematice. Ať už student/studentka projevil/a jakýkoli názor, zbytek třídy to respektoval bez posměšných či

jiných poznámek. Probíhal zde tedy vzájemný respekt a tolerance, která je nezbytná při programech primární prevence jakéhokoli tématu či zaměření.

#### **6.4 Zadávání evaluačního dotazníku**

Evaluační dotazník jsem zadávala pět týdnů po konání preventivního programu, ve stejných třídách, tedy sekundě a kvartě, v každé zvlášť. Zadávání proběhlo opět osobně, a to na půdě víceletého gymnázia. Školní metodička prevence opět studentům/studentkám sdělila, ještě před mým příchodem, že je čeká vyplňování evaluačního dotazníku. Dotazník jsem zadala celkem 58 respondentům/respondentkám, z toho 30 dívkám a 28 chlapcům. Studenti/studentky mě již znali/y a věděli/y účel mého výzkumu, ovšem před samotným rozdáním dotazníků, jsem jim účel ještě jednou ve zkratce připomněla. Opět jsem respondentům/respondentkám evaluační dotazník představila a vysvětlila způsob jeho vyplňování, které nyní činilo cca 15-18 minut.

#### **7 Zadávání dotazníků v kontrolní skupině**

Do mého výzkumu jsem zahrнула taktéž kontrolní skupinu, kde žádný preventivní program proti homofobii v průběhu mého výzkumu neprobíhal. Vzhledem k tomu, že se jedná o evaluační výzkum, tedy výzkum, kde probíhá ověření daného preventivního programu, považuji za nezbytné zařadit do výzkumu nejen skupinu výzkumnou, ale taktéž kontrolní. Výsledky těchto dvou skupin poté porovnám.

Výzkumnou skupinou jsou studenti/studentky víceletého gymnázia, konkrétně kvarta a sekunda. Bylo tedy vhodné s prosbou oslovit taktéž nějaké další víceleté gymnázium, kde by bylo možné zadat dotazníky studentům/studentkám ve stejném věku. Telefonicky jsem proto kontaktovala jedno pardubické víceleté gymnázium, kde jsem komunikovala se zástupcem školy, který mi umožnil zadat dotazníky jedné třídě, konkrétně kvartě, tedy studentům/studentkám ve stejném věku jako studenti/studentky výzkumné skupiny. Se zástupcem školy jsem se domluvila na konkrétním termínu v měsíci listopad.

Již před vstupem do třídy měli/y studenti/studentky informace o tom, že přijdu. Studentům/studentkám jsem představila téma své bakalářské práce a účel výzkumu. Poté jsem jim osobně zadala dotazník a vyplnění jim trvalo cca 10-15 minut. Poté jsem se se zástupcem školy domluvila na zadávání Úvodního dotazníku 2, a to konkrétně na termínu čtyři týdny po zadání Úvodního dotazníku 1. Studenti/studentky opět byli/y informováni/y

o tom, že přijdu. Opět jsem jim připomněla účel mého výzkumu a vyplňování dotazníku jim trvalo cca opět 10 – 15 minut.

## **8 Způsob zpracování dat**

Zpracování dat získaných dotazníkovým šetřením jsem provedla v počítačovém programu Microsoft excel.

Nejprve jsem si všechny odpovědi respondentů/respondentek z dotazníků vepsala, do mnou připravených tabulek v programu excel, abych měla v získaných datech větší přehled a lépe se mi s nimi pracovalo. Měla jsem tedy připravené celkem čtyři velké tabulky, rozděleny na 1, Úvodní dotazník 1 – třídy s programem primární prevence, 2, Druhý dotazník – třídy s programem primární prevence, 3, Úvodní dotazník 1 – třída bez programu primární prevence, 4, Úvodní dotazník 2 – třída bez programu primární prevence. Výsledky z těchto velkých tabulek jsem dále zpracovala do menších, které uvedu v následujících kapitolách.

Bohužel jsem při analýze dotazníků přišla na chybu, kterou jsem udělala při tvorbě druhého dotazníku a úvodního dotazníku 2. Oba dva dotazníky jsem oprostila o čtyři úvodní otázky, tedy otázky týkající se pohlaví, věku, s kým respondent/respondentka bydlí ve společné domácnosti a úroveň dosaženého vzdělání rodičů. V tu chvíli to byl z mé strany záměr, protože mi přišlo neúčelné, aby studenti/studentky odpovídali/y na ty stejné otázky znovu. Bohužel jsem tedy smazala i otázku týkající se pohlaví. Chyba se nejvíce projevila právě u analýzy založené na pohlaví respondentů/respondentek, kde tedy nemohu porovnat výsledky dívek a chlapců před programem primární prevence a po něm, a to z toho důvodu, že u druhého dotazníku nemám informaci, jestli dotazník vyplnil chlapec či dívka.

### **8.1 Analýza dotazníků**

V této podkapitole se snažím odpovědět na své výzkumné otázky, těmi jsou: *„Zvyšuje program primární prevence proti homofobii znalosti, týkající se LGBT problematiky, u studentů/studentek víceletých gymnázií?“*, *„Dochází ke změně postojů týkající se homosexuality u studentů/studentek víceletých gymnázií po proběhnutí programu primární prevence?“* a *„Jak se liší znalosti a postoje v oblasti homosexuality u chlapců a u dívek?“*

Abych mohla na tyto výzkumné otázky odpovědět, zvolila jsem obsahovou analýzu jak v kvantitativní podobě (pro uzavřené otázky), kde jsem porovnávala četnosti odpovědí studentů/studentek, tak v kvalitativní podobě (pro otevřené otázky), kde jsem zkoumala, jak respondenti/respondentky dané pojmy definují.

Pro větší přehlednost, jsem zvolila podobu tabulky, kde vedle sebe rovnou prezentuji výsledky před konáním programu primární prevence/prvního setkání a po konání programu primární prevence/druhého setkání, které poté můžu jednodušeji a přehledněji porovnat.

### 8.1.2 Znalosti studentů/studentek

V této podkapitole se zaměřuji na znalosti studentů/studentek týkající se LGBT problematiky, dle rozdělení do skupin - účastníci se programu a neúčastníci se programu. Také zde odpovím na svou první výzkumnou otázku, tou je: *„Zvyšuje program primární prevence proti homofobii znalosti, týkající se LGBT problematiky, u studentů/studentek víceletých gymnázií?“*

V celém dotazníku jsem měla pouze tři otevřené otázky, které jsem nejdříve analyzovala kvalitativně, a to tak, že jsem si všechny odpovědi na dané otázky vypsala do připravené tabulky a opakovaně si je pročetla. Jednalo se o otázky: *„Jak rozumíš pojmu homosexualita?“*, *„Jak rozumíš pojmu lesba?“* a *„Jak rozumíš pojmu gay?“*.

Nejprve se budu věnovat otázce: *„Jak rozumíš pojmu homosexualita?“*. Ve výzkumné skupině před konáním programu primární prevence studující nejčastěji odpovídali/y následovně: *„jedná o přitažlivost stejného pohlaví“* či *„sexuální orientace na stejné pohlaví“* nebo *„člověk je zaměřen na stejné pohlaví“*. Taktéž se objevily odpovědi typu: *„když muže/ženu přitahuje osoba stejného pohlaví.“* Vzhledem k tomu, že studující v drtivé většině odpovídali správně, rozhodla jsem se dále postupovat kvantitativně a vytvořit tak pouze tři kategorie, dle toho, zda studující odpověděli, správně, špatně či neodpověděli vůbec. V tabulce můžeme vidět, že 97 % studentů/studentek rozumí pojmu homosexualita a vědí, co daný pojem vyjadřuje. Pouze 3 % respondentů/respondentek odpověděli/y nesprávně či nepřesně. Jednalo se o následující odpovědi: *„přitažlivost k opačnému pohlaví“* a *„prostě se mu líbí něco jiného“*.

Při druhém setkání, tedy po konání programu primární prevence se objevovaly naprosto stejné správné odpovědi, tedy například: *„orientace na stejné pohlaví“* či *„orientace na stejné pohlaví, jako je člověk sám“*. Objevilo se však také několik špatných

odpovědí, jednou z nich však byla: „úchylka na netypické věci“. Ovšem vzhledem k některým ostatním odpovědím tohoto/této respondenta/respondentky to vnímám jako vzdor či naschvál odpovědět nesprávně.

V teoretické části práce uvádím definici, že homosexualita je celoživotní a stálá eroticko-sexuální orientace na osoby stejného pohlaví. Respondenti/respondentky sice nedefinovali/y homosexualitu přesnou definicí a definice byly různorodé, přesto však na základě podrobné analýzy mohu říci, že studenti/studentky pojmu rozumí a ví přesně, co znamená. Při prvním i druhém setkání studující užívali/y stejné definice pro homosexualitu, není zde tedy vidět žádný posun směrem k odbornějším definicím.

Ve výzkumné skupině na tuto otázku jak při prvním, tak při druhém setkání odpověděli všichni studující správně. Objevovaly se odpovědi typu: „jedná se o náklonnost ke stejnému pohlaví“ či „sexuální orientace na stejné pohlaví“.

V další tabulce můžeme vidět, jak pojem homosexualita definují chlapci a dívky. U dívek vidíme stoprocentní správnost odpovědí, u chlapců byl celkem 5 % odpovědí nesprávných či nepřesných. Definice byly různorodé, u dívek se však objevovaly definice více zaměřené na vztahy či emocionalitu, jako například: „člověk má rád stejné pohlaví“ nebo „zamilovanost do stejného pohlaví“. Chlapci častěji redukovali definice na sexuální orientaci či sexuální přitažlivost, jedná se o: „přitažlivost ke stejnému pohlaví“ nebo „sexuální orientaci na stejné pohlaví.“

Téměř sto procentní znalost pojmu homosexualita považuji za nepřekvapující jev, vzhledem k tomu, že se jedná o studenty/studentky víceletého gymnázia. Můžeme tedy předpokládat vyšší znalosti a informovanost obecně ve všech oblastech, nejen v oblasti LGBT problematiky. Taktéž se jedná o pojem naprosto běžně užívaný ve společnosti či v médiích, proto považuji za přirozené, že tento pojem respondenti/respondentky definovali v drtivé většině správně.

Jak rozumíš pojmu homosexualita?	Před konáním programu primární prevence/ první setkání				Po konání programu primární prevence/ druhé setkání		
	správná odpověď	špatná odpověď	nevyplněno		správná odpověď	špatná odpověď	nevyplněno
Třídy s programem primární prevence	97%	3%	0%		97%	3%	0%
Třída bez programu primární prevence	100%	0%	0%		100%	0%	0%



Jak rozumíš pojmu homosexualita?	Před konáním programu primární prevence/ první setkání		
	správná odpověď	špatná odpověď	nevyplněno
dívky	100%	0%	0%
chlapci	95%	5%	0%

Následně se budu zabývat otázkou: „*Jak rozumíš pojmu lesba?*“. Opět jsem vzhledem k odpovědím zvolila pouze tři kategorie dle (ne)správnosti odpovědí či jejich nevyplnění. V tabulce můžeme vidět, že většina studujících tomuto pojmu také rozumí. Ve výzkumné skupině před konáním programu primární prevence 3 % studujících neodpověděly na tuto otázku vůbec, 2 % pojmu nerozumí. Objevila se odpověď: „*žena, která se cítí být jako muž*“. Ovšem 95 % studujících napsalo následující odpovědi: „*když se ženě líbí ženy*“ či „*žena je sexuálně orientovaná na ženy*“. Po konání daného programu odpověď napsali všichni studující a 98 % odpovědí bylo správných.

V kontrolní skupině můžeme opět vidět, že jak v prvním setkání, tak ve druhém setkání respondenti/respondentky odpovídali/y správně.

Co se týká definic dívek a chlapců. V další tabulce můžeme vidět, že 96 % dívek a 97 % chlapců odpovědělo správně. Definice byly opět různorodé a velice podobné, u dívek se, stejně jako u definování pojmu homosexualita, objevily definice více zaměřené na emocionalitu a vztah, jako například: „*když žena miluje ženu*“ nebo „*žena má zájem o vztah se ženou*“ či „*žena má ráda jiné ženy*“. Chlapci pojem lesba definovali spíše jako „*sexuální přitažlivost žen k ženám*“ či „*žena je sexuálně přitahována ženami*“.

U této otázky mě velké procento správných odpovědí taktéž nepřekvapilo, přestože by se mohlo zdát, že v médiích či obecně ve společnosti častěji slyšíme o mužské homosexualitě, tedy o gayích. Studující by se také mohli setkat například ve škole či svých vrstevnických skupinách s homofobním jazykem který, jak jsem zmínila v teoretické části práce, využívá spíše mužské homosexuální výrazy, jako je teplouš, buzna, bukvice, homouš či teploušský. Proto by dle mého názoru nebylo nemožné setkat se s respondenty/respondentkami, který by pojem lesba neznali/y, a to jednoduše proto, že se s ním nesetkáváme tak často, jako s pojmem gay. To ovšem není náš případ.

Jak rozumíš pojmu lesba?	Před konáním programu primární prevence/ první setkání				Po konání programu primární prevence/ druhé setkání		
	správná odpověď	špatná odpověď	nevyplněno		správná odpověď	špatná odpověď	nevyplněno
Třídy s programem primární prevence	95%	2%	3%		98%	2%	0%
Třída bez programu primární prevence	100%	0%	0%		100%	0%	0%

Jak rozumíš pojmu lesba?	Před konáním programu primární prevence/ první setkání		
	správná odpověď	špatná odpověď	nevyplněno
dívky	96%	0%	4%
chlapci	97%	3%	0%

Poslední otevřenou otázkou je otázka: „*Jak rozumíš pojmu gay?*“ Ve výzkumné skupině před konáním programu primární prevence odpovědělo správně 95 % respondentů/respondentek a objevily se zde odpovědi typu: „*muže přitahují muže*“ nebo „*muž je sexuálně orientován na muže*.“ 3 % studujících tuto otázku nevyplnilo a 2 % studujících odpověděli nepřesně či špatně. Jednalo se například o odpověď: „*muž, který se cítí jako žena*“. Po konání preventivního programu vyplnili tuto otázku všichni studující a správnou odpověď uvedlo celkem 98 % studujících.

V kontrolní skupině můžeme opět vidět, že všichni studující uvedli správnou odpověď v několika podobách. Jednalo se například o odpovědi typu: „*muži se líbí muži*“ či „*sexuální orientace muže na muže*“.

V následující tabulce můžeme vidět stejné procentuální zastoupení odpovědí jako u definování pojmu lesba. Stejně jako v předchozí otázce, celkem 4 % dívek neodpovědělo vůbec. Vzhledem k tomu, že první pojem, tedy pojem homosexualita dívky definovaly, můžeme předpokládat, že si u zbylých dvou pojmů svou odpověď nebyly jisté, tudíž odpověď raději nenapsaly vůbec. 3 % chlapců v obou definicích odpověděly špatně či nepřesně, jednalo se o odpovědi typu „*žena se cítí být jako muž*“ a „*muž se cítí být jako žena*“. Jedná se tedy o nepřesné odpovědi, které spíše označují pojem transsexuál/transsexuálka než pojem gay či lesba.

Jak jsem zmínila výše u definice pojmu lesba, pojem gay je běžně častěji užívaný a to z důvodů, kterým jsem se věnovala již v teoretické části práce. Mužská homosexualita je považovaná za více společnost ohrožující, právě kvůli důležitosti jejich postavení vzhledem k genderovému řádu. Je tedy logické, že studující pojem znají a umějí ho správně definovat.

Jak rozumíš pojmu gay?	Před konáním programu primární prevence/ první setkání				Po konání programu primární prevence/ druhé setkání		
	správná odpověď	špatná odpověď	nevyplněno		správná odpověď	špatná odpověď	nevyplněno
Třídy s programem primární prevence	95%	2%	3%		98%	2%	0%
Třída bez programu primární prevence	100%	0%	0%		100%	0%	0%

Jak rozumíš pojmu gay?	Před konáním programu primární prevence/ první setkání		
	správná odpověď	špatná odpověď	nevyplněno
dívky	96%	0%	4%
chlapci	97%	3%	0%

Následující otázky dotazníku byly již uzavřené, analyzovala jsem je tedy pouze kvantitativně. Nejdříve se budu zabývat otázkou, v důsledku čeho, dle studujících vzniká homosexualita. V teoretické části práce jsem zmiňovala několik teorií homosexuality. Dle těchto nejznámější teorii jsem poté dala studujícím na výběr možnosti, kde mohli/y zakroužkovat více odpovědí.

Ve výzkumné skupině před programem primární prevence 21 % respondentů/respondentek odpověděli/y, že homosexualita vzniká v důsledku dědičnosti. 84 % se přiklání ke vzniku v důsledku změn v hormonálním systému. 13 % si myslí, že homosexualita vzniká v důsledku nedobrovolné homosexuální zkušenosti v období dospívání, 3 % si myslí, že se člověk může jen tak rozhodnout a 21 % si myslí, že je to vlivem výchovy a prostředí. Po konání preventivního programu byly uvedené odpovědi podobné. Možnost v důsledku dědičnosti zvolilo o 1 % respondentů/respondentek více, tj. 22 %, možnost v důsledku změn v hormonálním systému zvolilo nyní 88 % studujících, tj. o 4 % více, pokles můžeme vidět u možnosti nedobrovolné homosexuální zkušenosti v období dospívání a to o 4 %, možnost, že homosexualita je módní a člověk se jen tak může rozhodnout, nyní zvolilo 5 % respondentů/respondentek, tj. o 2 % více a možnost v důsledku vlivu výchovy a nyní zvolilo 28 % studujících, tj. o 7 % více.

V kontrolní skupině zvolilo možnost v důsledku dědičnosti 7 % při prvním setkání a 13 % při druhém. Možnost v důsledku změn v hormonálním systému to bylo 70 % při prvním a 83 % při druhém setkání. Třetí možnost tedy možnost nedobrovolné homosexuální zkušenosti v období dospívání zvolilo nejdříve 11 % studujících a při druhém setkání 21 % respondentů/respondentek. Možnost, že homosexualita je módní a člověk se pro ni rozhodne nezvolil/a žádný/á z respondentů/respondentek při prvním ani

při druhém setkání. Poslední možnost, tedy vliv výchovy a prostředí na vznik homosexuality zvolilo 37 % studujících při prvním a 42 % studujících při druhém setkání.

Můžeme tedy vidět, že nejvíce procent studujících, jak ve skupině výzkumné tak kontrolní se přiklání k teorii, že homosexualita vzniká v důsledku změn v hormonálním systému a vlivem dědičnosti. Předpokládají tedy určité vrozené dispozice k homosexualitě. Velké procento studujících však označilo také teorii vlivu výchovy a prostředí. V teoretické části práce jsem zmínila, že nejvíce autorů taktéž zastává faktory biologické (tedy právě genetiku a průběh prenatálního vývoje), ovšem dle nich i vlivy postnatální mohou mít vliv, nicméně pouze u disponovaných jedinců a nejpozději do 3. roku dítěte.

U chlapců a dívek můžeme pozorovat podobné procentuální zastoupení u jednotlivých odpovědí. Chlapci si však častěji myslí, že homosexualita vzniká v důsledku dědičnosti (23 %) a v důsledku vlivu výchovy a prostředí (30 %).

Nepovažuji za překvapivé, že studující ve většině označili první dvě možnosti, tedy v důsledku dědičnosti a v důsledku změn v hormonálním systému. Vzhledem k tendenci dnešní společnosti, která postupně směřuje k toleranci a bojům za práva členů LGBT komunity, se často můžeme setkat s tvrzeními, jako je například: „oni za to nemůžou“ nebo „svou sexuální orientaci nemáme možnost si sami zvolit“, což nás směřuje směrem k prvním dvěma odpovědím. Vysoké procento má také teorie, podle které homosexualita vzniká v důsledku vlivu výchovy a prostředí. To má, dle mého názoru, opodstatnění ve stálém odmítání povolení adopce homosexuálními páry, kdy si většina odpůrců tohoto konceptu myslí, že by z dítěte také mohl/a vyrůst homosexuál/ka.

V důsledku čeho podle tebe vzniká homosexualita? (Můžeš zakroužkovat více odpovědí.)	Před konáním programu primární prevence/ první setkání					Po konání programu primární prevence/ druhé setkání				
	dědičnosti	změn v hormonálním systému	nedobrovolné homosexuální zkušenosti v období dospívání	je to módní a člověk se jen tak rozhodne	vlivem výchovy a prostředí	dědičnosti	změn v hormonálním systému	nedobrovolné homosexuální zkušenosti v období dospívání	je to módní a člověk se jen tak rozhodne	vlivem výchovy a prostředí
Třídy s programem primární prevence	21%	84%	13%	3%	21%	22%	88%	9%	5%	28%
Třída bez programu primární prevence	7%	70%	11%	0%	37%	13%	83%	21%	0%	42%

V důsledku čeho podle tebe vzniká homosexualita? (Můžeš zakroužkovat více odpovědí.)	Před konáním programu primární prevence/ první setkání				
	dědičnosti	změn v hormonálním systému	nedobrovolné homosexuální zkušenosti v období dospívání	je to módní a člověk se jen tak rozhodne	vlivem výchovy a prostředí
dívky	13%	77%	13%	2%	23%
chlapci	23%	83%	13%	3%	30%

Dále jsem se v dotazníku respondentů/respondentek ptala, co je to bisexualita. V tabulce můžeme vidět, že ve výzkumné skupině před konáním programu primární prevence 2 % studujících odpověděla, že se jedná o erotickou, emocionální a sexuální přitažlivost k opačnému pohlaví, tedy zvolili špatnou odpověď. 98 % studujících zvolilo správnou odpověď, tedy že se jedná o erotickou, emocionální a sexuální přitažlivost k ženám i mužům. Po konání daného programu zvolilo správnou odpověď stejné procento respondentů/respondentek, tj. 98 %, ovšem 2 % zvolili/y odpověď, že se jedná o to samo, co je homosexualita, tedy odpověď špatnou.

Ve skupině kontrolní při prvním setkání zvolilo správnou odpověď 96 % respondentů/respondentek a 4 % označily odpověď nevím. Při druhém setkání zvolilo správnou odpověď 88 % respondentů/respondentek. Možnost, že bisexualita je opakem heterosexuality zvolilo 4 % studujících, odpověď nevím taktéž 4 % a otázku nezodpověděli taktéž 4 % studujících.

U pojmu bisexualita odpovědělo správně 98 % dívek a 97 % chlapců. Stejně jako u pojmu homosexualita, gay či lesba se jedná o pojmy známé a hojně užívané, například v médiích. Nejčastěji tento pojem vidíme užívaný v souvislosti s různými slavnými osobnostmi, které svou bisexualitu nijak nezakrývají, ba naopak se s ní chlubí a snaží se tuto komunitu více zviditelňovat. Mnohdy jsou za bisexuály označovány také celebrity, které nepůsobí v případě mužů dostatečně mužsky a v případě žen dostatečně žensky, či je pojí „nápadné“ přátelství s osobou stejného pohlaví, které média považují (ať oprávněně či ne) za více než přátelství. Právě z důvodu častého užívání pojmu v médiích považuji za nepřekvapivé, že respondenti/respondentky znají a rozumí pojmu bisexualita v drtivé většině správně.

Co je to bisexualita?	Před konáním programu primární prevence/ první setkání					Po konání programu primární prevence/ druhé setkání					
	to samé, co homosexualita	erotická, emocionální a sexuální přitažlivost k opačnému pohlaví	erotická, emocionální a sexuální přitažlivost k ženám i mužům	opakem heterosexuality	nevím	to samé, co homosexualita	erotická, emocionální a sexuální přitažlivost k opačnému pohlaví	erotická, emocionální a sexuální přitažlivost k ženám i mužům	opakem heterosexuality	nevím	nezodpovězeno
Třída s programem primární prevence	0%	2%	98%	0%	0%	2%	0%	98%	0%	0%	0%
Třída bez programu primární prevence	0%	0%	96%	0%	4%	0%	0%	88%	4%	4%	4%

Co je to bisexualita?	Před konáním programu primární prevence/ první setkání				
	to samé, co homosexualita	erotická, emocionální a sexuální přitažlivost k opačnému pohlaví	erotická, emocionální a sexuální přitažlivost k ženám i mužům	opakem heterosexuality	nevím
dívky	0%	2%	98%	0%	0%
chlapi	0%	0%	97%	0%	3%

Poté následovala otázka, co je to homofobie. Ve výzkumné skupině před konáním programu odpovědělo 2 % respondentů/respondentek, že se jedná o strach z toho, že se stanu homosexuálně orientovaným jedincem, 5 % označilo, že se jedná o fobii ze stejných lidí, 2 % studujících uvedlo odpověď nevím a taktéž 2 % studujících neodpovědělo. Správnou odpověď, tedy že se jedná o emocionální reakci, jako je znechucení, hněv či strach při setkání se s homosexuálně orientovanými jedinci, uvedlo 89 % respondentů/respondentek. V tabulce můžeme dále vidět, že po konání preventivního programu se zvýšilo procento studujících, kteří odpověděli správně, tj. 94 %. 2 % studujících uvedlo shodně o možnost, že se jedná o strach z toho, že se stanu homosexuálně orientovaným jedincem, možnost fobie ze stejných lidí a odpověď nevím.

Ve skupině kontrolní uvedlo správnou odpověď méně studujících, tj. 78 %. Shodně, tedy 11 % z nich označilo odpověď strach z toho, že se stanu homosexuálně orientovaným jedincem a odpověď nevím. Při druhém setkání označilo správnou odpověď 79 % respondentů/respondentek, shodně 4 % můžeme vidět u odpovědí strach z toho, že se stanu homosexuálně orientovaným jedincem, fobie ze stejných lidí a nezodpovězeno. 9 % studujících uvedlo odpověď nevím.

Co se týká chlapců a dívek, na otázku, co je to homofobie odpovědělo správně 84 % dívek a 90 % chlapců.

Tento pojem, oproti výše zmíněným, není tolik známý a běžně užívaný, přesto respondenti/respondenti na tuto otázku odpověděli/y z velké části správně, což můžeme označit za poměrně překvapivé. Je možné to opět přičítat tomu, že se jedná o studenty/studentky víceletých gymnázií, kteří obecně mají větší přehled a jsou více informovaní. Také však pro mnoho studentů nemuselo být těžké vybrat správnou odpověď z důvodu tematické orientace celého dotazníku, který se zaměřoval na homosexualitu a LGBT problematiku obecně.

Co je to homofobie?	Před konáním programu primární prevence/ první setkání						Po konání programu primární prevence/ druhé setkání					
	strach z toho, že se stanu homosexuálně orientovaným jedincem	lásky k homosexuálně orientovanému jedinci	emocionální reakce, jako je znechucení, hněv či strach při setkání se s homosexuálně orientovanými jedinci	fobie ze stejných lidí	nevím	nezodpovězeno	strach z toho, že se stanu homosexuálně orientovaným jedincem	lásky k homosexuálně orientovanému jedinci	emocionální reakce, jako je znechucení, hněv či strach při setkání se s homosexuálně orientovanými jedinci	fobie ze stejných lidí	nevím	nezodpovězeno
Třída s programem primární prevence	2%	0%	89%	5%	2%	2%	2%	0%	94%	2%	2%	0%
Třída bez programu primární prevence	11%	0%	78%	0%	11%	0%	4%	0%	79%	4%	9%	4%

Co je to homofobie?	Před konáním programu primární prevence/ první setkání					
	strach z toho, že se stanu homosexuálně orientovaným jedincem	lásky k homosexuálně orientovanému u jedinci	emocionální reakce, jako je znechucení, hněv či strach při setkání se s homosexuálně orientovanými jedinci	fobie ze stejných lidí	nevím	
dívky	7%	0%	84%	2%	7%	0%
chlapci	3%	0%	90%	4%	3%	0%

Poté jsem se účastníků/účastnic výzkumu ptala, odkud získali/y informace o homosexualitě, které mají. U této otázky mohli/y opět zakroužkovat více odpovědí. Ve výzkumné skupině před konáním preventivního programu uvedlo možnost od rodičů či sourozenců 48 %, od kamarádů a známých 67 %, ze školy 51 %, z médií 74 %, z osobního setkání 31 % a z jiného zdroje 7 % respondentů/respondentek. Po konání preventivního programu se jednalo u možnosti rodičů či sourozenců 57 %, od kamarádů či známých 69 %, ze školy 67 % z médií 83 %, z osobního setkání 29 % a z jiného zdroje 2 % respondentů/ respondentek.

V kontrolní skupině při prvním setkání to potom bylo u možnosti od rodičů či známých 44 %, od kamarádů a ze školy shodně 70 %, z médií 74 %, z osobního setkání 15 % studujících. Při druhém setkání uvedlo možnost od rodičů 38 %, od kamarádů 67 %, ze školy 63 %, z médií 71 %, z osobního setkání 25 % respondentů/respondentek.

U analýzy dívek a chlapců zvlášť můžeme vidět, že více chlapců získalo informace od rodičů či sourozenců a ze školy. Dívky zase získaly informace od kamarádů či známých.

V této otázce nás tedy nepřekvapí velký vliv médií na dospívající, kteří média nejen v otázce LGBT problematiky využívají jako jeden z hlavních informačních kanálů vůbec. Můžeme také vidět velký procentuální nárůst u možnosti – ze školy (z výuky či preventivních programů), kde po konání preventivního programu tuto možnost označilo o 16 % studentů/studentek více. Podle očekávání také velké procento studentů označilo odpověď od kamarádů a známých a odpověď rodičů či sourozenců. U druhé možnosti bych předpokládala, že se spíše jedná o informace od starších sourozenců.

Odkud jsi získal/a informace o homosexualitě? (Můžeš zakroužkovat více odpovědí.)	Před konáním programu primární prevence/ první setkání						Po konání programu primární prevence/ druhé setkání					
	od rodičů či sourozenců	od kamarádů a známých	ze školy - z výuky nebo preventivních programů	z médií (televize, internet, rádio, tisk)	z osobního setkání s homosexuálně orientovaným člověkem	z jiného zdroje	od rodičů či sourozenců	od kamarádů a známých	ze školy - z výuky nebo preventivních programů	z médií (televize, internet, rádio, tisk)	z osobního setkání s homosexuálně orientovaným člověkem	z jiného zdroje
Třídy s programem primární prevence	48%	67%	51%	74%	31%	7%	57%	69%	67%	83%	29%	2%
Třída bez programu primární prevence	44%	70%	70%	74%	15%	0%	38%	67%	63%	71%	25%	0%

Odkud jsi získal/a informace o homosexualitě? (Můžeš zakroužkovat více odpovědí.)	Před konáním programu primární prevence/ první setkání					
	od rodičů či sourozenců	od kamarádů a známých	ze školy - z výuky nebo preventivních programů	z médií (televize, internet, rádio, tisk)	z osobního setkání s homosexuálně orientovaným člověkem	z jiného zdroje
dívky	40%	71%	50%	75%	25%	0%
chlapci	55%	65%	65%	75%	28%	0%

V teoretické části práce jsem zmínila, že pokud dospívající znají zástupce menšiny osobně, hodnotí danou menšinu lépe. V mém výzkumu znalo osobně homosexuálně orientovanou osobu 59 % respondentů/respondentek ve výzkumné skupině a 40 % respondentů/ respondentek ve skupině kontrolní. Celkově se tedy jednalo o 63 % dívek a 43 % chlapců. Nejčastěji studující zmiňovali, že se jedná o známé, kamarády či sousedy.

Znáš ve svém okolí homosexuálně orientovaného člověka?	Před konáním programu primární prevence/ první setkání	
	ne	ano
Třídy s programem primární prevence	41%	59%
Třída bez programu primární prevence	59%	41%

Znáš ve svém okolí homosexuálně orientovaného člověka?	Před konáním programu primární prevence/ první setkání	
	ne	ano
dívky	37%	63%
chlapci	57%	43%

Z výše popsané analýzy otázek týkající se znalostí studentů/studentek nám vyplynulo, že program primární prevence proti homofobii v konkrétních třídách znalosti studentů/studentek nezvýšil, a to z toho důvodu, že studenti/studentky již mnoho informací měli/y. Toto zjištění je pochopitelné, protože se jednalo o studující z víceletých gymnázií, kde můžeme předpokládat vyšší znalosti (nejen) týkající se této problematiky.

V této části analýzy taktéž můžeme odpovědět na první část třetí výzkumné otázky, která zní: „*Jak se liší znalosti a postoje v oblasti homosexuality u chlapců a u dívek?*“ Jak nám výše popsaná analýza jednotlivých otázek ukázala, znalosti chlapců a dívek v oblasti LGBT problematiky se nijak výrazně neliší, dívky se pouze v definování základních



pojmu soustřeďují více na emocionalitu a vztahy obecně a chlapci na sexuální orientaci a sexuální přitažlivost.

### 8.1.3 Postoje studentů/studentek

V této podkapitole se zaměřuji na postoje studentů/studentek týkající se LGBT problematiky. Také zde odpovím na svou druhou výzkumnou otázku, tou je: *„Dochází ke změně postojů týkající se homosexuality u studentů/studentek víceletých gymnázií po proběhnutí programu primární prevence?“* Ve druhé části dotazníku jsem se tedy zaměřovala na postoje studentů/studentek a jejich případnou změnu před konáním preventivního programu a po něm. Opět nejdříve představím, jak odpovídaly skupiny, dle toho, jestli se účastnily či neúčastnily programu primární prevence proti homofobii a poté se budu zabývat tím, jaké postoje mají chlapci a jaké dívky.

První otázka se zabývala tím, jestli studujícím vadí projevy mužské homosexuality na veřejnosti, čímž je míněno například držení se za ruce či líbání. V následující tabulce můžeme vidět, že ve třídách s programem před konáním programu se k odpovědi rozhodně ano přiklání 8 % a k možnosti spíše ano 21 % studujících. Spíše ne uvádí 52 % a rozhodně ne 19 % respondentů/respondentek. Po konání programu uvedlo odpověď rozhodně ano 21 % a spíše ano 15 % studujících, zatímco možnost spíše ne označilo 43 % a rozhodně ne 21 % studujících. Můžeme tedy vidět, že možnost rozhodně ano zvolilo o 13 % respondentů více. Nárůst pozorujeme i u možnosti spíše ano ve skupině kontrolní při druhém setkání, kde tuto možnost označilo o 9 % studujících více a možnost spíše ne naopak klesla o 8 % studujících.

Můžeme si všimnout odlišného procentuálního zastoupení u jednotlivých možností před konáním programu, resp. při prvním setkání a po konání programu, resp. při druhém setkání. Tento jev si vysvětluji tak, že studenti/studentky po zadání dotazníku, případně po konání preventivního programu proti homofobii začali nad problematikou více přemýšlet a svůj postoj si tak uvědomili a došli k názoru, že projevy mužské homosexuality na veřejnosti studujícím vadí.

Vadí Ti projevy MUŽSKÉ homosexuality na veřejnosti? (držení se za ruce, líbání,...)	Před konáním programu primární prevence/ úvodní setkání					Po konání programu primární prevence/ druhé setkání			
	rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne		rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne
Třídy s programem primární prevence	8%	21%	52%	19%		21%	15%	43%	21%
Třída bez programu primární prevence	15%	41%	37%	7%		13%	50%	29%	8%

Dále přejdu rovnou k otázce, jak skupiny hodnotily problematiku projevů ženské homosexuality na veřejnosti. V tabulce můžeme vidět, že postoje studujících jsou v projevech ženské homosexuality na veřejnosti obecně liberálnější, než k projevům mužské homosexuality. Možnost rozhodně ano zvolilo pouze 3 %, resp. 4 % studujících, spíše ano 10 %, resp. 30 % respondentů/respondentek, možnost spíše ne 56 %, resp. 33 % studujících a možnost rozhodně ne označilo 31 %, resp. 33 % studentů/studentek. Po konání preventivního programu se mírně zvýšil podíl u prvních dvou možností, ovšem o 10 % se však zvýšilo zastoupení možnosti rozhodně ne. U kontrolní skupiny o 25 % více studujících označilo možnost spíše ne.

Tuto skutečnost můžeme opět přičítat tomu, že genderový řád považuje mužskou homosexualitu za problematičtější a mnohem více společnost ohrožující, tudíž je logické, že lidé mají horší postoje k projevům mužské homosexuality na veřejnosti než k té ženské.

Vadí Ti projevy ŽENSKÉ homosexuality na veřejnosti? (držení se za ruce, líbání,...)	Před konáním programu primární prevence/ úvodní setkání					Po konání programu primární prevence/ druhé setkání			
	rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne		rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne
Třídy s programem primární prevence	3%	10%	56%	31%		7%	12%	40%	41%
Třída bez programu primární prevence	4%	30%	33%	33%		13%	21%	58%	8%

Co se týká chlapců a dívek, můžeme si všimnout, že postoje dívek k mužské i ženské homosexualitě jsou podobné a spíše liberálnější. U projevů mužské homosexuality označilo možnost rozhodně ano 8 % dívek, spíše ano 21 %, možnost spíše ne 52 % a možnost rozhodně ne 19 % dívek. U projevů ženské homosexuality to bylo 2 % dívek u možnosti rozhodně ano, 17 % u možnosti spíše ano, 56 % u možnosti spíše ne a 25 % u možnosti rozhodně ano. Chlapci mají přísnější postoje k projevům mužské homosexuality na veřejnosti, kde možnost rozhodně ano zvolilo 13 % a spíše ano 33 % studujících. U ženské homosexuality to bylo potom 5 % u možnosti rozhodně ano a 15 % chlapců zvolilo možnost spíše ano.

I přes to, že dívky jsou v postojích k projevům homosexuality na veřejnosti liberálnější, i u chlapců můžeme říci, že jsou jejich postoje spíše tolerantní. V teoretické

části práce jsem se několikrát zmínila o genderovém řádu, který v podstatě určuje, jak mají vypadat „správní“ muži a „správné“ ženy, a že k mužům je vzhledem k jejich přisuzované disciplinující roli přísnější a klade na ně vyšší nároky na to, aby těmi „správnými“ muži byli. Muži se taktéž navzájem kontrolují, aby z této představy nevybočili, právě tomu můžeme přisuzovat menší toleranci mužů k mužské homosexualitě. Ženy, vzhledem k tomu, že z pohledu genderového řádu nemají tak důležité postavení, tak jejich homosexualita společnost tolik neohrožuje, jako ta mužská.

Vadí Ti projevy MUŽSKÉ homosexuality na veřejnosti? (držení se za ruce, líbání,...)	Před konáním programu primární prevence/ první setkání			
	rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne
dívky	8%	21%	52%	19%
chlapci	13%	35%	42%	10%

Vadí Ti projevy ŽENSKÉ homosexuality na veřejnosti? (držení se za ruce, líbání,...)	Před konáním programu primární prevence/ první setkání			
	rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne
dívky	2%	17%	56%	25%
chlapci	5%	15%	40%	40%

Následovala otázka, zdali studující souhlasí s tím, že by homosexuálně orientovaní lidé měli mít možnost uzavírat registrované partnerství. Zde můžeme vidět, že ve výzkumné skupině zvolilo možnost rozhodně ano 56 % a spíše ano 36 % respondentů před konáním programu a 54 % a 38 % po konání preventivního programu. Všimáme si tedy, že v tomto směru jsou taktéž studující tolerantní a byli již před konáním preventivního programu.

To samé můžeme pozorovat i u kontrolní skupiny, kde možnost rozhodně ano zvolilo 77 % a spíše ano 15 % respondentů/respondentek. Při druhém setkání to bylo 63 % a 21 % studujících.

U chlapců a dívek můžeme pozorovat, že dívky spíše volí možnost rozhodně ano, tedy rozhodně souhlasí s tím, aby homosexuálně orientovaní lidé měli možnost uzavírat registrované partnerství, a to 73 %. 19 % dívek označilo možnost spíše ano. U chlapců můžeme vidět větší procento u možnosti spíše ano, kterou označilo celkem 43 % chlapců. Opět zde můžeme vidět vysokou toleranci v případě chlapců i dívek.

Vzhledem ke skutečnosti, že uzavřít registrované partnerství je v České republice povoleno již od roku 2006, tedy už téměř 10 let a mnoho homosexuálních párů tuto možnost již využilo, není toto téma v současnosti často bouřlivě diskutované a postoje k němu obecně nejsou ve velké míře negativní. Naopak považuje se za krok směrem ke zrovnoprávnění homosexuálních párů. Mnohem více se v dnešní době diskutuje o možnosti adopce dítěte homosexuálním párem. Kdybych tuto otázku zahrnula do svého dotazníku,

objevilo by se, dle mého názoru, mnohem více různorodých odpovědí než v případě registrovaného partnerství.

Souhlasíš s tím, že by homosexuálně orientovaní lidé měli mít možnost uzavírat registrované partnerství?	Před konáním programu primární prevence/ úvodní setkání					Po konání programu primární prevence/ druhé setkání				
	rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne		rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne	nezodpovězeno
Třída s programem primární prevence	56%	36%	6%	2%		54%	38%	3%	3%	2%
Třída bez programu primární prevence	77%	15%	4%	4%		63%	21%	8%	8%	0%

Souhlasíš s tím, že by homosexuálně orientovaní lidé měli mít možnost uzavírat registrované partnerství?	Před konáním programu primární prevence/ první setkání			
	rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne
dívky	73%	19%	6%	2%
chlapci	50%	43%	5%	3%

Následovala otázka, zdali by studujícím vadilo, kdyby jejich kamarád či kamarádka byli sexuálně orientovaní. V tabulce můžeme pozorovat, že většina studujících se přiklonila k odpovědi rozhodně ne. Ve výzkumné skupině to bylo 54 % před konáním programu a 57 % po něm. Dále 28 % studujících před konáním a 26 % po konání programu zvolilo možnost spíše ne. 10 % studujících uvedla možnost nevím.

Rozdíl můžeme vidět u skupiny kontrolní, kde při prvním setkání uvedlo možnost rozhodně ne 41 % studujících a při druhém „pouze“ 25 % studujících. Ve druhém dotazníku studenti/studentky v kontrolní skupině uváděli/y tedy více možnost spíše ne. Více respondentů/respondentek také uvedlo odpověď nevím, a to 29 % při prvním a 21 % při druhém setkání. Ve výzkumné skupině se tedy po konání preventivního programu proti homofobii postoj studentů/studentek nezměnil.

Nyní se budeme zabývat tím, jaké postoje k této otázce mají dívky a chlapci. Opět zde můžeme vidět, že postoje dívek jsou liberálnější, než postoje chlapců<sup>12</sup>. Žádná z dívek na otázku, zdali by jí vadilo, že by její kamarád či kamarádky byli homosexuálně orientovaní, neodpověděla rozhodně ano a pouze 2 % dívek odpověděly spíše ano. 74 % dívek označilo možnost rozhodně ne a 14 % spíše ne. 10 % dívek a 23 % chlapců zvolilo možnost nevím. I přes různorodější odpovědi u chlapců, můžeme říci, že i jejich postoje jsou v tomto směru tolerantní, protože 42 % jich zvolilo možnost spíše ne a 23 % rozhodně ne.

<sup>12</sup> Opět můžeme odkázat k již několikrát zmíněnému genderovému řádu.

Při analýze této tabulky mě napadá otázka, jak by studenti/studentky odpovídali/y kdyby otázka byla rozdělena do dvou, tedy: „Vadilo by ti, kdyby tvůj kamarád byl homosexuálně orientovaný?“ a „Vadilo by ti, kdyby tvoje kamarádka byla homosexuálně orientovaná?“ Jak už víme, postoje k mužské homosexualitě bývají méně tolerantní než k té ženské.

Vadilo by Ti, kdyby Tvůj kamarád či kamarádka byli homosexuálně orientovaní?	Před konáním programu primární prevence/ první setkání					Po konání programu primární prevence/ druhé setkání				
	rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne	nevím	rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne	nevím
Třídy s programem primární prevence	5%	3%	28%	54%	10%	2%	5%	26%	57%	10%
Třída bez programu primární prevence	0%	4%	26%	41%	29%	8%	4%	42%	25%	21%

Vadilo by Ti, kdyby Tvůj kamarád či kamarádka byli homosexuálně orientovaní?	Před konáním programu primární prevence/ první setkání				
	rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne	nevím
dívky	0%	2%	14%	74%	10%
chlapci	8%	5%	42%	23%	23%

Následovala otázka, zaměřená na postoje studujících k homosexualitě v příbuzenstvu. Jak můžeme pozorovat v tabulce, postoje respondentů/respondentek se před konáním programu a po něm nepatrně změnily. O 11 % méně studujících po programu označilo odpověď spíše ne, zatímco o 12 % více jich označilo možnost rozhodně ne. V kontrolní skupině byly oproti tomu tendence opačné. Při prvním setkání zvolilo možnost spíše ano pouze 7 % studujících, při druhém setkání to bylo již 29 % respondentů/respondentek. Možnost spíše ne zvolilo při prvním setkání 45 % z nich, zatímco při druhém setkání o 28 % méně tedy 17 % z nich. Volba možnosti rozhodně ne se výrazně nezměnila, při prvním setkání ji označilo 30 % respondentů/respondentek a při druhém 29 % z nich. O 6 % studujících více také zvolilo možnost nevím.

Co se týká analýzy této otázky u chlapců a dívek, opět zde můžeme vidět jisté rozdíly. 4 % dívek a 10 % chlapců označilo možnost rozhodně ano, 7 % dívek a 17 % chlapců možnost spíše ano. 31 % dívek a 53 % zvolilo možnost spíše ne a 50 % dívek a 15 % chlapců možnost rozhodně ne. Možnost nevím zvolilo 8 % dívek a 5 % chlapců. Dívky se opět častěji přikláněly k možnosti rozhodně ne, oproti chlapcům, kteří byli opatrnější a volili možnost spíše ne.

Odpovědi v této otázce mě, dá se říci, překvapily. Předpokládala jsem, že studující se budou přiklánět k možnosti spíše ano, vzhledem k tomu, že se jedná o příbuzného, protože i v dnešní době, vzhledem ke zmínění heteronormativitě společnosti, se můžeme setkat

s posměšky za homosexualitu/bisexualitu/transsexualitu přímo v rodině, a to i od přátel a obecně známých lidí kolem nás. Každopádně zjištění, že v této oblasti jsou studující taktéž tolerantní, považuji za velice pozitivní.

Vadilo by Ti, kdyby Tvůj příbuzný či příbuzná byli homosexuálně orientovaní?	Před konáním programu primární prevence/ první setkání					Po konání programu primární prevence/ druhé setkání				
	rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne	nevím	rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne	nevím
Třídy s programem primární prevence	7%	13%	39%	36%	5%	5%	14%	28%	48%	5%
Třída bez programu primární prevence	7%	7%	45%	30%	11%	8%	29%	17%	29%	17%

Vadilo by Ti, kdyby Tvůj příbuzný či příbuzná byli homosexuálně orientovaní?	Před konáním programu primární prevence/ první setkání				
	rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne	nevím
divky	4%	7%	31%	50%	8%
chlápci	10%	17%	53%	15%	5%

Další otázka se týkala toho, zdali by respondentům/respondentkám, kdyby měli/y homosexuálně orientované dítě. Můžeme vidět, že ve třídách s preventivním programem označilo možnost rozhodně ano 16 % před a 12 % po konání programu, procenta se teda snížila. Ovšem zvýšil se podíl procent u možnosti spíše ano, kde před programem označilo tuto možnost 10 % a po něm 22 % studujících. I přes to můžeme říci, že se studující přiklánějí k možnostem spíše ne a rozhodně ne, kde si tyto možnosti zvolilo 43 %, resp. 26% studujících. Po konání preventivního programu však uvádí možnost spíše ne 36 % a možnost rozhodně ne 23 % respondentů/respondentek.

U kontrolní skupiny můžeme pozorovat taktéž rozdíly mezi prvním a druhým setkáním. Možnost nevím, označilo při druhém setkání o 17 % méně než při setkání prvním. Při druhém setkání však více studujících označilo možnost rozhodně ano a to o 5 % a možnost spíše ano o 18 %. Můžeme zde tedy vidět horší postoje při druhém setkání. U analýzy otázky z hlediska pohlaví/genderu, mě opět napadlo otázka, jak by studující reagovali, kdyby ta otázka byla rozdělená na dvě části: „Vadilo by ti, kdyby tvoje dcera byla homosexuálně orientovaná?“ a „Vadilo by ti, kdyby tvůj syn byl homosexuálně orientovaný?“. Můžeme však pouze předpokládat, že by odpovědi u těchto otázek byly odlišné.

8 % dívek a 20 chlapců zvolilo možnost rozhodně ano, 12 % dívek a 10 % chlapců se přiklonilo k odpovědi spíše ano. Možnost spíše ne označilo 38 % dívek a 43 % chlapců a možnost rozhodně ne 31 % dívek a 13 % chlapců. Můžeme tedy opět vidět, že chlapci

jsou opatrnější a volí častěji možnost spíše ne. Na tuto otázku nedokázalo jednoznačně odpovědět a možnost nevím tedy zvolilo 10 % dívek a 15 % chlapců.

Taktéž jsme si mohli všimnout, že u této otázky byly odpovědi nejrozumnější. Je to z mého pohledu pochopitelné, z toho důvodu, že se jedná o budoucí vlastní dítě. V tuto chvíli je (nejen) pro studující pravděpodobně velice těžké si takovou možnost vůbec představit. Již v teoretické práci jsem zmínila, že dnešní společnost je stále ještě heteronormativní, tedy je v ní za „normální“ považována heterosexuality. I rodiče musí projít takzvaným sekundárním coming outem a toto zjištění pro ně není vůbec jednoduché. Rodiče se s takovou skutečností můžou, ale také nemusí smířit a i přes jejich obecnou toleranci k homosexualitě a homosexuálně orientovaným lidem, mohou mít se skutečností, že je jich vlastní dítě gay či lesba veliký problém.

Vadilo by Ti, kdyby Tvoje dítě (až nějaké budeš mít) bylo homosexuálně orientované?	Před konáním programu primární prevence/ první setkání					Po konání programu primární prevence/ druhé setkání				
	rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne	nevím	rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne	nevím
Třídy s programem primární prevence	16%	10%	43%	26%	5%	12%	22%	36%	23%	7%
Třída bez programu primární prevence	7%	15%	33%	15%	30%	13%	33%	25%	16%	13%

Vadilo by Ti, kdyby Tvoje dítě (až nějaké budeš mít) bylo homosexuálně orientované?	Před konáním programu primární prevence/ první setkání				
	rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne	nevím
divky	8%	12%	38%	31%	10%
chlapci	20%	10%	43%	13%	15%

Poslední uzavřená otázka, kterou studující v dotazníku měli, je otázka, zdali si myslí, že je současná česká společnost k homosexualitě tolerantní. Většina studentů ve výzkumné, tedy 51 %, resp. 52 % před a po konání preventivního programu si myslí, že spíše ano. Rozdíly můžeme vidět ve srovnání se skupinou kontrolní, kde si 44 %, resp. 50 % studentů myslí, že současná česká společnost k homosexualitě tolerantní není.

Tento rozdíl můžeme připisovat tomu, že třídy s programem primární prevence byly z pražského gymnázia, tedy z hlavního města. V takto velkých městech bývají obecně postoje tolerantnější. V Praze se například můžeme každoročně setkat s festivalem Pride Prague, což je pochod za práva LGBT komunity, což také může evokovat vyšší míru tolerance v oblasti této problematiky.

Dívky si taktéž myslí, že současná česká společnost je spíše tolerantní. Tuto možnost zvolilo 52 % dívek a 40 % chlapců. Ovšem chlapci také volili možnost spíše ne, celkem ji zvolilo 45 % chlapců. Tento jev můžeme přisuzovat tomu, že chlapci obecně jsou méně tolerantní, a tudíž za méně tolerantní považují celou českou společnost. V druhé části

dotazníku, tedy u škálových otázek měli studující zareagovat na výrok: „*Považuji za důležité, aby rostla míra tolerance homosexuality ve společnosti.*“ Dívky tuto skutečnost považovaly za o něco málo důležitější než chlapci (více viz dále v této kapitole).

Myslíš si, že je současná česká společnost k homosexualitě tolerantní?	Před konáním programu primární prevence/ první setkání					Po konání programu primární prevence/ druhé setkání				
	rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne	nevím	rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne	nevím
Třída s programem primární prevence	3%	51%	39%	2%	5%	7%	52%	33%	0%	8%
Třída bez programu primární prevence	8%	37%	44%	0%	11%	0%	38%	50%	4%	8%

Myslíš si, že je současná česká společnost k homosexualitě tolerantní?	Před konáním programu primární prevence/ první setkání				
	rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne	nevím
dívky	4%	52%	38%	0%	6%
chlapci	5%	40%	45%	3%	8%

V následující části kapitoly se budu zabývat analýzou a interpretací výsledků ze škálových otázek dotazníku. V otázce bylo vždy nějaké tvrzení a studující si měli na škále od 1 (ANO) – 5 (NE) zvolit, ke které možnosti se přiklání. Pod každým tvrzením byly dvě stejné škály s tím, že jedna platila pro gaye a druhá pro lesby. Tuto formu otázky jsem zvolila z již výše zmíněného důvodu, že obecně panují horší postoje k mužské homosexualitě než k té ženské, tak aby pro respondenty/respondentky bylo jednodušší neměli/y tak dilema v rozhodování. Taktéž při pilotáži se u jedné uzavřené otázky ukázalo, že respondenti měli/y problém odpovědět, pokud otázka byla spojená jak pro muže, tak pro ženy.

Otázka vypadala například takto<sup>13</sup>:

20, Snažím se vyhýbat jakémukoli kontaktu s homosexuálně orientovanými jedinci.

Platí pro gaye

ANO	1	2	3	4	5	NE
-----	---	---	---	---	---	----

Platí pro lesby

ANO	1	2	3	4	5	NE
-----	---	---	---	---	---	----

Tabulky ukazují, kolik studentů/studentek označilo čísla 1 – 5 v závislosti na tom, zdali se jednalo o škálu pro gaye či škálu pro lesby. Pod udávanými čísly můžeme vidět celkový průměr všech čísel a směrodatnou odchylku. Čím větší je směrodatná odchylka, tím více se studující ve svých odpovědích rozcházel.

<sup>13</sup> Celé znění všech dotazníků je nalezeno v kapitole Přílohy.



V teoretické části práce jsem zmínila, že pracuji s koncepcí postojů, podle které se postoje dělí na tři různé složky. Jedná se složku kognitivní, afektivní a behaviorální. Nejdříve se budu zabývat otázkami zaměřenými na složku behaviorální, která představuje diskriminaci, čili negativní činy proti menšině. Na tuto složku byly v dotazníku zaměřeny celkem čtyři otázky. Jednalo se o otázky: „*Snažím se vyhýbat jakémukoli kontaktu s homosexuálně orientovanými jedinci.*“, „*Kdybych se dozvěděl/a, že je můj kamarád/ka homosexuálně orientovaná, přestal/a bych se s ním/ní kamarádit.*“, „*Kdyby si ke mně ve vlaku přisedl homosexuální pár, přisedl/a bych si na jiné místo.*“ a „*Byl/a bych schopen/schopna napadnout (fyzicky i slovně) člověka pouze proto, že je homosexuálně orientovaný.*“

V následujících tabulkách se můžeme přesvědčit, že co se týká behaviorální složky postojů, tedy negativních činů proti menšině včetně diskriminace, studující by se takovému chování vyhnuli. Nesnaží se kontaktu s homosexuálně orientovanými lidmi záměrně vyhýbat, neměli by problém s homosexuálně orientovaným kamarádem/kamarádkou, nepřesedli by si na jiné místo, kdyby se v jejich blízkosti ocitl homosexuální pár ani by nebyli schopni fyzicky či slovně napadnout člověka pouze proto, že je homosexuálně orientovaný. Znamená to tedy, že postoje se zaměřením na jejich behaviorální složku měli/y respondenti/respondentky již pozitivní před konáním preventivního programu, resp. při prvním setkání.

Můžeme vidět, že nejbližší se hodnotě 5 (Před programem třídy s PP<sup>14</sup> – G<sup>15</sup>=4,75/L<sup>16</sup>=4,90, po programu třídy s PP – G=4,81/L=4,84. První setkání třída bez PP – G=4,96/L=5,00, druhé setkání – G=4,67/L=4,67.)<sup>17</sup>, tedy absolutnímu ne, se studující průměrně blížili v otázce týkající se fyzického či slovního napadení homosexuálně orientovaného člověka, a to jak ve výzkumné tak kontrolní skupině. Dále se průměrně odpovědi blížili hodnotě 5 (Před programem třídy s PP – G=4,64/L=4,78, po programu třídy s PP – G=4,55/L=4,79. První setkání třída bez PP – G=4,56/L=4,52, druhé setkání – G=4,38/L=4,35.), u tvrzení: „*Kdybych se dozvěděl/a, že je můj kamarád/ka homosexuálně orientovaná, přestal/a bych se s ním/ní kamarádit.*“. Můžeme tedy pozorovat, že co se týká

---

<sup>14</sup> Zkratka PP = primární prevence

<sup>15</sup> Zkratka G = škála pro gaye

<sup>16</sup> Zkratka L = škála pro lesby

<sup>17</sup> V tabulkách je u každé hodnoty také uvedena směrodatná odchylka (čím je směrodatná odchylka větší, tím více se studujících ve svých odpovědích rozcházeli).

kamarádských vztahů studujících, není pro ně sexuální orientace jejich přátel tak důležitá, aby se s ním/ní kvůli tomu přestali přátelit. Toto považuji za velice důležité zjištění, protože pro homosexuálně orientovaného člověka je velmi významné vědět, že má podporu minimálně u přátel, pokud rodina prochází šokem a homosexualitu svého dítěte (zatím) nedokázala přijmout. V teoretické části práce jsem zmínila, že některé rodiče nedokážou zjištění, že mají syna/dceru gaye/lesbu a dokonce ho/ji vyhodí z domu nebo je to pro ně důvod přerušit se svým dítětem veškeré kontakty. V tuto chvíli je pomoc přátel velice důležitá a homosexuálnímu jedinci to může usnadnit situaci jak z hlediska podpory psychické, tak ji jiné (poskytnutí zázemí, finanční pomoc, atd.)

U výroku: „*Kdyby si ke mně ve vlaku přisedl homosexuální pár, přisedl/a bych si na jiné místo.*“, můžeme vidět o něco málo nižší průměrnou hodnotu než u ostatních<sup>5</sup> (Před programem třídy s PP –  $G=3,89/L=4,22$ , po programu třídy s PP –  $G=4,10/L=4,45$ . První setkání třída bez PP –  $G=3,67/L=3,93$ , druhé setkání –  $G=3,88/L=3,83$ .). Také máme možnost si všimnout, že je zde nepatrně vyšší směrodatná odchylka, tedy že se studující ve svých výpovědích více rozcházel. Tuto skutečnost si vysvětluji tak, že vzhledem k hodnotám, které vyšly u ostatních výroků, respondentům/respondentkám nevadí samotná přítomnost homosexuálního páru v jejich blízkosti, ale možná spíše projevy homosexuality na veřejnosti. Otázce, která byla také v dotazníku: „*Vadí Ti projevy ŽENSKÉ/MUŽSKÉ homosexuality na veřejnosti?*“ jsme se již věnovali a víme, že většina studujících se přiklání k hodnotám spíše ne a rozhodně ne, ovšem nezanedbatelné procento studujících volilo možnost rozhodně ano a spíše ano. Také je možné, že při konkrétním výroku při konkrétní situaci si studující uvědomili, že projevy homosexuality na veřejnosti jim ve skutečnosti vadí víc, než si dokáží připustit.

U žádného výroku před konáním preventivního programu nebyl na hladině významnosti 5 % prokázán statisticky významný rozdíl mezi skupinami u gayů ani u leseb. Obě skupiny tedy skórovaly směrem k pozitivním postojům stejně.

Po konání preventivního programu byl na hladině významnosti 5 % prokázán statisticky významný rozdíl mezi skupinami v případě leseb u těchto výroků: „*Snažím se vyhýbat jakémukoli kontaktu s homosexuálně orientovanými jedinci.*“, „*Kdybych se dozvěděl/a, že je můj kamarád/ka homosexuálně orientovaná, přestal/a bych se s ním/ní kamarádit.*“ a „*Kdyby si ke mně ve vlaku přisedl homosexuální pár, přisedl/a bych si na jiné místo.*“ V tabulce můžeme vidět, že hodnoty u těchto výroků na škálách, které platily pro lesby, ve skupině výzkumné nepatrně stouply, ovšem naopak ve skupině kontrolní

klesly. Tento vzestup, resp. pokles ale vnímám jako nepatrný, nemůžeme tedy mluvit o výrazném zlepšení postojů k lesbám ve skupině výzkumné. V případě gayů nebyl na hladině významnosti 5 % prokázán statisticky významný rozdíl mezi skupinami, což můžeme označit za překvapivé, vzhledem k o něco horším počátečním postojům ke gayům, by zde byl umožněn větší prostor pro změnu postojů, která ovšem nenastala.

U výroku: „Byl/a bych schopen/schopna napadnout (fyzicky i slovně) člověka pouze proto, že je homosexuálně orientovaný.“ nebyl na hladině významnosti 5 % prokázán statisticky významný rozdíl mezi skupinami v případě gayů i leseb. Jak jsem již zmínila výše, u tohoto výroku můžeme vidět nejvyšší dosažené hodnoty vůbec a taktéž minimální směrodatné odchylky. Studující se tedy ve svých odpovědích téměř neodlišovali a drtivá většina označila možnost 5, tedy NE.

Snažím se vyhnout jakémukoli kontaktu s homosexuálně orientovanými	Před konáním programu primární prevence/ první setkání											Po konání programu primární prevence/ druhé setkání												
	1		2		3		4		5		nezodp.	1		2		3		4		5		nezodp.		
	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L		
	2	3	3	1	12	8	16	15	28	33	0	1	1	0	4	1	8	7	13	10	32	40	0	0
Třída s programem primární prevence	GAYOVÉ - průměr = 4,07 / směrodatná odchylka = 1,07 LESBY - průměr = 4,23 / směrodatná odchylka = 1,07											GAYOVÉ - průměr = 4,22/ směrodatná odchylka = 1,03 LESBY - průměr = 4,53 / směrodatná odchylka = 0,77												
Třída bez programu primární prevence	0	0	2	2	2	3	9	4	14	18	0	0	1	1	4	3	2	1	8	6	9	13	0	0
	GAYOVÉ - průměr = 4,30 / směrodatná odchylka = 0,90 LESBY - průměr = 4,41 / směrodatná odchylka = 0,95											GAYOVÉ - průměr = 3,83 / směrodatná odchylka = 1,21 LESBY - průměr = 4,13 / směrodatná odchylka = 1,20												

Kdybych se dozvěděl/a, že je můj kamarád/ka homosexuálně orientovaná, přestala bych se s ní/ním kamarádit.	Před konáním programu primární prevence/ první setkání											Po konání programu primární prevence/ druhé setkání												
	1		2		3		4		5		nezodp.	1		2		3		4		5		nezodp.		
	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L		
	0	1	1	0	2	0	15	9	43	50	0	1	1	0	4	1	8	7	13	10	32	40	0	0
Třída s programem primární prevence	GAYOVÉ - průměr = 4,64 / směrodatná odchylka = 0,63 LESBY - průměr = 4,78 / směrodatná odchylka = 0,61											GAYOVÉ - průměr = 4,55 / směrodatná odchylka = 0,87 LESBY - průměr = 4,79 / směrodatná odchylka = 0,64												
Třída bez programu primární prevence	0	0	1	1	2	3	5	4	19	19	0	0	1	1	0	0	2	2	7	7	14	13	0	1
	GAYOVÉ - průměr = 4,56 / směrodatná odchylka = 0,79 LESBY - průměr = 4,52 / směrodatná odchylka = 0,83											GAYOVÉ - průměr = 4,38 / směrodatná odchylka = 0,95 LESBY - průměr = 4,35 / směrodatná odchylka = 0,96												

Kdyby si ke mně ve vlaku přisedl homosexuální pár, přisedl/a bych si na jiné místo.	Před konáním programu primární prevence/ první setkání											Po konání programu primární prevence/ druhé setkání												
	1		2		3		4		5		nezodp.		1		2		3		4		5		nezodp.	
	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L
Třída s programem primární prevence	2	1	9	5	9	6	15	16	26	32	0	1	1	0	6	2	6	6	18	14	27	36	0	0
	GAYOVÉ - průměr = 3,89 / směrodatná odchylka = 1,20 LESBY - průměr = 4,22 / směrodatná odchylka = 1,03											GAYOVÉ - průměr = 4,10 / směrodatná odchylka = 1,06 LESBY - průměr = 4,45 / směrodatná odchylka = 0,81												
Třída bez programu primární prevence	4	3	2	2	4	2	6	7	11	13	0	0	2	1	1	3	5	4	6	7	10	9	0	0
	GAYOVÉ - průměr = 3,67 / směrodatná odchylka = 1,44 LESBY - průměr = 3,93 / směrodatná odchylka = 1,36											GAYOVÉ - průměr = 3,88 / směrodatná odchylka = 1,24 LESBY - průměr = 3,83 / směrodatná odchylka = 1,18												

Byl/a bych schopen/schopna napadnout (fyzicky i slovně) člověka pouze proto, že je homosexuálně orientovaný.	Před konáním programu primární prevence/ první setkání										Po konání programu primární prevence/ druhé setkání									
	1		2		3		4		5		nezodp.		1		2		3		4	
	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L
Třída s programem primární prevence	1	0	0	0	2	1	7	4	51	55	0	1	0	0	1	1	1	6	4	50
	GAYOVÉ - průměr = 4,75 / směrodatná odchylka = 0,67 LESBY - průměr = 4,90 / směrodatná odchylka = 0,35										GAYOVÉ - průměr = 4,81 / směrodatná odchylka = 0,54 LESBY - průměr = 4,84 / směrodatná odchylka = 0,52									
Třída bez programu primární prevence	0	0	0	0	0	0	1	0	26	27	0	0	1	1	0	0	1	1	2	20
	GAYOVÉ - průměr = 4,96 / směrodatná odchylka = 0,19 LESBY - průměr = 5,00 / směrodatná odchylka = 0										GAYOVÉ - průměr = 4,67 / směrodatná odchylka = 0,90 LESBY - průměr = 4,67 / směrodatná odchylka = 0,90									

Co se týká postojů chlapců a dívek, i tady se nám potvrdilo, že dívky jsou k homosexualitě a homosexuálně orientovaným lidem tolerantnější než muži, ovšem ten rozdíl mezi nimi je velmi malý. Chlapci mají také o něco horší postoje ke gayům než k lesbám. Vysvětlení můžeme nalézt opět v genderovém řádu, kterému jsem se hojně věnovala v teoretické části práce a několikrát ho zmínila také v analýze dotazníku.

U tvrzení: „*Snažím se vyhybat jakémukoli kontaktu s homosexuálně orientovaným člověkem.*“ nás nemohla vysoká průměrná hodnota překvapit (Dívky – G=4,56/L=4,50. Chlapci – G=3,63/L=4,03.), jelikož v kapitole o výzkumném souboru jsem uvedla tabulku, kde jsme mohli vidět, že 63 % dívek a 43 % chlapců ve svém okolí zná homosexuálně orientovaného člověka a nejčastěji studující uváděli, že se jedná o jejich kamarády/kamarádky. Opět však můžeme vidět, že chlapci uváděli nižší průměrnou hodnotu u gayů.

Potvrzuje se nám také, že sexuální orientace není důležité hledisko, co se týká přátelství. Již výše jsem uvedla tabulku, kde studující odpovídali na otázku: „*Vadilo by ti, kdyby tvůj kamarád či kamarádka byli homosexuálně orientovaní?*“, kde 74 % dívek zvolilo možnost rozhodně ne a 42 %, resp. 23 % chlapců zvolilo možnost spíše ne, resp. rozhodně ne.

U průměrných hodnot, ze skupiny chlapců a dívek jsem mohla t-test provést pouze před konáním preventivního programu z důvodu již zmíněné chyby při tvorbě Druhého dotazníku, resp. Úvodního dotazníku 2.

U výroku: „*Snažím se vyhybat jakémukoli kontaktu s homosexuálně orientovaným člověkem.*“ byl na hladině významnosti 5 % prokázán statisticky významný rozdíl mezi chlapci a dívkami v případě gayů i leseb. Na tomto výroku tedy můžeme vidět rozdíly v postojích chlapců a dívek k homosexuálně orientovaným jedincům. Dívky mají k homosexuálně orientovaným jedincům pozitivnější postoje než chlapci, kteří ale mají lepší postoje k lesbám než ke gayům. Pouze u dvou výroků se projeví horší postoje

chlapců také k lesbám. Jedním z těchto výroků je právě tento výrok. Ovšem u všech ostatních tvrzení se horší postoje projevily pouze ke gayům. Potvrzuje se nám tedy, že chlapci mají horší postoje ke gayům než dívky, zatímco u leseb se tento rozdíl neprokázal. Pro vysvětlení se můžeme opět obrátit na genderový řád.

Snažím se vyhnout jakémukoli kontaktu s homosexuálně orientovanými jedinci.	Před konáním programu primární prevence/ první setkání											
	1		2		3		4		5		nezodp.	
	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L
dívky	0	1	0	1	6	4	9	9	33	33	0	0
GAYOVÉ - průměr = 4,56 / směrodatná odchylka = 0,71 LESBY - průměr = 4,50 / směrodatná odchylka = 0,90												
chlapci	2	2	5	2	8	7	16	10	9	18	0	1
GAYOVÉ - průměr = 3,63 / směrodatná odchylka = 1,11 LESBY - průměr = 4,03 / směrodatná odchylka = 1,14												

Kdybich se dozvěděl/a, že je můj kamarád/ka homosexuálně orientovaný, přestala bych se s ním/ ní kamarád/it.	Před konáním programu primární prevence/ první setkání											
	1		2		3		4		5		nezodp.	
	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L
dívky	0	1	0	0	0	2	2	5	46	40	0	0
GAYOVÉ - průměr = 4,96 / směrodatná odchylka = 0,20 LESBY - průměr = 4,73 / směrodatná odchylka = 0,74												
chlapci	0	0	2	2	7	4	10	18	18	16	0	1
GAYOVÉ - průměr = 4,20 / směrodatná odchylka = 0,81 LESBY - průměr = 4,67 / směrodatná odchylka = 0,65												

Kdyby si ke mně ve vlaku přisedl homosexuální pár, přisedl/a bych si na jiné místo.	Před konáním programu primární prevence/ první setkání											
	1		2		3		4		5		nezodp.	
	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L
dívky	3	3	3	3	5	4	11	13	26	25	0	0
GAYOVÉ - průměr = 4,13 / směrodatná odchylka = 1,21 LESBY - průměr = 4,13 / směrodatná odchylka = 1,20												
chlapci	3	1	8	4	8	4	10	10	11	20	0	1
GAYOVÉ - průměr = 3,45 / směrodatná odchylka = 1,28 LESBY - průměr = 4,13 / směrodatná odchylka = 1,11												

Byl/a bych schopen/schopna napadnout (fyzicky i slovně) člověka pouze proto, že je homosexuálně orientovaný.	Před konáním programu primární prevence/ první setkání											
	1		2		3		4		5		nezodp.	
	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L
dívky	0	0	0	0	0	0	2	2	46	46	0	0
GAYOVÉ - průměr = 4,96 / směrodatná odchylka = 0,20 LESBY - průměr = 4,96 / směrodatná odchylka = 0,20												
chlapi	1	0	0	0	2	1	6	2	31	36	0	1
GAYOVÉ - průměr = 4,65 / směrodatná odchylka = 0,79 LESBY - průměr = 4,90 / směrodatná odchylka = 0,38												

Druhou složkou postojů, kterou se budu zabývat, je složka kognitivní, která zahrnuje názory a myšlenky osoby o předmětu postoje. Na tuto složku bylo v dotazníku zaměřeno celkem 6 výroků, těmi jsou: „Homosexuálně orientovaní lidé by měli být odděleni od zbytku společnosti (samotné bydlení, zvláštní pracovní místa.)“, „Homosexuálně orientovaní lidé by měli být donuceni podstoupit psychologickou léčbu.“, „Považuji za důležité, aby rostla míra tolerance homosexuality ve společnosti.“, „Pokud bych o své oblíbené slavné osobnosti (zpěváci, herci, atd.) zjistil/a, že je homosexuálně orientovaný/á, změnil by se můj názor na jeho/její tvorbu.“ a „Ve volbách do veřejné funkce bych měl/a problém volit homosexuálně orientovaného člověka.“

V následujících tabulkách můžeme opět pozorovat, že postoje studujících týkající se kognitivní složky, můžeme označit za pozitivní již před konáním samotného programu primární prevence proti homofobii. Nejdříve se budu věnovat výroku: „Považuji za důležité, aby rostla míra tolerance homosexuality ve společnosti.“ Z tabulky vidíme, že studující ve výzkumné skupině v hodnocení dosáhli průměrné hodnoty 1,97 a ve skupině kontrolní 1,96. Rozdíl mezi nimi tedy není signifikantní. Ani toto číslo by nás vzhledem k ostatním výše zmíněným odpovědím či hodnotám nemělo překvapit. Zatím jsme měli možnost pozorovat, že respondenti/respondentky mají pozitivní postoje k homosexualitě, ale za velice pozitivní zjištění pokládám to, že sami považují za důležité, aby míra tolerance k homosexualitě ve společnosti rostla.

U ostatních výroků dále můžeme vidět, že se průměrné hodnoty opět blíží hodnotě 5, tedy NE. První dva výroky, tedy: „*Homosexuálně orientovaní lidé by měli být odděleni od zbytku společnosti (samotné bydlení, zvláštní pracovní místa.)*“ (Před programem třídy s PP – G=4,92/L=4,95, po programu třídy s PP – G=4,86/L=4,88. První setkání třída bez PP – G=4,93/L=4,93, druhé setkání – G=4,71/L=4,71.) a „*Homosexuálně orientovaní lidé by měli být donuceni podstoupit psychologickou léčbu.*“ (Před programem třídy s PP – G=4,77/L=4,78, po programu třídy s PP – G=4,61/L=4,63. První setkání třída bez PP – G=4,85/L=4,85, druhé setkání – G=4,63/L=4,63.) byly poměrně radikální a vidíme, až na jednoho respondenta/respondentku nikdo neoznačil hodnotu nižší jen 3. Naprostá většina označila hodnotu 5. Tato skutečnost mě vzhledem k ostatním odpovědím a hodnotám absolutně nepřekvapuje a taktéž jsem to u těchto výroků předpokládala více než u jiných, kde by se postoje mohly častěji lišit.

Co se týká změny názoru na oblíbenou celebritu po zjištění, že se řadí k LGBT komunitě, tady mě taktéž hodnota blízká se číslu 5 nijak nepřekvapila (Před programem třídy s PP – G=4,49/L=4,48, po programu třídy s PP – G=4,52/L=4,57. První setkání třída bez PP – G=4,48/L=4,48, druhé setkání – G=4,25/L=4,17.). Vzhledem k reakcím na zjištění, že je některá slavná osobnost homosexuální, při aktivitě preventivního programu Fotky a diskuse, kde studující reagovali překvapeně v pozitivním slova smyslu. Nevšimla jsem si žádné pohoršené či negativní reakce či užívání homofobního jazyka. Tato aktivita také na studující udělala největší dojem a nejvíce se k ní v evaluačních otázkách vraceli.<sup>18</sup>

V poslední tabulce můžeme vidět, že ani volbu homosexuálně orientovaného člověka do veřejné funkce by studující nevnímali jako něco, s čím by nesouhlasili (Před programem třídy s PP – G=4,25/L=4,25, po programu třídy s PP – G=4,17/L=4,21. První setkání třída bez PP – G=4,30/L=4,33, druhé setkání – G=3,92/L=3,92.). Naopak dle mého názoru je dnes (nejen mezi mladými lidmi) spíše moderní volit člověka, který je součástí nějaké menšiny či se v něčem odlišuje od ostatních. Vzpomeňme na prvního černošského amerického prezidenta Baracka Obamu či poměrně úspěšného kandidáta na českého prezidenta, potetovaného Vladimíra Franze.

Stejně jako u otázek týkajících se behaviorální složky postojů jsem i u otázek, které se týkají složky kognitivní, provedla nepárový dvouvýběrový t-test pro porovnání hodnot mezi výzkumnou a kontrolní skupinou. Před konáním preventivního programu nebyl na hladině významnosti 5 % u pěti zmíněných výroků prokázán statisticky významný rozdíl

---

<sup>18</sup> Více v kapitole 8.2 Analýza evaluačních otázek.

mezi skupinami v případě gayů i leseb. Výsledek byl stejný i po konání preventivního programu. To znamená, že program nevyvolal v experimentální skupině žádnou významnou změnu oproti skupině kontrolní.

Homosexuálně orientovaní lidé by měli být odděleni od zbytku společnosti (samostatné bydlení, zvláštní pracovní místa).	Před konáním programu primární prevence/ první setkání							Po konání programu primární prevence/ druhé setkání						
	1	2	3	4	5	nezodp.		1	2	3	4	5	nezodp.	
	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L
Třídy s programem primární prevence	0	0	0	0	0	5	3	56	57	0	1	0	0	0
	GAYOVÉ - průměr = 4,92 / směrodatná odchylka = 0,27 LESBY - průměr = 4,95 / směrodatná odchylka = 0,22							GAYOVÉ - průměr = 4,86 / směrodatná odchylka = 0,43 LESBY - průměr = 4,88 / směrodatná odchylka = 0,37						
Třída bez programu primární prevence	0	0	0	0	0	2	2	25	0	0				
	GAYOVÉ - průměr = 4,93 / směrodatná odchylka = 0,26 LESBY - průměr = 4,93 / směrodatná odchylka = 0,26							GAYOVÉ - průměr = 4,71 / směrodatná odchylka = 0,89 LESBY - průměr = 4,71 / směrodatná odchylka = 0,89						

Homosexuálně orientovaní lidé by měli být donuceni podstoupit psychologickou léčbu.	Před konáním programu primární prevence/ první setkání							Po konání programu primární prevence/ druhé setkání						
	1	2	3	4	5	nezodp.		1	2	3	4	5	nezodp.	
	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L
Třídy s programem primární prevence	2	2	0	0	1	1	4	3	54	0	1	3	2	0
	GAYOVÉ - průměr = 4,77 / směrodatná odchylka = 0,78 LESBY - průměr = 4,78 / směrodatná odchylka = 0,78							GAYOVÉ - průměr = 4,61 / směrodatná odchylka = 0,99 LESBY - průměr = 4,63 / směrodatná odchylka = 0,93						
Třída bez programu primární prevence	0	0	0	0	1	1	2	2	24	24	0	0		
	GAYOVÉ - průměr = 4,85 / směrodatná odchylka = 0,45 LESBY - průměr = 4,85 / směrodatná odchylka = 0,45							GAYOVÉ - průměr = 4,63 / směrodatná odchylka = 1,03 LESBY - průměr = 4,63 / směrodatná odchylka = 1,03						

Považuji za důležité, aby rostla míra tolerance homosexuality ve společnosti.	Před konáním programu primární prevence/ první setkání						Po konání programu primární prevence/ druhé setkání					
	1	2	3	4	5	nezodp.	1	2	3	4	5	nezodp.
Třídy s programem primární prevence	25	21	11	0	4	0	27	13	14	1	3	0
	průměr = 1,97 směrodatná odchylka = 1,09						průměr = 1,97 směrodatná odchylka = 1,11					
Třída bez programu primární prevence	13	6	4	4	0	0	14	4	2	3	1	0
	průměr = 1,96 směrodatná odchylka = 1,10						průměr = 1,88 směrodatná odchylka = 1,24					

Pokud bych o své oblíbené slavné osobnosti (zpěváci, herci, atd.) zjistil/a, že je homosexuálně orientovaný/á, změnil by se můj názor na jeho/její tvorbu.	Před konáním programu primární prevence/ první setkání						Po konání programu primární prevence/ druhé setkání					
	1	2	3	4	5	nezodp.	1	2	3	4	5	nezodp.
	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L
Třídy s programem primární prevence	2	3	2	1	4	4	9	8	44	44	0	1
	GAYOVÉ - průměr = 4,49 / směrodatná odchylka = 0,99 LESBY - průměr = 4,48 / směrodatná odchylka = 1,04						GAYOVÉ - průměr = 4,52 / směrodatná odchylka = 0,93 LESBY - průměr = 4,57 / směrodatná odchylka = 0,89					
Třída bez programu primární prevence	0	0	0	0	4	6	6	17	17	0	0	
	GAYOVÉ - průměr = 4,48 / směrodatná odchylka = 0,74 LESBY - průměr = 4,48 / směrodatná odchylka = 0,74						GAYOVÉ - průměr = 4,25 / směrodatná odchylka = 1,23 LESBY - průměr = 4,17 / směrodatná odchylka = 1,21					

Ve volbách do veřejné funkce měl/a problém volit homosexuálně orientovaného člověka.	Před konáním programu primární prevence/ první setkání									Po konání programu primární prevence/ druhé setkání														
	1		2		3		4		5		nezodp.		1		2		3		4		5		nezodp.	
	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L
Třídy s programem primární prevence	3	3	3	2	7	8	11	12	37	36	0	0	4	3	6	5	2	3	10	12	36	34	0	0
	GAYOVÉ - průměr = 4,25 / směrodatná odchylka = 1,14 LESBY - průměr = 4,25 / směrodatná odchylka = 1,11												GAYOVÉ - průměr = 4,17 / směrodatná odchylka = 1,29 LESBY - průměr = 4,21 / směrodatná odchylka = 0,20											
Třídy bez programu primární prevence	0	0	3	3	3	3	4	3	17	18	0	0	1	1	3	3	4	4	5	5	11	11	0	0
	GAYOVÉ - průměr = 4,30 / směrodatná odchylka = 1,05 LESBY - průměr = 4,33 / směrodatná odchylka = 1,05												GAYOVÉ - průměr = 3,92 / směrodatná odchylka = 1,22 LESBY - průměr = 3,92 / směrodatná odchylka = 1,22											

Co se týká rozdělení studujících dle pohlaví, v tabulkách můžeme pozorovat, že v postojích, týkající se jejich kognitivní složky, se chlapci a dívky téměř neliší. Pouze u výroku: „Považuji za důležité, aby rostla míra tolerance homosexuality ve společnosti.“ se postoje chlapců a dívek liší o něco výrazněji. Hodnocení dívek dosáhlo průměrné hodnoty 1,67 a chlapců 2,38. Toto opět přikládám skutečnosti, že dívky/ženy jsou v otázkách LGBT problematiky tolerantnější než chlapci/muži a mohou tak citlivěji vnímat různé druhy diskriminace či negativní postoje vůči LGBT komunitě. Právě proto, dle mého názoru mají větší tendence považovat za důležité, aby rostla míra tolerance v této oblasti.

U výroků: „Homosexuálně orientovaní lidé by měli být odděleni od zbytku společnosti (samotné bydlení, zvláštní pracovní místa).“, „Homosexuálně orientovaní lidé by měli být donuceni podstoupit psychologickou léčbu.“, „Pokud bych o své oblíbené slavné osobnosti (zpěváci, herci, atd.) zjistil/a, že je homosexuálně orientovaný/á, změnil by se můj názor na jeho/její tvorbu.“ a „Ve volbách do veřejné funkce bych měl/a problém volit homosexuálně orientovaného člověka.“ nebyl mezi dívkami a chlapci na hladině významnosti 5 % prokázán statistický rozdíl u gayů ani u leseb. Zatímco u výroku „Považuji za důležité, aby rostla míra tolerance homosexuality ve společnosti.“ byl na hladině významnosti 5 % prokázán statistický rozdíl. V tabulce tedy můžeme vidět, že s výrokem více souhlasily dívky, které se přiklápely k možnosti ANO (1,63) oproti chlapcům (2,38). Dle mého je to právě v důsledku vyšší tolerance dívek k LGBT problematice, které tudíž považují za důležité, aby míra tolerance ještě více rostla.

Homosexuálně orientovaní lidé by měli být odděleni od zbytku společnosti (samostatné bydlení, zvláštní pracovní místa).	Před konáním programu primární prevence/ první setkání											
	1		2		3		4		5		nezodp.	
	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L
dívky	0	0	0	0	0	0	2	2	46	46	0	0
	GAYOVÉ - průměr = 4,96 / směrodatná odchylka = 0,20 LESBY - průměr = 4,96 / směrodatná odchylka = 0,20											
chlapci	0	0	0	0	0	0	5	3	35	36	0	1
	GAYOVÉ - průměr = 4,88 / směrodatná odchylka = 0,33 LESBY - průměr = 4,92 / směrodatná odchylka = 0,27											

Homosexuálně orientovaní lidé by měli být donuceni podstoupit psychologickou léčbu.	Před konáním programu primární prevence/ první setkání											
	1		2		3		4		5		nezodp.	
	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	L	G
dívky	1	1	0	0	0	0	2	2	45	45	0	0
	GAYOVÉ - průměr = 4,88 / směrodatná odchylka = 0,61 LESBY - průměr = 4,88 / směrodatná odchylka = 0,61											
chlapci	1	1	0	0	2	2	4	3	33	33	0	1
	GAYOVÉ - průměr = 4,70 / směrodatná odchylka = 0,78 LESBY - průměr = 4,72 / směrodatná odchylka = 0,78											



Pokud bych o své oblíbené slavné osobnosti (zpěváci, herci, atd.) zjistil/a, že je homosexuálně orientovaný/á, změnil by se můj názor na jeho/její tvorbu.	Před konáním programu primární prevence/ první setkání									
	1		2		3		4		5	
	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L
divky	1	1	1	1	2	2	8	9	36	35
	GAYOVÉ - průměr = 4,60 / směrodatná odchylka = 0,84 LESBY - průměr = 4,58 / směrodatná odchylka = 0,84									
chlapci	1	2	1	0	6	6	7	5	25	26
	GAYOVÉ - průměr = 4,35 / směrodatná odchylka = 0,99 LESBY - průměr = 4,36 / směrodatná odchylka = 1,07									

Ve volbách do veřejné funkce měl/a problém volit homosexuálně orientovaného člověka.	Před konáním programu primární prevence/ první setkání									
	1		2		3		4		5	
	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L
divky	1	1	4	4	3	4	5	4	35	35
	GAYOVÉ - průměr = 4,44 / směrodatná odchylka = 1,06 LESBY - průměr = 4,42 / směrodatná odchylka = 1,08									
chlapci	2	2	2	1	7	7	10	11	19	19
	GAYOVÉ - průměr = 4,05 / směrodatná odchylka = 1,14 LESBY - průměr = 4,10 / směrodatná odchylka = 1,09									

Považuji za důležité, aby rostla míra tolerance homosexuality ve	Před konáním programu primární prevence/ první setkání					
	1	2	3	4	5	nezodp.
divky	29	10	7	2	0	0
	průměr = 1,63 směrodatná odchylka = 0,89					
chlapci	9	17	8	2	4	0
	průměr = 2,38 směrodatná odchylka = 1,18					

V poslední části této kapitoly se zaměřím na afektivní složku postojů, která obsahuje city nebo emoce člověka k předmětu postoje. Na tuto složku postojů byly v dotazníku zaměřeny celkem 3 výroky. Jednalo se o výroky: „*Bál/a bych se, kdybych měl/a učitelku nebo učitele, kteří by byli homosexuálně orientovaní.*“, „*Naštvalo by mě, kdyby se mými sousedy stal homosexuální pár.*“ a „*Kdybych se ocitl/a v blízkosti homosexuálně orientovaného člověka, pociťoval/a bych obavy nebo úzkost.*“ I v této oblasti můžeme vidět, že se téměř všechny hodnoty blíží číslu 5 (První výrok - před programem třídy s PP – G=4,02/L=4,28, po programu třídy s PP – G=4,31/L=4,52. První setkání třída bez PP – G=4,04/L=4,07, druhé setkání – G=3,75/L=3,75. // Druhý výrok - před programem třídy s PP – G=4,49/L=4,61, po programu třídy s PP – G=4,38/L=4,53. První setkání třída bez PP – G=4,59/L=4,67, druhé setkání – G=4,08/L=3,96.), tedy odpovědi NE, což znamená, že i v afektivní (emocionální) složce vidíme u studujících ve velké míře tolerantní postoje. O něco málo nižší hodnotu můžeme vidět v kontrolní skupině u výroku: „*Kdybych se ocitl/a v blízkosti homosexuálně orientovaného člověka, pociťoval/a bych obavy nebo úzkost.*“, která se jako jediná blíží při prvním i druhém setkání hodnotě 4 (Před programem třídy s PP – G=4,23/L=4,49, po programu třídy s PP – G=4,28/L=4,44. První setkání třída bez PP – G=3,74/L=4,96, druhé setkání – G=3,79/L=3,79.). Již u výše zmíněného výroku týkajícího se behaviorální složky postojů: „*Kdyby si ke mně ve vlaku přisedl homosexuální pár, přesedl/a bych si na jiné místo.*“ jsme si mohli u kontrolní skupiny všimnout hodnoty blíží se číslu 4 (Před programem třídy s PP – G=3,89/L=4,22, po programu třídy s PP – G=4,10/L=4,45. První setkání třída bez PP – G=3,67/L=3,93, druhé setkání – G=3,88/L=3,83.). Toto číslo nás tedy nemůže překvapit. I přes to, že je to hodnota nižší než u ostatních výroků, stále ji vnímám jako velmi vysokou na škále od 1 do 5 a postoje hodnotím jako tolerantní.

Můžeme dále pozorovat, že průměrné hodnoty jsou téměř stejné před konáním programu, resp. při prvním setkání i po něm, resp. při druhém setkání. Opět se nám tedy potvrzuje, že postoje studentů/studentek, týkající se jejich afektivní složky, byly tolerantní již před konáním preventivního programu.

Před konáním preventivního programu nebyl u prvních dvou výroků na hladině významnosti 5 % prokázán statisticky významný rozdíl mezi skupinami v případě gayů ani leseb. U výroku: „*Kdybych se ocitl/a v blízkosti homosexuálně orientovaného člověka, pociťoval/a bych obavy nebo úzkost.*“ byl na hladině významnosti 5 % prokázán statistický významný rozdíl v případě leseb. Tuto skutečnost ovšem nemůžeme přikládat efektivitě preventivního programu, změna nastala z důvodu snížení hodnoty jak u kontrolní skupiny (ze 4,67 na 3,96), tak u skupiny experimentální (ze 4,61 na 4,53). Postoje studujících se tedy v případě toho výroky nezvýšily. Po konání preventivního programu u výroků: „*Bál/a bych se, kdybych měl/a učitelku nebo učitele, kteří by byli homosexuálně orientovaní.*“ a „*Kdybych se ocitl/a v blízkosti homosexuálně orientovaného člověka, pociťoval/a bych obavy nebo úzkost.*“ byl prokázán hladině významnosti 5 % statistický významný rozdíl v případě gayů i leseb. U výroku: „*Naštvalo by mě, kdyby se mými sousedy stal homosexuální pár.*“ prokázán hladině významnosti 5 % statistický významný rozdíl pouze v případě leseb. Je opět důležité říci, že tento jev nastal z důvodu snížení průměrných hodnot u kontrolní skupiny při druhém setkání, tedy průměrné hodnoty u skupiny výzkumné se po konání primární preventivního programu nezvýšily.

Bál/a bych se, kdybych měla učitelku nebo učitele, kteří by byli homosexuálně orientovaní.	Před konáním programu primární prevence/ první setkání												Po konání programu primární prevence/ druhé setkání											
	1		2		3		4		5		nezodp.		1		2		3		4		5		nezodp.	
	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L
Třída s programem primární prevence	3	3	9	2	6	8	9	10	34	38	0	0	1	0	3	1	8	5	11	15	35	37	0	0
	GAYOVÉ - průměr = 4,02 / směrodatná odchylka = 1,30 LESBY - průměr = 4,28 / směrodatná odchylka = 1,12												GAYOVÉ - průměr = 4,31 / směrodatná odchylka = 1,00 LESBY - průměr = 4,52 / směrodatná odchylka = 0,72											
Třída bez programu primární prevence	1	1	3	1	5	6	3	6	15	13	0	0	2	1	3	3	3	4	7	9	9	7	0	0
	GAYOVÉ - průměr = 4,04 / směrodatná odchylka = 1,23 LESBY - průměr = 4,07 / směrodatná odchylka = 1,09												GAYOVÉ - průměr = 3,75/ směrodatná odchylka = 1,30 LESBY - průměr = 3,75 / směrodatná odchylka = 1,13											

Naštvalo by mě, kdyby se mými sousedy stal homosexuální pár.	Před konáním programu primární prevence/ první setkání												Po konání programu primární prevence/ druhé setkání											
	1		2		3		4		5		nezodp.		1		2		3		4		5		nezodp.	
	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L
Třída s programem primární prevence	2	1	2	0	3	3	11	14	43	43	0	0	1	0	2	2	7	6	12	9	36	41	0	0
	GAYOVÉ - průměr = 4,49 / směrodatná odchylka = 0,97 LESBY - průměr = 4,61 / směrodatná odchylka = 0,73												GAYOVÉ - průměr = 4,38 / směrodatná odchylka = 0,94 LESBY - průměr = 4,53 / směrodatná odchylka = 0,81											
Třída bez programu primární prevence	0	0	1	1	2	1	4	4	20	21	0	0	2	1	0	3	5	4	4	4	13	12	0	0
	GAYOVÉ - průměr = 4,59 / směrodatná odchylka = 0,78 LESBY - průměr = 4,67 / směrodatná odchylka = 0,72												GAYOVÉ - průměr = 4,08 / směrodatná odchylka = 1,22 LESBY - průměr = 3,96 / směrodatná odchylka = 1,24											

Kdybych se ocitl/a v blízkosti homosexuálně orientovaného člověka, pociťoval/a bych obavy nebo úzkost.	Před konáním programu primární prevence/ první setkání												Po konání programu primární prevence/ druhé setkání											
	1		2		3		4		5		nezodp.		1		2		3		4		5		nezodp.	
	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L
Třída s programem primární prevence	2	0	4	1	8	8	11	12	36	40	0	0	2	0	2	1	7	8	13	13	33	35	1	1
	GAYOVÉ - průměr = 4,23 / směrodatná odchylka = 1,11 LESBY - průměr = 4,49 / směrodatná odchylka = 0,78												GAYOVÉ - průměr = 4,28 / směrodatná odchylka = 1,04 LESBY - průměr = 4,44 / směrodatná odchylka = 0,80											
Třída bez programu primární prevence	1	1	3	1	6	6	9	9	8	10	0	0	3	1	1	4	4	6	5	10	10	0	0	
	GAYOVÉ - průměr = 3,74 / směrodatná odchylka = 1,11 LESBY - průměr = 3,96 / směrodatná odchylka = 1,04												GAYOVÉ - průměr = 3,79 / směrodatná odchylka = 1,35 LESBY - průměr = 3,79 / směrodatná odchylka = 1,26											

Co se týká odlišností mezi afektivními postoji u chlapců a dívek, můžeme si zde všimnout nepatrných rozdílů, a to hlavně v prvních dvou výrocích, tedy: „*Bál/a bych se, kdybych měl/a učitelku nebo učitele, kteří by byli homosexuálně orientovaní.*“ (Dívky – G=4,52/L=4,17. Chlapci – G=3,43/L=4,28.) a „*Naštvalo by mě, kdyby se mými sousedy stal homosexuální pár.*“ (Dívky – G=4,79/L=4,75. Chlapci – G=4,20/L=4,48.) Chlapci uváděli průměrně nižší hodnoty v případě gayů, tedy spíše by se báli, kdyby měli učitele gaye a také by spíše pociťovali úzkost v případě blízkosti homosexuálně orientovaného člověka. Opět se můžeme pro vysvětlení obrátit směrem k genderovému řádu. Muži obecně hodnotí mužskou homosexualitu jako více ohrožující, což je spjato s vyššími nároky na to, být „správným“ mužem. Muži se také mezi sebou sami více kontrolují, právě proto mohou pociťovat úzkost při setkání s homosexuálně orientovaným mužem, či dokonce jejich homosexuálním učitelem. Přes to mám dojem, vzhledem k ostatním hodnotám a odpovědím, že se to týká spíše lidí, které studující neznají a nejsou to pro ně blízké osoby.

U výroku: „*Kdybych se ocitl/a v blízkosti homosexuálně orientovaného člověka, pociťoval/a bych obavy nebo úzkost.*“ nebyl mezi dívkami a chlapci na hladině významnosti 5 % prokázán statistický rozdíl u gayů ani u leseb. Naopak u výroku: „*Naštvalo by mě, kdyby se mými sousedy stal homosexuální pár.*“ byl mezi dívkami a chlapci na hladině významnosti 5 % prokázán statistický rozdíl u gayů i u leseb. Opět můžeme říci, že u dívek dosáhly průměrná hodnoty výše, tedy blíže hodnotě NE (G=4,79/L=4,76) než u chlapců (G=4,20/L=4,48), u kterých se opět ukázaly pozitivnější postoje k lesbám než ke gayům.

U výroku: „*Bál/a bych se, kdybych měl/a učitelku nebo učitele, kteří by byli homosexuálně orientovaní.*“ byl mezi dívkami a chlapci na hladině významnosti 5 % prokázán statistický rozdíl pouze u gayů. V tomto výroku dosáhla průměrná hodnota chlapců na škálách gayů dokonce hodnoty 3,43 (opět na škále 1 ANO – 5 NE), oproti

dívčím 4,52. Dá se tedy říci, že pro chlapce by tato skutečnost nebyla příjemná, přesto, vzhledem k na škále dosažené hodnotě 3,43 hodnotím tento fakt pozitivně.

Bál/a bych se, kdybych měla učitelku nebo učitele, kteří by byli homosexuálně orientovaní.	Před konáním programu primární prevence/ první setkání									
	1		2		3		4		5	
	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L
dívky	1	3	1	2	5	7	6	8	35	28
	GAYOVÉ - průměr = 4,52 / směrodatná odchylka = 0,91 LESBY - průměr = 4,17 / směrodatná odchylka = 1,20									
chlapci	3	1	11	1	6	7	6	8	14	23
	GAYOVÉ - průměr = 3,43 / směrodatná odchylka = 1,39 LESBY - průměr = 4,28 / směrodatná odchylka = 1,00									

Kdybych se ocitl/a v blízkosti homosexuálně orientovaného člověka, pocíval/a bych obavy nebo úzkost.	Před konáním programu primární prevence/ první setkání									
	1		2		3		4		5	
	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L
dívky	0	0	1	1	5	7	10	14	32	26
	GAYOVÉ - průměr = 4,52 / směrodatná odchylka = 0,76 LESBY - průměr = 4,35 / směrodatná odchylka = 0,80									
chlapci	3	1	6	1	9	7	10	7	12	24
	GAYOVÉ - průměr = 3,55 / směrodatná odchylka = 1,26 LESBY - průměr = 4,30 / směrodatná odchylka = 1,00									

Naštvalo by mě, kdyby se mými sousedy stal homosexuální pár.	Před konáním programu primární prevence/ první setkání									
	1		2		3		4		5	
	G	L	G	L	G	L	G	L	G	L
dívky	0	0	0	0	2	3	6	6	40	39
	GAYOVÉ - průměr = 4,79 / směrodatná odchylka = 0,50 LESBY - průměr = 4,75 / směrodatná odchylka = 0,56									
chlapci	2	1	3	1	3	1	9	12	23	24
	GAYOVÉ - průměr = 4,20 / směrodatná odchylka = 1,17 LESBY - průměr = 4,48 / směrodatná odchylka = 0,87									

Na tomto místě si již můžeme odpovědět na druhou výzkumnou otázku, která zní: „Dochází ke změně postojů týkající se homosexuality u studentů/studentek víceletých gymnázií po proběhnutí programu primární prevence?“ Z výše popsané analýzy otázek týkající se postojů studentů/studentek nám vyplynulo, že program primární prevence proti homofobii v konkrétních třídách postoje studentů/studentek nezlepšil a to, stejně jako u znalostí z toho důvodu, že studující měli pozitivní postoje již před jeho konáním.

Taktéž zde můžeme odpovědět na druhou část třetí výzkumné otázky, která zní: „Jak se liší znalosti a postoje v oblasti homosexuality u chlapců a u dívek?“ Jak nám analýza jednotlivých otázek či výroků ukázala, postoje chlapců a dívek v oblasti LGBT se nepatrně liší. Dívky jsou v postojích liberálnější než chlapci. Chlapci mají také horší postoje ke gayům než k lesbám.

## 8.2 Analýza evaluačních otázek

Ve druhém dotazníku, který jsem zadávala ve třídách, kde program primární prevence proti homofobii probíhal, byly obsaženy taktéž otázky evaluační. První část se zabývala hodnocením daného programu a jeho případnou přínosností pro studující a druhá část se zaměřovala přímo na změnu jejich postojů.

První otázkou bylo, zdali se studující díky preventivnímu programu dozvěděli něco nového. Jednalo se o otázku, kde měli na výběr ze čtyř možností (ne, ano – nové slovo, ano – novou informaci, ano – něco jiného), kde také mohli konkrétně uvést, co nového se dozvěděli. 54 % respondentů/respondentek zvolilo možnost ne. 29 % z nich označili/y možnost ano – nové slovo. Jednalo se o pojmy LGBT nebo coming out. Dále 17 % studujících uvedlo, že se dozvěděli nějakou novou informaci a všichni zmínili to, že nevěděli, že nějaká slavná osobnost patří do LGBT komunity.

Dozvěděl/a jsi se díky preventivnímu programu něco nového?	Po konání programu primární prevence			
	ne	ano - nové slovo	ano - novou informaci	ano - něco jiného
Třídy s programem primární prevence	54%	29%	17%	0%

Následovala otázka, která se týkala toho, zdali se účastníci programu dozvěděli něco, co je překvapilo. Pouze 12 % uvedlo, že ano a opět zmínili, že je překvapilo to, že některé celebrity patří do LGBT komunity.

Dozvěděl/a jsi se díky programu něco, co tě překvapilo?	Po konání programu primární prevence	
	ne	ano
Třídy s programem primární prevence	88%	12%

Další evaluační otázka byla otevřená a týkala se toho, jestli účastníci/účastnice na programu slyšeli/y něco, co nikdy neslyšeli/y ve škole či co bylo v rozporu s tím, co ve škol již slyšeli/y. Stejně jako u předchozích otevřených otázek, jsem si nejdříve všechny odpovědi vypsala do připravené tabulky. Odpovědi ovšem nebylo moc, protože mnoho studujících odpovědělo jedním slovem ne nebo otázku vůbec nevyplnili. Vytvořila jsem tedy celkem čtyři kategorie, jedná se o kategorii, kde studující zvolili možnost ne (59 %), kategorii s možností nepamatuji si (3 %), nezodpovězeno (33 %) a možnost ano, kterou zvolilo pouze 5 % účastníků/účastnic programu. Mezi tyto odpovědi opět patří zmínka o pojmu LGBT a o tom, že některé celebrity nejsou heterosexuálně orientované. Objevila se tu ovšem také odpověď: „dozvěděl jsem se, že i přednášky mohou být horší, než učení.“

Dozvěděla/a jsi se díky programu něco, co jsi ve škole nikdy neslyšel/a nebo je to naopak v rozporu s tím, co jsi ve škole již slyšel/a?	Po konání programu primární prevence			
	ne	ano	nepamatuju si	nezodpovězeno
Třídy s programem primární prevence	59%	5%	3%	33%

Následovala otázka, zdali byl program pro účastníky/účastnice přínosný, a co považují za nejvíce pro ně přínosné. Studující měli vybrat ze dvou možností A, ne a B, ano – uveď proč. Možnost ne zvolilo celkem 64 % respondentů/respondentek, 2 % otázku nezodpověděly a 34 % zvolilo možnost ano. Jako důvody studující napsali následující: „homosexuálové by neměli být utlačováni“, „nové informace a pojmy“, „názory ostatních ve třídě“, „homosexuálové nejsou nebezpeční ani divní“, „někdo o homosexualitě nechce slyšet, tohle ho donutí poslouchat“, „nemusel jsem nic dělat“, „preventivní programy jsou přínosné obecně“, „nemuseli jsme se učit“, „většinu jsem věděla, ale bylo to zajímavé a přínosné“.

Byl pro tebe preventivní program přínosný? Pokud ano, napiš, co pro tebe bylo ze všeho nejužitečnější.	Po konání programu primární prevence		
	ne	ano	nezodpovězeno
Třídy s programem primární prevence	64%	34%	2%

V další otázce měli studenti/studentky oznamkovat každou aktivitu známkami jako ve škole. Dle mého očekávání, které jsem měla na základě pozorování preventivního programu v obou třídách, studující nejlépe hodnotili poslední aktivitu Fotky a diskuse a to průměrnou známkou 2,37. Poté následovala aktivita Divný – normální – cool - jiný a Normální diskuse. Aktivita Takový normální příběh a Wanted dostaly shodnou průměrnou známku 3,35.

Oznámuj každou aktivitu programu jako ve škole (1 - nejlepší, 5 - nejhorší), podle toho, jak tě bavila.	Po konání programu primární prevence				
	Takový normální příběh	Divný - normální - cool - jiný	normální diskuse	wanted	fotky a diskuse
	průměrná známka				
Třídy s programem primární prevence	3,35	2,72	2,75	3,35	2,37
	směrodatná odchylka				
	1,07	1,39	1,3	1,26	1,13

Následovala otázka na zhodnocení atmosféry, při které preventivní program probíhal. Tato otázka byla otevřená, bylo tedy nutné odpovědi přepsat do tabulky a poté pečlivě pročíst. Rozdělila jsem je do celkem 4 kategorií. První kategorie zahrnuje odpovědi, kde studující odpověděli ano (43 %): „*atmosféra byla příjemná*“, „*bylo to v pohodě*“, „*panovala příjemná atmosféra*“, „*atmosféra byla příjemná, ale nelíbily se mi nějaké aktivity*“, „*líbilo se mi to*“, „*vše probíhalo v pohodě*“. Druhá kategorie zahrnuje negativní reakce na otázku (47 %): „*nelíbil se mi přístup té paní*“, „*panovala atmosféra spíše napjatá*“, „*atmosféra byla příšerná*“, „*byla to trochu nuda*“, „*spíše v nudné atmosféře*“, „*nedostatek informací*“. Několik studentů/studentek napsalo, že pozitivně vnímaly/i to, že se nemuseli učit: „*bylo to super, nemuseli jsme se učit*“, „*dobrý bylo, že jsme se neučili*“. Tyto odpovědi jsem zahrnula do kategorie ostatní (5 %). 5 % studentů otázku vynechalo a vůbec ji nezodpovědělo, pro tuto možnost jsem tedy vytvořila další kategorii – nezodpovězeno. V této otázce můžeme pozorovat, že hodnocení atmosféry programu je u studujících velice rozporuplné.

Přišlo Ti, že program probíhá v příjemné atmosféře? Je něco, co se ti líbilo nebo naopak nelíbilo?	Po konání programu primární prevence			
	ano	ne	ostatní	nezodpovězeno
Třídy s programem primární prevence	43%	47%	5%	5%

V další otázce měli studující hodnotit práci lektorky programu primární prevence. Tato otázka byla opět otevřená, kdy jsem na základě pročitání jednotlivých odpovědí, vytvořila celkem čtyři různé kategorie. První kategorií jsou odpovědi s pozitivním ohlasem (31 %): „*velmi se mi líbila*“, „*hodně byla příjemná*“, „*lektorka byla super*“, „*sympatická*“, „*byl jsem spokojený*“, „*lektorka byla celkem fajn*“. Druhá kategorie zahrnuje odpovědi s negativním ohlasem (41%): „*přišlo mi, jakoby nás podle názorů soudila*“, „*bylo to hrozný*“, „*nelíbila*“, „*nemluvila nahlas*“, „*lehce nepříjemná*“, „*byla pomalá*“, „*nuda*“. Třetí kategorií jsou odpovědi spíše neutrální (12 %): „*normální*“, „*průměr*“, „*šlo to*“, „*milá, ale lehce zmatená*“. Do čtvrté kategorie jsem zařadila odpovědi „*nevím*“ či nezodpovězeno (16 %). Opět můžeme pozorovat, že hodnocení práce lektorky je velice rozporuplné, od velmi pozitivního až po velmi negativní.



Jak se ti líbila práce lektorky programu primární prevence?	Po konání programu primární prevence			
	pozitivní	negativní	neutrální	nezodpovězeno, nevím
Třídy s programem primární prevence	31%	41%	12%	16%

V další otázce jsem se účastníků/účastnic ptala, zdali by program doporučili/y ostatním žákům/žákyním. 59 % respondentů/respondentek označili/y možnost ne a 2 % z nich vůbec na otázku neodpovědělo. Možnost ano poté zvolilo 39 % studujících.

Doporučil/a bys tento preventivní program ostatním žákům/žákyním?	Po konání programu primární prevence		
	ano	ne	nezodpovězeno
Třídy s programem primární prevence	39%	59%	2%

Následovala otázka, které se týkala toho, zda studující napadá něco, co by se v programu dalo zlepšit či jestli jim v něm něco chybělo. 53 % respondentů/respondentek zvolilo možnost ne a 47 % zvolilo možnost ano. Většina respondentů pouze označilo tuto možnost, pouze několik málo z nich konkrétně uvedlo, co jim v programu chybělo. Odpovědi byly následovné: „lepší přístup“, „více her“, „více informací“, „aby byla více probírána situace homosexuálů v dnešní i historické společnosti“, „vynechat některé aktivity, podle mě jsou nepodstatné“, „všechno jsem věděla, nic nového pro mě“, „více pohled ze strany homosexuála“, „všechno!!!!“ „zlepšit program – byla nuda“.

Znovu můžeme pozorovat velice různorodé nápady na zlepšení programu, vesměs však můžeme, že by studující pozměnili či ubrali nebo naopak přidali některé aktivity.

Napadá Tě něco, co by se na preventivním programu zlepšit, nebo Ti v něm něco chybělo?	Po konání programu primární prevence	
	ne	ano
Třídy s programem primární prevence	53%	47%

Poslední dvě evaluační otázky se týkaly změny postojů a cílem těchto otázek bylo zjistit, zdali případnou změnu studující v dotazníku sami přiznají. 98 % respondentů/respondentek na otázku: „Změnil se tvůj postoj k lidem s homosexuální orientací?“ odpovědělo, že ne. Pouhé 2 % označily možnost ano a jako důvod uvedly: „o trochu k lepšímu“.



Změnil se tvůj postoj k lidem s homosexuální orientací?	Po konání programu primární prevence	
	ne	ano
Třídy s programem primární prevence	98%	2%

Na poslední otázku, tedy: „Ovlivnila nějaká konkrétní aktivita tvoje přemýšlení o lidech s homosexuální orientací?“ zvolilo 97 % studujících možnost ne a pouhá 3 % možnost ano.

Ovlivnila nějaká konkrétní aktivita tvoje přemýšlení o lidech s homosexuální orientací?	Po konání programu primární prevence	
	ne	ano
Třídy s programem primární prevence	97%	3%

Případnými konkrétními změnami ve znalostech a postojích studentů, celkovému zhodnocení daného preventivního programu proti homofobii a celého výzkumu se budu zabývat v následující kapitole.

## 9 Diskuse

V následující části se pokusím o shrnutí mého výzkumu. Týden před konáním preventivního programu jsem studujícím rozdala Úvodní dotazník 1, který sloužil ke zmapování jejich znalostí a postojů. Poté ve třídě proběhl samotný preventivní program, kterého jsem se v obou třídách účastnila jako pozorovatelka. Pět týdnů po konání preventivního programu jsem ve stejných třídách rozdala Druhý dotazník, který opět sloužil ke zmapování znalostí a postojů studentů/studentek. Vedle této výzkumné skupiny se mého výzkumu účastnila také neaktivní kontrolní skupina (kvarta osmiletého gymnázia), ve které preventivní program neproběhl. V kontrolní skupině proběhlo zadávání Úvodního dotazníku 1 a po čtyřech týdnech zadávání Úvodního dotazníku 2. Data z obou dotazníků jsem poté porovnávala.

První výzkumná otázka v mém výzkumu zněla: „Zvyšuje program primární prevence proti homofobii znalosti, týkající se LGBT problematiky, u studentů/studentek víceletých gymnázií?“ V analýze jsme mohli pozorovat, že co se týká základních pojmů souvisejících s LGBT problematikou (homosexualita, lesba, gay, bisexualita a homofobie), studující tyto pojmy znali, či je v případě otevřených otázek uměli sami definovat, již před konáním

programu. Také jsme se dozvěděli, že nejvíce studentů/studentek získává informace o LGBT problematice z různých médií. Právě díky médiím a hlavně internetu mají, dle mého názoru, studující v těchto pojmech jasno a není pro ně problémem základní pojmy definovat správně. V mnoha médiích můžeme v dnešní době vidět informace o LGBT problematice, zvyšující se toleranci, informace o různých gay pride, o celosvětově stále větší možnosti homosexuálních sňatků či možnosti adoptovat dítě homosexuálním párem. Všechny tyto skutečnosti se dostávají do podvědomí (nejen) mladých lidí, kteří tedy v této problematice mají velký přehled. Za velice pozitivní jev považuji, že se v otevřených otázkách, kde měli studující napsat, co/kdo je dle nich homosexualita/gay/lesba se ani v jednom případě neobjevilo užívání homofobního jazyka. Z porovnání obou dotazníků tedy vyplynulo, že program primární prevence proti homofobii znalosti týkající se LGBT problematiky u studentů/studentek nezvýšil.

Druhá výzkumná otázka se týkala postojů studujících: *„Dochází ke změně postojů týkající se homosexuality u studentů/studentek víceletých gymnázií po proběhnutí programu primární prevence?“* V této analýze jsme mohli vidět, že postoje studujících byly taktéž pozitivní již před konáním programu. U škálových otázek se téměř u všech výroků průměrná hodnota odpovědí blížila číslu 5 (na škále 1 – 5, kdy 1 znamenalo ANO a 5 znamenalo NE), pouze v několika málo případech se pohybovala kolem čísla 4. V drtivé většině tedy převažovaly pozitivní postoje studentů/studentek, kteří s homosexualitou obecně, homosexuálně orientovanými jedinci či projevy homosexuality na veřejnosti nemají problém. Z analýzy také vyplynulo, že studující neodsuzují neheterosexuálně orientované lidi. Zmínila jsem, že jsem pracovala z koncepcí postojů, podle které mají postoje celkem tři různé složky – behaviorální (negativní činy proti menšině), kognitivní (názory a myšlenky o předmětu postoje) a afektivní (emoce člověka k předmětu postoje). Na základě těchto složek jsem taktéž prováděla analýzu výroků, ze které nám vyplynulo, že v rámci všech těchto složek byly postoje studujících pozitivní již před konáním samotného programu primární prevence proti homofobii. Program tedy postoje účastníků/účastnic nezlepšil a to z toho důvodu, že studující pozitivní postoje k LGBT problematice již měli.

Třetí a poslední výzkumná otázka se zabývala rozdíly ve znalostech a postojích mezi chlapci a dívkami: *„Jak se liší znalosti a postoje v oblasti homosexuality u chlapců a u dívek?“* Co se týká znalostí u chlapců a dívek, analýza získaných dat nám ukázala, že znalosti chlapců a dívek týkající se LGBT problematiky se nijak výrazně neliší. Jediným

rozdílem, který jsem zmínila již při analýze, bylo, že dívky se při definicích základních pojmů (gay, lesba, homosexualita) více zaměřují na emocionalitu a vztahy, zatímco chlapci redukuje definice na sexuální orientaci a sexuální přitažlivost. V oblasti postojů se dívky a chlapci liší, ale pouze nepatrně. Dívky mají postoje o něco málo tolerantnější než chlapci. Taktéž nám analýza ukázala, že chlapci mají nepatrně horší postoje ke gayům než k lesbám. Co se týká zvyšování znalostí a zlepšování postojů u chlapců a u dívek po programu primární prevence, to nemohu jednoznačně posoudit, vzhledem k chybě, kterou jsem zmínila v kapitole 8 Způsob zpracování dat. Druhý dotazník, resp. Úvodní dotazník 2 jsem oprostila o čtyři úvodní otázky, včetně otázky týkající se pohlaví. Nemohu tedy porovnat znalosti a postoje chlapců a dívek zvlášť před konání a po konání preventivního programu.

Když se zaměříme na porovnání mého výzkumu s výzkumy uvedenými v teoretické části práce, konkrétně v kapitole 4 Postoje k homosexualitě, můžeme říci, že se výsledky shodují. Z výzkumu Weisse a Zvěřiny (1997) taktéž vyplynulo, že postoje žen jsou o něco liberálnější než postoje mužů a zároveň uvádějí, že pohlaví má na sexuální postoje vliv nejvýraznější. Výzkum těchto autorů také ukázal, že u české populace převládali spíše medicinizující pohledy na homosexualitu a jejich nejčastější odpovědí bylo pojetí homosexuality jako nemoci. Zde můžeme vidět rozdíl, oproti mému výzkumu, kde se studující přikláněli k teoriím dědičnosti a změn v hormonálním systému. Tento rozdíl však přičítám tomu, že výzkum Weisse a Zvěřiny se konal již před devatenácti lety, kdy pohledy na homosexualitu byly odlišné. Výzkum postojů studentů/studentek k menšinám, kterému se věnoval Člověk v tísni (2011) zjistil, že důležitým aspektem v postojích k menšinám je osobní znalost zástupce dané menšiny. V mém výzkumu znalo osobně homosexuálně orientovaného člověka celkem 63 % dívek a 43 % chlapců, přičemž nejčastěji uváděli, že se jedná o kamarády či známé. I tato skutečnost měla na výsledky mého výzkumu a tolerantní postoje k LGBT menšině jistě vliv. Tento výzkum také ukázal, že studující mají mírně pozitivnější vztah k lesbám než ke gayům, což se potvrdilo i v mém výzkumu. Můžeme si však všimnout, že na rozdíl od například již uvedeného výzkumu společnost Člověk v tísni (2011), se v mém výzkumu neobjevily žádné vstupní homofobní postoje. Tento fakt si vysvětluji tím, že výzkumu Člověka v tísni se účastnilo celkem 1103 respondentů/respondentek ze všech typů středních škol (tedy střední odborná učiliště, střední odborné školy a gymnázia), zatímco v mém výzkumu to bylo pouze 88 studujících

a to pouze ze dvou gymnázií. Tato skutečnost se tedy v celkových výsledcích mohla jistě projevit.

V teoretické části práce jsem také zmínila vlivy, které formují postoje k homosexualitě (Vaculík, Červenková, 2007). Jeden z pozitivních vlivů je osobní zkušenost s homosexuální osobou, opět tedy můžeme zmínit vysoké procento studentů/studentek v mém výzkumu, kteří/teré měli/y mezi gayi/lesbami přátele. Dále autoři zmiňují sexuální aspekt homosexuality, tedy pokud osoby spojují homosexualitu především se sexuálním aspektem, tak se to projevilo při formování negativního postoje k homosexualitě. Zmínila jsem, že chlapci při definicích pojmů redukovali definice na sexuální orientaci a sexuální přitažlivost, dá se tedy říci, že i tento vliv se v našem výzkumu mohl projevit. Taktéž autoři uváděli vliv užívání homosexuálních osob jako zdrojů informací o homosexualitě při budování pozitivního postoje k homosexualitě. Můžeme říct, že i tento vliv se mohl v mém výzkumu projevit, jelikož 31 % studujících uvedlo, že informace o homosexualitě získali právě z osobního setkání s homosexuálně orientovaným člověkem.

Obecně tedy můžeme shrnout, že se výsledky mého výzkumu shodují s výsledky výzkumů uvedených v teoretické části této práce.

Nyní se budu zabývat shrnutím výsledků evaluačních otázek druhého dotazníku, který jsem rozdala ve třídách, kde se preventivní program konal. V analýze jsme si mohli všimnout, že studující program hodnotili velice rozporuplně. 54 % studujících uvedlo, že se díky programu nic nového nedozvěděli a 64 % uvedlo, že pro ně program nebyl v ničem přínosný. Co se týká jednotlivých aktivit, dle mého očekávání, které jsem si vytvořila na základě pozorování celého programu, účastníci/účastnice nejlépe hodnotili/y aktivitu Fotky a diskuse, na kterou v evaluačních otázkách nejčastěji odkazovali (dozvěděli se, že nějaká celebrita není heterosexuální). Průměrná známka této aktivity byla 2,37. Nejhůře hodnocené byly aktivity Takový normální příběh a Wanted, které dostaly shodně průměrnou známku 3,35. Co se týká atmosféry celého programu, taktéž byla hodnocena velice rozporuplně. Některým se atmosféra velice líbila, mnozí však zmínili, že je celý program nebavil a stěžovali si na nedostatek informací. Když bych se sama měla vyjádřit k atmosféře celého programu, na mě, jako na pozorující, působila atmosféra spíše jako chaotická a lektorka musela studující velice často napomínat. Bylo vidět, že mnoho studujících lektorku skutečně neposlouchá a povídá si mezi sebou, pravděpodobně právě proto, že jim některá aktivita připadala nezajímavá nebo nezábavná. Byli tam však i tací,

kterí poslouchali a účastnili se programu, dá se říci aktivně, ovšem i tací, kteří sice aktivní nebyli, ale alespoň program nenarušovali. Takto rozporuplné reakce na atmosféru celého programu si tedy vysvětluji tak, že na každého účastníka/účastnici udělal program jiný dojem a podle toho se do dotazníku poté vyjádřili.

V rámci druhého setkání, tedy při rozdávání Druhého dotazníku, jsem měla možnost promluvit si o proběhnutém programu se školní metodičkou prevence. Sdělila mi, že se studentů/studentek po programu ptala, jak se jim program líbil a co na něj říkají. Reakce studentů na program byla spíše negativní, nejvíce si stěžovali na nedostatek informací. Tím, že se jedná o víceletá gymnázia, chtějí více informací a méně her, které jim připadají nudné a nezábavné. Toto tvrzení se shoduje s výsledky evaluačních otázek, kde studující taktéž uváděli, že by některé aktivity (nejčastěji Divný- normální- cool- jiný) odebrali, naopak některé (více informující) přidali. Tato skutečnost se mi zdá naprosto logická a pochopitelná právě proto, že se jedná o víceletá gymnázia, tedy studenty/studentky, kteří mají zájem spíše o hlubší proniknutí do problematiky skrze širší informace. Co se týká lektorky programu, její práci studující hodnotili studující taktéž velice rozporuplně. 31 % studujících mělo pozitivní reakce (lektorka byla super, příjemná, milá), ovšem 41 % z nich uvádělo reakce negativní (nemluvila nahlas, nelíbila, přišlo mi, že nás soudila podle našich názorů). Celkově 59 % respondentů/respondentek by tento program ostatním studujícím nedoporučilo. V posledních dvou otázkách dotazníku měli studující uvést, zdali se jejich postoj k homosexuálním lidem změnil a zdali nějaká aktivita jejich přemýšlení o homosexuálních lidech ovlivnila. V prvním případě zvolilo možnost ne 98 % studujících a ve druhém 97 % z nich. Těmito dvěma otázkami se nám tak potvrdil výsledek mého výzkumu, že program primární prevence studujícím znalosti nezvýšil a postoje nezlepšil a to z toho důvodu, že znalosti i pozitivní postoje měli již před konáním daného preventivního programu. Je ovšem zajímavé, že i přes tyto výsledky výzkumu studující u otázky: „*Dozvěděl/a jsi se dívky preventivnímu programu něco nového?*“ ve 29 % zvolili možnost ano – nové slovo a v 17 % ano – novou informaci. Jak jsem již psala v analýze, nejčastěji se jednalo o pojmy LGBT a coming out či nová informace, že některá slavná osobnost je neheterosexuální. Co se týká této informace, nepovažuji ji a nebyla hlavním cílem, který si studující měli z programu odnést, přestože pro studující je to informace jistě zajímavá. U uvedených pojmů, které pro část studentů/studentek byly nové, to vnímám tak, že těchto studujících byla jednoduše menšina v porovnání s těmi, kteří již tyto pojmy znali.

Co se týká mého názoru na preventivní program, rozhodně si myslím, že všeobecně preventivní programy nejen v oblasti homofobie a LGBT problematiky obecně, mají smysl a jsou rozhodně potřeba. Je totiž důležité a především jednodušší předcházet vzniku rizikového chování, než se poté zabývat jeho odstraněním. Zároveň si ale myslím, že cílovou skupinou přímo tohoto programu a aktivit v něm, by měli být žáci/žákyně na běžných základních školách a ne studenti/studentky víceletých gymnázií, pro které je důležitější a smysluplnější získávat spíše hlubší informace o dané problematice. Program primární prevence proti homofobii tedy, dle mého názoru, nebyl efektivní z toho důvodu, že u těchto účastníků/účastnic již nebylo co měnit, protože znalosti, stejně jako pozitivní postoje, již studující měli. Zároveň si však myslím, že kdyby se, tak jak navrhovali studující v evaluačních otázkách, aktivity programu upravili právě pro studenty/studentky víceletých gymnázií, že by i v této cílové skupině byl preventivní program pro ně alespoň více zajímavý a přínosný ve smyslu prohloubení znalostí. Taktéž si myslím, že na změnu postojů právě v této problematice, nestačí pouze dvě vyučovací hodiny preventivního programu. Jednou z hlavních zásad, (zmínila jsem je v teoretické části práce v kapitole 7.2 Prevence rizikového chování), které jmenuje MŠMT v rámci dokumentu Strategie primární prevence 2013 – 2018 je kontinuita působení a systematickosti plánování, protože působení pomocí primární prevence musí být systematické a dlouhodobé. Dle mého právě dlouhodobost působení je jedním z hlavních a zásadních bodů celého konceptu primární prevence.

Co se týká limitů této bakalářské práce, spatřuji je především v metodě sběru dat, prostřednictvím dotazníků, které mohou výsledky zkreslovat. Bylo by jistě, pro účely práce lepší, provést rozhovory s účastníky preventivního programu, ovšem z důvodu množství účastníků a nedostatečných časových možností, se to jevílo jako nereálné uskutečnit, proto jsem volilo dotazníkovou metodu.

## ZÁVĚR

V teoretické části práce jsem zmínila, že přesto, že se postoje k LGBT komunitě pomalu zlepšují, stále je naše společnost heteronormativní, tedy heterosexuality je považována za sociální standard a za jedinou „normální“ sexuální orientaci. Zmínila jsem také několik výzkumů, dle kterých se velké procento zástupců LGBT komunity setkal s homofobní šikanou a právě z tohoto důvodu je důležitá již primární prevence v této oblasti.

Má bakalářská práce byla zaměřená právě na tuto problematiku a zabývala jsem se v ní evaluací programu primární prevence proti homofobii. V teoretické části práce jsem se věnovala vývoji identity dospívajících, vymezila jsem základní pojmy týkající se LGBT problematiky, dále jsem představila několik teorií zabývajících se příčinou vzniku homosexuality. Poté jsem zmínila několik výzkumů týkajících se postojů k LGBT problematice. V neposlední řadě jsem se věnovala homofobii a jejím příčinám. Závěrečná kapitola teoretické části patřila rizikovému chování s akcentem na homofobní šikanu a její prevenci. Cílem praktické části práce bylo ověřit primárně preventivní program realizovaný na víceletých gymnáziích, konkrétně v sekundě šestiletého a kvartě osmiletého gymnázia. Můj výzkum byl zaměřen na znalosti a postoje studentů/studentek a zabývala jsem se tím, jestli daný preventivní program zvyšuje znalosti a zlepšuje postoje jeho účastníků/účastnic. Z výzkumu vyplynulo, že program znalosti studujících nezvyšuje, z toho důvodu, že účastníci/účastnice programu znalosti v této oblasti již měli/y a postoje program taktéž nezlepši, protože postoje studujících již před preventivním programem byli pozitivní.

Bakalářská práce může být přínosná pro účely úprav aktivit v rámci preventivního programu. Nápady na zlepšení přímo od studujících a účastníků programu mohou sloužit jako podklady na konkrétní úpravy a změny pro konání programu na víceletých gymnáziích.

Psaní této práce pro mě bylo velice obohacující, právě proto, že, jak jsem již zmínila, sama pracuji jako lektorka dlouhodobé primární prevence a měla jsem možnost se zabývat tématem, které se nevyskytuje v blocích preventivních programů v organizaci, kde sama pracuji.

## Seznam použité literatury a další zdroje

ATKINSON, Rita L. *Psychologie*. 2. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-640-3.

BARKER, Meg, Christina RICHARDS, Rebecca JONES, Helen BOWES-CATTON a Tracey PLOWMAN. *The Bisexuality Report: Bisexual inclusion in LGBT equality and diversity*. Centre for Citizenship, Identity and Governance, The Open University, 2012. ISBN 978-1-78007-414-6.

BOURDIEU, Pierre. *Nadvláda mužů*. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-775-5.

CARR-GREGG Michael, Erich SHALE. *Pubertáci a adolescenti - Průvodce výchovou dospívajících*. Praha: Portál, 2010. 978-80-7367-662-9.

ČERNÝ, Milan. Základní úrovně provádění primární prevence: 42-43. In: MIOVSKÝ, Michal, Lenka SKÁCELOVÁ, Jana ZAPLETALOVÁ a Petr NOVÁK. *Prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Centrum adiktologie, 2010. ISBN 978-80-87258-47-7.

Člověk v tísní. *Rovnost a menšiny očima středoškoláků: Zpráva o dotazníkovém šetření na středních školách z roku 2015 včetně porovnání s rokem 2007*. Praha. 2015.

FAFEJTA, Martin. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Věrovany: Nakladatelství Jana Piszkiwicz, 2004. 80-86768-06-6.

FAFEJTA, Martin. 2011. *Lesba nebo lesbička. Který z výše zmíněných výrazů je urážlivý? Lesba nebo lesbička? A jak se s tím mají vypořádat překladatelé?*

FIELDOVÁ, Evelyn M. *Jak se bránit šikaně: Praktický rádce pro děti, rodiče i učitele*. Praha: Ikar, 2009. ISBN 978-80-249-1176-2.

FIFKOVÁ Hana, Petr WEISS, Ivo PROCHÁZKA a kol. *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Praha: Grada, 2008. 978-80-247-1696-1.

FISHBEIN, Martin a Icek AJZEN. *Belief, attitude, intention, and behavior: an introduction to theory and research*. Addison-Wesley Pub. Co., 1975. ISBN 0201020890.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 1. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2781-3.

GAJDOŠOVÁ, Eva a Gabriela HERÉNYIOVÁ. *Rozvíjení emoční inteligence žáků: Prevence šikanování, intolerance a násilí mezi dospívajícími*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-115-8.

GALLÀ, M., AERTSEN, P., DAATLAND, Ch., DESWERT, J., FENK, R., FISCHER, U. (2005). *Jak ve škole vytvořit zdravější prostředí*. Příručka o efektivní školní drogové prevenci. Praha: Úřad vlády ČR.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.

HEREK, Gregory M., *Beyond Homophobia: Thinking About Sexual Stigma and Prejudice in the Twenty-First Century*. Vol. 1, No. 2, pp. 6-24, 2004.



HUDECOVÁ, Anna. *Šikanovanie ako spoločenský problém*. In: KRAUS, Blahoslav a Jolana HRONCOVÁ. Sociální patologie. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, s. 218-227. ISBN 978-80-7435-080-1.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

JANDOUREK, Jan a (eds.). Jak se u nás v posledních dvaceti letech sociologie zabývala tématem erotiky a sexu. In: KOPÁČ, Radim a Josef SCHWARZ. *Pohlavní sklony v pořádku?: Erotika v kultuře, kultura v erotice (v českém kontextu po roce 1989)*. Praha: Artes Liberales, 2011. ISBN 9788090474550.

JANOŠOVÁ, Pavlína. *Homosexualita v názorech současné společnosti*. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-954-5.

JANOŠOVÁ, Pavlína. *Dívčí a chlapecká identita: Vývoj a úskalí*. Praha: Grada, 2008. 978-80-247-2284-9.

KAŇKA, Petr. *Abeceda homosexuality* [online]. In: www.004.cz. 2000 [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: [http://www.004.cz/storage/abeceda\\_homosexuality.pdf](http://www.004.cz/storage/abeceda_homosexuality.pdf)

*Kde jsou kořeny a příčiny homofobie?* In: www.004.cz [online]. 2005 [cit. 2016-03-02]. Dostupné z: <http://www.004.cz/kde-jsou-koreny-a-priciny-homofobie>

KOLÁŘ, Michal. *Diagnostika a léčba šikanování v praxi*. In: Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém: Sborník příspěvků z konference Praha, 19. března 2009. Tribun EU, 2009, s. 13-26. ISBN 978-80-7399-857-8.

KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.

KREJČOVÁ, Lenka. *Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících*. Grada: Praha, 2011. ISBN 978-80-247-3474-3.

MACEK, Petr. *Adolescence*. 2. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-17178-747-7

MALÉŘ, Jiří. *Za šikanování se považuje, když žák úmyslně a většinou opakovaně ublíží druhým*. In: NECKAŘ, Petr. Stop šikaně: Publikace pro žáky a jejich rodiče. Hradec Králové: Statutární město Hradec Králové, 2010, s. 4-8. ISBN 978-80-904690-1-1.

MARSIGLIO, William. *Attitudes toward homosexual activity and gays as friends: A national survey of heterosexual 15- to 19-year-old males*. The journal of sex research. 1993, volume **30**, issue 1, pp 12-17. DOI: 10.1080/00224499309551673.

MIOVSKÝ, M., ZAPLETALOVÁ, J. (2006). *Primární prevence rizikového chování na rozcestí: specializace versus integrace*. Příspěvek přednesený na III. ročníku celostátní konference Primární prevence rizikového chování „specializace versus integrace“, 27.- 28. 11. 2006, Praha. Sborník abstrakt, 21.

MIOVSKÝ, Michal. *Prevence rizikového chování ve školství*. 2. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie, 2015. ISBN 978-80-7422-392-1.

MŠMT. *Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013 – 2018*. Praha: MŠMT, 2013.

MŠMT. *Metodický pokyn k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních č.j. MSMT-22294/2013 -1*. Praha: MŠMT, 2013.

NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. *Láska je láska: ..když choděj kluci s klukama a holky s holkama*. Brno: GaTe, 2007. ISBN 978-80-239-9050-8.

OAKLEYOVÁ, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000. 80-7178-403-6.

ONDRISOVÁ, Sylvia. 2002. „Homofóbia a heterosexizmus. Postoje ku gejom, lesbickým ženám a bisexuálom“ In Neviditeľná menšina. Čo ne/vieme o sexuálnej orientácii. Bratislava: Nadácia Občan a demokracia.

PECHOVÁ, Olga. 2007. *Homofobie, heterosexismus, diskriminace sexuálních minorit?* Praha: Multikulturní centrum Praha.

PECHOVÁ, Olga. *Diskriminace na základě sexuální orientace*. Elektronický časopis ČMPS [online]. 2009,3(3) [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: <http://e-psycholog.eu/pdf/pechova.pdf>

*Postoje společnosti k homosexualitě, homofobie*. In: <http://gay.iniciativa.cz/> [online]. [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://gay.iniciativa.cz/www/index.php?page=clanek&id=35>

PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1999. ISBN 80-901896-5-2.

PROCHÁZKA, I. *Společenská diskriminace a zkušenosti s některými formami u gay mužů*. (Disertační práce.) Praha, 1. LF UK. 2001.

PROCHÁZKA, Ivo. *Coming out: Průvodce obdobím nejistoty, kdy kluci a holky hledají sami sebe*. Brno: STUD, 2002. ISBN 80-238-8850-1.

PROCHÁZKA, I., JANÍK, D., & HROMADA, J. (2003). *Společenská diskriminace lesbických žen, gay mužů a bisexuálů v ČR*. Praha: Gay iniciativa v ČR.

PROCHÁZKA, Ivo. [www.planovanirodiny.cz](http://www.planovanirodiny.cz). *Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu*. [Online] 2004. <http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cislocianku=2006010605.8086559319>.

ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-48-6.

ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ. *Nové pohledy na šikanu*. In: Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém: Sborník příspěvků z konference Praha, 19. března 2009. Tribun EU, 2009, s. 27-34. ISBN 978-80-7399-857-8.

SKÁCELOVÁ, Lenka. *Charakteristika oběti*. In: [Www.odrogach.cz](http://www.odrogach.cz) [online]. [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: <http://www.odrogach.cz/skola/sikana-a-nasili/charakteristika-obeti.html>

SLOBODA, Zdeněk. 2010. *Co vědět o sexuálních menšinách, jak o nich se žáky a žákyněmi mluvit a jak se na ně dívat*. Metodická příručka k filmům s LGBT tematikou. Praha a Olomouc.

SMETÁČKOVÁ, Irena a Klára VLKOVÁ. *Gender ve škole: Příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách*. Praha: Otevřená společnost, o.p.s., 2005. ISBN 80-903331-2-5.

SMETÁČKOVÁ, Irena. *Žakovské představy o genderových rozdílech*. Sborník z konference ČAPV 2006. Současné metodologické přístupy a strategie pedagogického výzkumu. Plzeň. 2006.

SMETÁČKOVÁ, Irena, Richard, BRAUN 2009. *Homofobie v žákovských kolektivech. Homofobní obtěžování a šikana na základních a středních školách – jak se projevuje a jak se proti ní bránit*. Praha: Úřad vlády České republiky.

SMETÁČKOVÁ, Irena. *Společné, či oddělené vzdělávání dívek a chlapců?* Pedagogická orientace. 2013,23(5), 717 - 733.

SMOLÍK, Petr. *Duševní a behaviorální poruchy*. Praha: Maxdorf, 1996. 80-85800-33-0.

SNEDDON, Ian a John KREMER. *Sexual behavior and attitudes of University students in Northern Ireland*. Archives of Sexual Behavior. Kluwer Academic Publishers-Plenum Publishers, 1992, volue 21, issuse 3, pp 295-312. ISSN 1573-2800.

SORAD – Sociometrická ratingová metoda. In:www.testcentrum.com [online]. [cit. 2016-03-30]. Dostupné z: <http://www.testcentrum.com/testy/sorad>

SYNKOVÁ, Alena. *Šikana je ve školách častým jevem*. In: NECKAŘ, Petr. Stop šikaně: Publikace pro žáky a jejich rodiče. Hradec Králové: Statutární město Hradec Králové, 2010, s. 2-3. ISBN 978-80-904690-1-1.

ŠIRŮČKOVÁ, Michaela. Rizikové chování. In: MIOVSKÝ, Michal. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Praha: Univerzita Karlova v, 2015, s. 161-166. ISBN 978-80-7422-393-8.

TAJFEL, H. (1981). *Human Groups and Social Categories: Studies in Social Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.

TUČEK, Milan. (2015). *Tolerance k vybraným skupinám obyvatel – únor 2015*. Naše společnost – projekt kontinuálního výzkumu veřejného mínění CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i.

VACEK, Pavel. *Šikana, agresori, oběti a „bezradní“ učitelé*. In: Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém: Sborník příspěvků z konference Praha, 19. března 2009. Praha: Tribun, 2009, s. 63-70. ISBN 978-80-7399-857-8.

VACULÍK, M. ČERVENKOVÁ, P. (2007). *Formování postoje k homosexualitě*. Československá psychologie, 51, 1, 58-71 .

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. 80-246-0956-8.

VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. 2. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1428-8.

WEISS, Petr a Jaroslav ZVĚŘINA (1997). *Sexuální postoje obyvatel České republiky: Výsledky národního výzkumu*. Československá psychologie, 41, 3, 208-215.

WEISS, Petr a Jaroslav ZVĚŘINA. *Sexuální chování v ČR: situace a trendy*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-558-X.

WEISS, Petr a Laura JANÁČKOVÁ. Změny v oblasti sexuálního chování v České republice po roce 1989. In: : KOPÁČ, Radim a Josef SCHWARZ. *Pohlavní sklony v pořádku?: Erotika v kultuře, kultura v erotice (v českém kontextu po roce 1989)*. Praha: Artes Liberales, 2011. ISBN 978-80-904745-5-0.

WEISS, Petr. *Poruchy pohlavní identity*. In: *Psychiatrie pro praxi*. 2012, s. 104-106. ISSN 1803-5272.

YABLONSKY, Lewis. *Otcové a synové: O nejnáročnějším rodinném vztahu*. Praha: Portál, 1995. ISBN80-7178-075-8.

## **Seznam příloh**

Příloha A – Úvodní Dotazník na ověření programu primární prevence na školách 1

Příloha B – Druhý dotazník na ověření programu primární prevence na školách

Příloha C - Úvodní Dotazník na ověření programu primární prevence na školách 2

Příloha D – Úvodní příběh

## **Příloha A**

### **DOTAZNÍK NA OVĚŘENÍ PROGRAMU PRIMÁRNÍ PREVENCE NA ŠKOLÁCH**

#### **1**

Ahoj,

jsem studentkou 3. ročníku bakalářského oboru Psychologie a speciální pedagogika na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Obracím se na Tebe s prosbou o vyplnění anonymního dotazníku, který dále využiji ke zpracování empirické části mé bakalářské práce. Výzkum se zabývá ověřováním programu primární prevence na školách.

Děkuji za Tvou ochotu a čas

---

#### **OTÁZKY 1-19**

**U každé otázky ZAKROUŽKUJ prosím jednu odpověď (pokud není uvedeno jinak), která nejvíce odpovídá té Tvoji.**

##### **1, Jsi žena, nebo muž?**

A žena

B muž

##### **2, Kolik Ti je let?**

A 13

B 14

C 15

D 16

E 17

##### **3, S kým bydlíš ve společné domácnosti?**

A s rodiči

B s rodiči a sourozencem/sourozenci

C pouze s matkou

D pouze s otcem

E s prarodiči

F s rodiči a prarodiči

G s rodiči, sourozencem/sourozenci i prarodiči

H s někým jiným – napiš s kým.....

**4, Jakého nejvyššího vzdělání dosáhli tvoji rodiče? (Pokud má jeden z rodičů vzdělání vyšší a druhý nižší, zakroužkuj vždy to vyšší vzdělání.)**

A základního

B středoškolského s výučním listem

C středoškolského s maturitou

D vysokoškolského (i bakalářské a VOŠ)

**5, Jak rozumíš pojmu homosexualita? Vysvětli pojem vlastními slovy.**

.....  
.....

**6, V důsledku čeho podle tebe vzniká homosexualita?**

**(Můžeš zakroužkovat více odpovědí.)**

A v důsledku dědičnosti

B v důsledku změn v hormonálním systému

C v důsledku nedobrovolné homosexuální zkušenosti v období dospívání

D je to módní a člověk se jen tak rozhodne

E v důsledku vlivu výchovy a prostředí

**7, Jak rozumíš pojmu lesba? Vysvětli pojem vlastními slovy.**

.....  
.....

**8, Jak rozumíš pojmu gay? Vysvětli pojem vlastními slovy.**

.....  
.....

**9, Co je to bisexualita?**

A to samé, co homosexualita

B erotická, emocionální a sexuální přitažlivost k opačnému pohlaví

C erotická, emocionální a sexuální přitažlivost k ženám i mužům

D opakem heterosexuality

E nevím

**10, Co je to homofobie?**

A strach z toho, že se stanu homosexuálně orientovaným jedincem

B láska k homosexuálně orientovanému jedinci

C emocionální reakce, jako je znechucení, hněv či strach při setkávání se s homosexuálně orientovanými jedinci

D fobie ze stejných lidí

E nevím

**11, Odkud jsi získal/a informace o homosexualitě, které máš?**

**(Můžeš zakroužkovat více odpovědí.)**

A od rodičů či sourozenců

B od kamarádů a známých

C ze školy – z výuky nebo preventivních programů

D z médií (televize, internet, rádio, tisk)

E z osobního setkání s homosexuálně orientovaným člověkem

F z jiného zdroje – napiš z jakého .....

**12, Znáš ve svém okolí homosexuálně orientovaného člověka?**

A ne

B ano (Napiš, o koho se jedná. Nejmenuj, napiš pouze v jakém je k tobě vztahu – strýc/teta/sourozenec/kamarád a tak dále).....

**13, Vadí Ti projevy MUŽSKÉ homosexuality na veřejnosti? (držení se za ruce, líbání,...)**

A rozhodně ano

B spíše ano

C spíše ne

D rozhodně ne



**14, Vadí Ti projevy ŽENSKÉ homosexuality na veřejnosti? (držení se za ruce, líbání,...)**

A rozhodně ano

B spíše ano

C spíše ne

D rozhodně ne

**15, Souhlasíš s tím, že by homosexuálně orientovaní lidé měli mít možnost uzavírat registrované partnerství? (registrované partnerství = úředně zaznamenané partnerství, obdoba manželství)**

A rozhodně ano

B spíše ano

C spíše ne

D rozhodně ne

**16, Vadilo by Ti, kdyby Tvůj kamarád či kamarádka byli homosexuálně orientovaní?**

A rozhodně ano

B spíše ano

C spíše ne

D rozhodně ne

E nevím

**17, Vadilo by Ti, kdyby Tvůj příbuzný či příbuzná byli homosexuálně orientovaní?**

A rozhodně ano

B spíše ano

C spíše ne

D rozhodně ne

E nevím

**18, Vadilo by Ti, kdyby Tvoje dítě (až nějaké budeš mít) bylo homosexuálně orientované?**

A rozhodně ano

B spíše ano

C spíše ne

D rozhodně ne

E nevím

**19, Myslíš si, že je současná česká společnost k homosexualitě tolerantní?**

A rozhodně ano

B spíše ano

C spíše ne

D rozhodně ne

E nevím

#### **OTÁZKY 20-31**

**U následujících výroků ZAKROUŽKUJ odpověď, která se nejvíce shoduje s Tvým chováním či názorem. Odpověď 1 = ANO a znamená, že s výrokem souhlasíš. Odpověď 5 = NE a znamená, že výrok pro tebe neplatí a ty s ním nesouhlasíš. Odpověď 3 = neumím se přiklonit ani k jedné variantě/nevím.**

**Pod každým výrokem jsou uvedeny dvě škály. V první škále zakroužkuj, jak daný výrok platí pro gaye a v té druhé škále, jak platí pro lesby.**

**20, Snažím se vyhýbat jakémukoli kontaktu s homosexuálně orientovanými jedinci.**

Platí pro gaye

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Platí pro lesby

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**21, Kdybych se dozvěděl/a, že je můj kamarád/ka homosexuálně orientovaná, přestal/a bych se s ní/ním kamarádit.**

Kamarád gay

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Kamarádka lesba

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**22, Kdyby si ke mně ve vlaku přisedl homosexuální pár, přisedl/a bych si na jiné místo.**

Platí pro gaye

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Platí pro lesby

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**23, Byl/a bych schopen/schopna napadnout (fyzicky i slovně) člověka pouze proto, že je homosexuálně orientovaný.**

Platí pro gaye

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Platí pro lesby

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**24, Homosexuálně orientovaní lidé by měli být oddělení od zbytku společnosti (samostatné bydlení, zvláštní pracovní místa).**

Gayové

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Lesby

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**25, Homosexuálně orientovaní lidé by měli být donuceni podstoupit psychologickou léčbu.**

Gayové

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Lesby

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**26, Považuji za důležité, aby rostla míra tolerance homosexuality ve společnosti.**

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**27, Pokud bych o své oblíbené slavné osobnosti (zpěváci, herci, atd.) zjistil/a, že je homosexuálně orientovaný/á, změnil by se můj názor na jeho/její tvorbu.**

Platí pro gaye

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Platí pro lesby

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**28, Ve volbách do veřejné funkce bych měl/a problém volit homosexuálně orientovaného člověka.**

Platí pro gaye

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Platí pro lesby

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**29, Bál/a bych se, kdybych měla učitelku nebo učitele, kteří by byli homosexuálně orientovaní.**

Učitel gay

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Učitelka lesba

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**30, Naštvalo by mě, kdyby se mými sousedy stal homosexuální pár.**

Platí pro gaye

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Platí pro lesby

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**31, Kdybych se ocitl/a v blízkosti homosexuálně orientovaného člověka, pociťoval/a bych obavy nebo úzkost.**

Platí pro gaye

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Platí pro lesby

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

## **Příloha B**

### **DRUHÝ DOTAZNÍK NA OVĚŘENÍ PROGRAMU PRIMÁRNÍ PREVENCE NA ŠKOLÁCH**

Ahoj,

jak už víš, jsem studentkou 3. ročníku bakalářského oboru Psychologie a speciální pedagogika na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Obracím se na Tebe s prosbou, tentokrát o vyplnění anonymního **druhého** dotazníku týkajícího se zhodnocení programu primární prevence, který jsi absolvoval/a v nedávné době a který dále také využiji ke zpracování empirické části mé bakalářské práce. Výzkum se zabývá ověřováním programu primární prevence na školách.

Děkuji za Tvou ochotu a čas

---

#### **OTÁZKY 1-15**

**U každé otázky ZAKROUŽKUJ prosím jednu odpověď (pokud není uvedeno jinak), která nejvíce odpovídá té Tvoji.**

**1, Jak rozumíš pojmu homosexualita? Vysvětli pojem vlastními slovy.**

.....  
.....

**2, V důsledku čeho podle tebe vzniká homosexualita?**

**(Můžeš zakroužkovat více odpovědí.)**

A v důsledku dědičnosti

B v důsledku změn v hormonálním systému

C v důsledku nedobrovolné homosexuální zkušenosti v období dospívání

D je to módní a člověk se jen tak rozhodne

E v důsledku vlivu výchovy a prostředí

**3, Jak rozumíš pojmu lesba? Vysvětli pojem vlastními slovy.**

.....  
.....

**4, Jak rozumíš pojmu gay? Vysvětli pojem vlastními slovy.**

.....

.....

**5, Co je to bisexualita?**

A to samé, co homosexualita

B erotická, emocionální a sexuální přitažlivost k opačnému pohlaví

C erotická, emocionální a sexuální přitažlivost k ženám i mužům

D opakem heterosexuality

E nevím

**6, Co je to homofobie?**

A strach z toho, že se stanu homosexuálně orientovaným jedincem

B láska k homosexuálně orientovanému jedinci

C emocionální reakce, jako je znechucení, hněv či strach při setkávání se s homosexuálně orientovanými jedinci

D fobie ze stejných lidí

E nevím

**7, Odkud jsi získal/a informace o homosexualitě, které máš?**

**(Můžeš zakroužkovat více odpovědí.)**

A od rodičů či sourozenců

B od kamarádů a známých

C ze školy – z výuky nebo preventivních programů

D z médií (televize, internet, rádio, tisk)

E z osobního setkání s homosexuálně orientovaným člověkem

F z jiného zdroje – napiš z jakého .....

**8, Znáš ve svém okolí homosexuálně orientovaného člověka?**

A ne

B ano (Napiš, o koho se jedná. Nejmenuj, napiš pouze v jakém je k tobě vztahu – strýc/teta/sourozenec/kamarád a tak dále).....

**9, Vadí Ti projevy MUŽSKÉ homosexuality na veřejnosti? (držení se za ruce, líbání,...)**

A rozhodně ano

B spíše ano

C spíše ne

D rozhodně ne

**10, Vadí Ti projevy ŽENSKÉ homosexuality na veřejnosti? (držení se za ruce, líbání,...)**

A rozhodně ano

B spíše ano

C spíše ne

D rozhodně ne

**11, Souhlasíš s tím, že by homosexuálně orientovaní lidé měli mít možnost uzavírat registrované partnerství? (registrované partnerství = úředně zaznamenané partnerství, obdoba manželství)**

A rozhodně ano

B spíše ano

C spíše ne

D rozhodně ne

**12, Vadilo by Ti, kdyby Tvůj kamarád či kamarádka byli homosexuálně orientovaní?**

A rozhodně ano

B spíše ano

C spíše ne

D rozhodně ne

E nevím



**13, Vadilo by Ti, kdyby Tvůj příbuzný či příbuzná byli homosexuálně orientovaní?**

A rozhodně ano

B spíše ano

C spíše ne

D rozhodně ne

E nevím

**14, Vadilo by Ti, kdyby Tvoje dítě (až nějaké budeš mít) bylo homosexuálně orientované?**

A rozhodně ano

B spíše ano

C spíše ne

D rozhodně ne

E nevím

**15, Myslíš si, že je současná česká společnost k homosexualitě tolerantní?**

A rozhodně ano

B spíše ano

C spíše ne

D rozhodně ne

E nevím

#### **OTÁZKY 16-27**

**U následujících výroků ZAKROUŽKUJ odpověď, která se nejvíce shoduje s Tvým chováním či názorem. Odpověď 1 = ANO a znamená, že s výrokem souhlasíš. Odpověď 5 = NE a znamená, že výrok pro tebe neplatí a ty s ním nesouhlasíš. Odpověď 3 = neumím se přiklonit ani k jedné variantě/nevím.**

**Pod každým výrokem jsou uvedeny dvě škály. V první škále zakroužkuj, jak daný výrok platí pro gaye a v té druhé škále, jak platí pro lesby.**

**16, Snažím se vyhýbat jakémukoli kontaktu s homosexuálně orientovanými jedinci.**

Platí pro gaye

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Platí pro lesby

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**17, Kdybych se dozvěděl/a, že je můj kamarád/ka homosexuálně orientovaná, přestal/a bych se s ní/ním kamarádit.**

Kamarád gay

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Kamarádka lesba

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**18, Kdyby si ke mně ve vlaku přisedl homosexuální pár, přisedl/a bych si na jiné místo.**

Platí pro gaye

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Platí pro lesby

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**19, Byl/a bych schopen/schopna napadnout (fyzicky i slovně) člověka pouze proto, že je homosexuálně orientovaný.**

Platí pro gaye

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Platí pro lesby

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**20, Homosexuálně orientovaní lidé by měli být oddělení od zbytku společnosti (samostatné bydlení, zvláštní pracovní místa).**

Gayové

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Lesby

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**21, Homosexuálně orientovaní lidé by měli být donuceni podstoupit psychologickou léčbu.**

Gayové

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Lesby

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**22, Považuji za důležité, aby rostla míra tolerance homosexuality ve společnosti.**

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**23, Pokud bych o své oblíbené slavné osobnosti (zpěváci, herci, atd.) zjistil/a, že je homosexuálně orientovaný/á, změnil by se můj názor na jeho/její tvorbu.**

Platí pro gaye

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Platí pro lesby

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**24, Ve volbách do veřejné funkce bych měl/a problém volit homosexuálně orientovaného člověka.**

Platí pro gaye

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Platí pro lesby

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**25, Bá/a bych se, kdybych měla učitelku nebo učitele, kteří by byli homosexuálně orientovaní.**

Učitel gay

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Učitelka lesba

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**26, Naštvalo by mě, kdyby se mými sousedy stal homosexuální pár.**

Platí pro gaye

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Platí pro lesby

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**27, Kdybych se ocitl/a v blízkosti homosexuálně orientovaného člověka, pociťoval/a bych obavy nebo úzkost.**

Platí pro gaye

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Platí pro lesby

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

## OTÁZKY 28-36

U následujících otázek se zaměřuji na Tvé hodnocení programu a jeho případnou přínosnost pro Tebe. **ZAKROUŽKUJ** prosím odpověď, která nejvíce vystihuje tu Tvou.

**28, Dozvěděl/a jsi se díky preventivnímu programu něco nového?**

A ne

B ano – nové slovo (uved' jaké).....

C ano – novou informaci (uved' jakou).....

.....

D ano – něco jiného (uved' co)... ..

.....

**29, Dozvěděl/a jsi se díky programu něco, co tě překvapilo?**

A ne

B ano (uved', co to bylo).....

.....

**30, Dozvěděla/a jsi se díky programu něco, co jsi ve škole nikdy neslyšel/a nebo je to naopak v rozporu s tím, co jsi ve škole již slyšel/a? Pokud ano, napiš prosím, co konkrétně to bylo.**

.....

.....

.....

**31, Byl pro tebe preventivní program přínosný? Pokud ano, napiš, co pro tebe bylo ze všeho nejužitečnější.**

A ne

B ano – uved', proč.....

.....

.....

**32, Oznámkuj každou aktivitu programu jako ve škole (1 – nejlepší, 5 – nejhorší), podle toho, jak tě bavila.**

- TAKOVÝ NORMÁLNÍ PŘÍBĚH (Příběh, který jsi dostal/a asi týden před konáním bloku k přečtení.)

**1      2      3      4      5**

- DIVNÝ – NORMÁLNÍ – COOL – JINÝ (Přemísťování po třídě ke čtyřem různým pojmům (divný, normální, cool, jiný), podle výroků a toho, co si o nich myslíš.)

**1      2      3      4      5**

- NORMÁLNÍ DISKUSE (Diskuse nad tím, co je normální a kdo normalitu určuje.)

**1      2      3      4      5**

- WANTED (Práce ve skupinách – popis typického homosexuálního muže, homosexuální ženy, heterosexuálního muže, heterosexuální ženy a teenagera)

**1      2      3      4      5**

- FOTKY A DISKUSE (Diskuse nad fotkami slavných osobností z řad LGBT+ i heterosexuálů.)

**1      2      3      4      5**

**33, Přišlo Ti, že program probíhá v příjemné atmosféře? Je něco, co se ti líbilo nebo naopak nelíbilo?**

.....

.....

.....

**34, Jak se ti líbila práce lektorky programu primární prevence?**

.....

.....

.....

**35, Doporučil/a bys tento preventivní program ostatním žákům/žákyním?**

A ano

B ne

**36, Napadá Tě něco, co by se na preventivním programu zlepšit, nebo Ti v něm něco chybělo?**

A ne

B ano – uveď co.....  
.....

### **OTÁZKY 37-38**

**U následujících otázek se zaměřuji na změnu postojů po programu primární prevence. ZAKROUŽKUJ prosím odpověď, která nejvíce vystihuje tu Tvou.**

**37, Změnil se tvůj postoj k lidem s homosexuální orientací?**

A ne

B ano – uveď jak.....  
.....  
.....

**38, Ovlivnila nějaká konkrétní aktivita tvoje přemýšlení o lidech s homosexuální orientací?**

A ne

B ano – uveď jaká a jak.....  
.....

## **Příloha C**

### **DOTAZNÍK NA OVĚŘENÍ PROGRAMU PRIMÁRNÍ PREVENCE NA ŠKOLÁCH**

**2**

Ahoj,

jsem studentkou 3. ročníku bakalářského oboru Psychologie a speciální pedagogika na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Obracím se na Tebe s prosbou o vyplnění anonymního dotazníku, který dále využiji ke zpracování empirické části mé bakalářské práce. Výzkum se zabývá ověřováním programu primární prevence na školách.

Děkuji za Tvou ochotu a čas

---

#### **OTÁZKY 1-15**

**U každé otázky ZAKROUŽKUJ prosím jednu odpověď (pokud není uvedeno jinak), která nejvíce odpovídá té Tvoji.**

**1, Jak rozumíš pojmu homosexualita? Vysvětli pojem vlastními slovy.**

.....  
.....

**2, V důsledku čeho podle tebe vzniká homosexualita?**

**(Můžeš zakroužkovat více odpovědí.)**

A v důsledku dědičnosti

B v důsledku změn v hormonálním systému

C v důsledku nedobrovolné homosexuální zkušenosti v období dospívání

D je to módní a člověk se jen tak rozhodne

E v důsledku vlivu výchovy a prostředí

**3, Jak rozumíš pojmu lesba? Vysvětli pojem vlastními slovy.**

.....  
.....

**4, Jak rozumíš pojmu gay? Vysvětli pojem vlastními slovy.**

.....  
.....



**5, Co je to bisexualita?**

- A to samé, co homosexualita
- B erotická, emocionální a sexuální přitažlivost k opačnému pohlaví
- C erotická, emocionální a sexuální přitažlivost k ženám i mužům
- D opakem heterosexuality
- E nevím

**6, Co je to homofobie?**

- A strach z toho, že se stanu homosexuálně orientovaným jedincem
- B láska k homosexuálně orientovanému jedinci
- C emocionální reakce, jako je znechucení, hněv či strach při setkávání se s homosexuálně orientovanými jedinci
- D fobie ze stejných lidí
- E nevím

**7, Odkud jsi získal/a informace o homosexualitě, které máš?**

**(Můžeš zakroužkovat více odpovědí.)**

- A od rodičů či sourozenců
- B od kamarádů a známých
- C ze školy – z výuky nebo preventivních programů
- D z médií (televize, internet, rádio, tisk)
- E z osobního setkání s homosexuálně orientovaným člověkem
- F z jiného zdroje – napiš z jakého .....

**8, Znáš ve svém okolí homosexuálně orientovaného člověka?**

- A ne
- B ano (Napiš, o koho se jedná. Nejmenuj, napiš pouze v jakém je k tobě vztahu – strýc/teta/sourozenec/kamarád a tak dále).....

**9, Vadí Ti projevy MUŽSKÉ homosexuality na veřejnosti? (držení se za ruce, líbání,...)**

A rozhodně ano

B spíše ano

C spíše ne

D rozhodně ne

**10, Vadí Ti projevy ŽENSKÉ homosexuality na veřejnosti? (držení se za ruce, líbání,...)**

A rozhodně ano

B spíše ano

C spíše ne

D rozhodně ne

**11, Souhlasíš s tím, že by homosexuálně orientovaní lidé měli mít možnost uzavírat registrované partnerství? (registrované partnerství = úředně zaznamenané partnerství, obdoba manželství)**

A rozhodně ano

B spíše ano

C spíše ne

D rozhodně ne

**12, Vadilo by Ti, kdyby Tvůj kamarád či kamarádka byli homosexuálně orientovaní?**

A rozhodně ano

B spíše ano

C spíše ne

D rozhodně ne

E nevím

**13, Vadilo by Ti, kdyby Tvůj příbuzný či příbuzná byli homosexuálně orientovaní?**

A rozhodně ano

B spíše ano

C spíše ne

D rozhodně ne

E nevím

**14, Vadilo by Ti, kdyby Tvoje dítě (až nějaké budeš mít) bylo homosexuálně orientované?**

A rozhodně ano

B spíše ano

C spíše ne

D rozhodně ne

E nevím

**15, Myslíš si, že je současná česká společnost k homosexualitě tolerantní?**

A rozhodně ano

B spíše ano

C spíše ne

D rozhodně ne

E nevím

#### **OTÁZKY 16-27**

**U následujících výroků ZAKROUŽKUJ odpověď, která se nejvíce shoduje s Tvým chováním či názorem. Odpověď 1 = ANO a znamená, že s výrokem souhlasíš. Odpověď 5 = NE a znamená, že výrok pro tebe neplatí a ty s ním nesouhlasíš. Odpověď 3 = neumím se přiklonit ani k jedné variantě/nevím.**

**Pod každým výrokem jsou uvedeny dvě škály. V první škále zakroužkuj, jak daný výrok platí pro gaye a v té druhé škále, jak platí pro lesby.**

**16, Snažím se vyhýbat jakémukoli kontaktu s homosexuálně orientovanými jedinci.**

Platí pro gaye

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Platí pro lesby

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**17, Kdybych se dozvěděl/a, že je můj kamarád/ka homosexuálně orientovaná, přestal/a bych se s ní/ním kamarádit.**

Kamarád gay

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Kamarádka lesba

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**18, Kdyby si ke mně ve vlaku přisedl homosexuální pár, přesedl/a bych si na jiné místo.**

Platí pro gaye

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Platí pro lesby

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**19, Byl/a bych schopen/schopna napadnout (fyzicky i slovně) člověka pouze proto, že je homosexuálně orientovaný.**

Platí pro gaye

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Platí pro lesby

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**20, Homosexuálně orientovaní lidé by měli být oddělení od zbytku společnosti (samostatné bydlení, zvláštní pracovní místa).**

Gayové

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Lesby

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**21, Homosexuálně orientovaní lidé by měli být donuceni podstoupit psychologickou léčbu.**

Gayové

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Lesby

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**22, Považuji za důležité, aby rostla míra tolerance homosexuality ve společnosti.**

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**23, Pokud bych o své oblíbené slavné osobnosti (zpěváci, herci, atd.) zjistil/a, že je homosexuálně orientovaný/á, změnil by se můj názor na jeho/její tvorbu.**

Platí pro gaye

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Platí pro lesby

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**24, Ve volbách do veřejné funkce bych měl/a problém volit homosexuálně orientovaného člověka.**

Platí pro gaye

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Platí pro lesby

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**25, Bál/a bych se, kdybych měla učitelku nebo učitele, kteří by byli homosexuálně orientovaní.**

Učitel gay

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Učitelka lesba

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**26, Naštvalo by mě, kdyby se mými sousedy stal homosexuální pár.**

Platí pro gaye

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Platí pro lesby

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

**27, Kdybych se ocitl/a v blízkosti homosexuálně orientovaného člověka, pociťoval/a bych obavy nebo úzkost.**

Platí pro gaye

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Platí pro lesby

<b>ANO</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>NE</b>
------------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

## Příloha D

### ÚVODNÍ PŘÍBĚH

Raz, dva, tři, čtyři...pět! Teprve teď se Marika dotkla špiček chodidel. Ještě protáhnout paže, utáhnout culík, zesílit iPod a vzhůru na závod s vycházejícím sluncem. „*Dneska bez hudby!*“ U sousední garáže si Bára zavazovala tkaničky nových tenisek. „*Vyzývám tě na běžecký duel okořeněný trochou toho regionálního bulváru.*“ Marika se pousmála. „*Přijímám!*“ Bára si nasadila členku a přidala se ke svižnému tempu, které nasadila Marika. „*Jestli dneska bude paní Hradská zase venčit ty labradory, tak budeme mít možná slušnou motivaci. Tuhle mě jeden z nich málem kousnul do zadku.*“ Marika se zamyslela. „*Myslíš Hudlanka nebo Alfíka?*“ „*Ty jména k nim neseděla, ani když byli štěňata,*“ ušklíbala se Bára. „*Ale tak je můžeme přeskocit jako překážky.*“ Marika si představila, jak přeskakuje labradory paní Hradské a bylo jí jasné, že jinak než s tyčí by to nešlo.

„*A co doma?*“ Bára pozvedla obočí. „*Normálka. Hádky, láska, hádky, láska.*“ Marika pokývla. „*Skoro jako slogan pro manželství.*“ Najednou v ní trochu hrklo. „*Promiň, můžu vlastně říkat ,manželství‘ nebo...*“ Bára rychle převzala slovo: „*Ofiko zatím ne, ale jinak jsme měly svatbu jako každé jiné. Jestli sis myslela, že jsme tam ve svatebních oděvech obětovaly nebohé ovečky, tak máš o homosexuálních párech docela zmatené představy.*“ „*Co ty víš, třeba to tak dělali ve starověkém Řecku.*“ dodala Marika. „*Blé-é.*“ vydala ze sebe Bára znechuceně. „*No já někdy lituju, že nemám za muže ženu, jako fakt.*“

Bára hodila na Mariku udivený pohled: „*No to opravdu o hodně přicházíš! Třeba o hádky, jestli se má opravdu tohle koupit, proč se díváme právě na tenhle program, jak to, že jsme platily minulý měsíc tolik za elektriku...*“ „*Proč se chovám k sestřenici tety z třetího kolena tak ,odtažitě‘.*“ přidala Marika. „*V noci mě kopeš.*“ pokračovala Bára. „*Jak to, že nevím, že už se mělo odbočit.*“ zaimitovala Marika. „*Tak už vidíš, kam tím míříme?*“ vydala ze sebe Bára. Marika vycenila zuby. „*Všude je to tak nějak stejný, co?*“ „*Ale tak třeba existují výjimky.*“ namítla Bára. „*Úplně to vidím,*“ zasnila se Marika a změnila tón svého hlasu. „*Když on mi pořád říká, jak jsem strašně krásná, taky mi neustále kupuje nový šperky a chodí se mnou dobrovolně na filmy s Channingem Tatumem, no prostě hrůza.*“ Bára vyprskla smíchy. „*No to je určitě hroznej partner, jako fakt.*“ „*Tak jsi mě asi přemluvila, Baruš. Tak, jak to máme teď, je vážně nejlepší možnost. Ona ta pusa na udobřenou není většinou bez bouchnutí dveří úplně to pravý.*“

„*Ámen.*“ Bára se pokusila pokřižovat, ale prsty se jí zamotaly. To už ale obě vbíhaly do vedlejší ulice, kde se musely prudce zastavit a na chvíli zkamenět. O pár desítek metrů dál se za převrácenou popelnicí doširoka usmívala uslintaná tlama přerostlého Hudlánka.

Bára s Marikou pohlédly na psa, potom na sebe a potom už na dva psy, kteří hleděli na obě ženy s hrdě vztyčenými krky bez vodítek. Bylo slyšet hlasité polknutí Báry, rychlá otočka o 180 stupňů, Marika si utáhla culík, Bára si upravila čelenku a jako jeden člověk vystartovaly zpátky ke svým domovům. Ulicí se rozezněl pískot paní Hradské. „*Alfíku! Hudlánku! K noze! Kam to běžíte?!*“